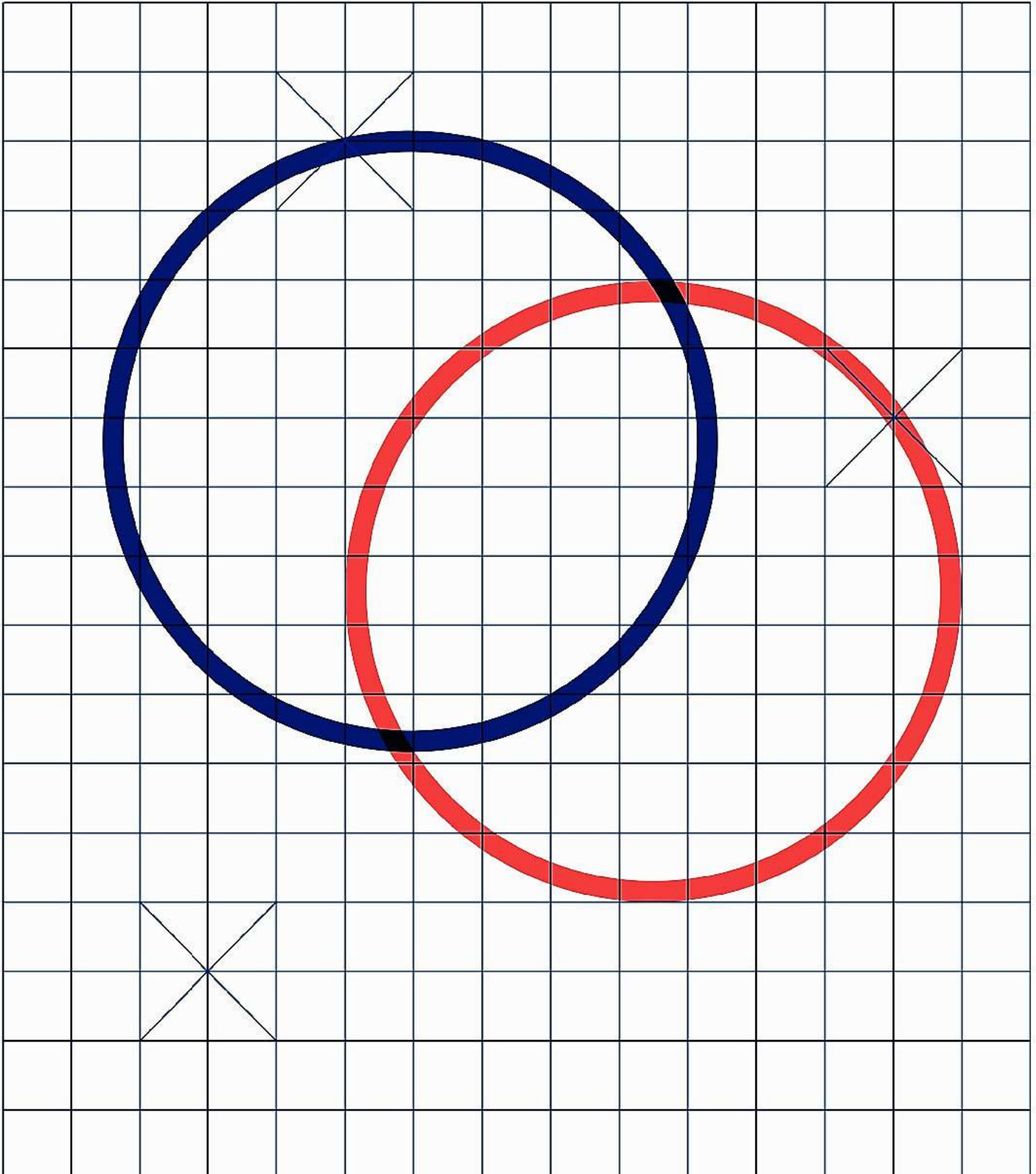

ეკონომიკური პროფილი ტომი 18, N1(25), 2023
ECONOMIC PROFILE Volume 18, Issue 1(25) 2023

**ქუთაისის უნივერსიტეტის რეფერირებადი
და რეცენზირებადი საერთაშორისო
სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი**

**ჟურნალში გამოქვეყნებული სტატიის სიზუსტეზე
პასუხისმგებელია ავტორი**

**ამასთან, მისი პოზიცია შესაძლოა არ ემთხვეოდეს ჟურნალის
სარედაქციო კოლეგიის მოსაზრებებს**

**აკრძალულია ჟურნალში გამოქვეყნებული მასალების გამრავლება
და გამოქვეყნება კომერციული მიზნებისათვის**

**REFEREED AND PEER-REVIEWED INTERNATIONAL
SCIENTIFIC-PRACTICAL JOURNAL
OF KUTAISI UNIVERSITY**

**Each author is responsible for the accuracy of the article in
this journal. His/her position may not coincide with the
opinions of the editorial board**

**Reproduction on distribution of the materials published in
this journal for commercial purposes is strictly prohibited**

<http://economicprofile.org/>
ISSN 1512-3901
eISSN 2587-5310
DOI: <https://10.52244/ep>

სარედაქციო საბჭო

ორგანიზაციულ-ადმინისტრაციული საბჭო: გოჩა თუთბერიძე (თავმჯდომარე, ქუთაისის უნივერსიტეტის რექტორი); თეონა გრიგოლაშვილი (ქუთაისის უნივერსიტეტი); ნიკოლოზ ჩიხლაძე (ქუთაისის უნივერსიტეტი); გივი ბედიანაშვილი (ევროპის უნივერსიტეტი);

სარედაქციო კოლეგია: პროფესორი ნიკოლოზ ჩიხლაძე (მთავარი რედაქტორი, ქუთაისის უნივერსიტეტი); პროფესორი იოსებ არჩვაძე (ქუთაისის უნივერსიტეტი); პროფესორი გივი ბედიანაშვილი (ევროპის უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი ბადრი გეგუაია (ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი როსტომ ბერიძე (ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი ლია ელიავა (საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტი); პროფესორი მირზა ხიდაშელი (ქუთაისის უნივერსიტეტი); პროფესორი პანტელეიმონ კლდიაშვილი (ქუთაისის უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი ნაირა ვირსალაძე (აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი ხათუნა შალამბერიძე (აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი გურამ უფლისაშვილი (ქუთაისის უნივერსიტეტი); ლაშა ბერიძე (წმ. ტბელ აბუსერიძის უნივერსიტეტი); პროფესორი აზა იფშირაძე (ქუთაისის უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი გოდერძი შანიძე (აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი ნანა შონია (აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი აკაკი ბაკურაძე (აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი მურმან ცეცხლაძე (ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი ციური დურული (გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი იური პაპასქუა (სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ეკონომიკის დოქტორი გოჩა უგულავა (ქუთაისის უნივერსიტეტის ეკონომიკის კვლევითი ინსტიტუტი); პროფესორი გიორგი ლავთაძე (საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტი); პროფესორი

რევაზ შენგელია (საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი); პროფესორი პაატა კოლუაშვილი (საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი); პროფესორი ევგენი ბარათაშვილი (საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი); პროფესორი, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი ავთანდილ სილაგაძე (ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი ლიოდ ქარჩავა (კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი); პროფესორი ნანა რინკიაშვილი (იაკობ გოგებაშვილის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი ინეზა გაგნიძე (ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოც. პროფესორი ნინო ფარესაშვილი (ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); პროფესორი მიხეილ თოქმაზიშვილი (წმ. ანდრია პირველწოდებულის სახელობის საქართველოს საპატრიარქოსთან არსებული ქართული უნივერსიტეტი); პროფესორი, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი მიხეილ ჯიბუტი (ანდრია პირველწოდებულის სახელობის საქართველოს საპატრიარქოსთან არსებული ქართული უნივერსიტეტი);

სარედაქციო კოლეგიის უცხოელი წევრები: პროფესორი სერგეი ლუკინი (ბელორუსის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ასოცირებული პროფესორი იულიან იგნატოვი (ალექსანდრუ იოან კუზას უნივერსიტეტი, რუმინეთი); ასოცირებული პროფესორი, წამყვანი მეცნიერთანამშრომელი, ვერა კომაროვა (დაუგავპილსის უნივერსიტეტი, ლატვია); ასოცირებული პროფესორი ევგენი გაიდანკა (ტრნავას უნივერსიტეტი, სლოვაკეთი); პროფესორი ლევან ჩიხლაძე (რუსეთის ხალხთა მეგობრობის უნივერსიტეტი); პროფესორი სერგეი ზახარინი (ეკონომიკური განვითარების კვლევითი ინსტიტუტი, უკრაინა); ასოცირებული პროფესორი თეიმურაზ აბესაძე (სამხრეთ ნორვეგიის უნივერსიტეტი, ნორვეგია); პროფესორი ელენა ბაკულიჩ (ტრანსპორტის ნაციონალური უნივერსიტეტი, უკრაინა); პროფესორი გინდრუტ კასნაუსკინენ (ვილნიუსის უნივერსიტეტის, ლიეტუვა)

EDITORIAL BOARD:

ORGANIZATIONAL-ADMINISTRATIVE BOARD:

Gocha Tutberidze (Chairman, Rector of Kutaisi University); **Teona Grigolashvili** (Kutaisi University), **Nikoloz Chikhladze** (Kutaisi University); **Givi Bedianashvili** (European University);

MEMBERS OF EDITORIAL BOARD:

Professor **Nikoloz Chikhladze** (Chief Editor, Kutaisi University); Professor **George Gvatzadze** (Georgian National University); Professor **Joseph Archvadze** (Kutaisi University); Professor **Givi Bedianashvili** (European University); Associated Professor **Badri Gechbaia** (Batumi Shota Rustaveli State University); Professor **Rostom Beridze** (Batumi Shota Rustaveli State University); Professor **Lia Eliava** (Georgian National University); Professor **Mirza Khidasheli** (Kutaisi University); Professor **Panteleimon Kldiashvili** (Kutaisi University); Associated Professor **Guram Uphlisashvili** (Kutaisi University); Professor **Aza Iphshiradze** (Kutaisi University); Associated Professor **Akaki Bakuradze** (Akaki Tsereteli State University); Associated Professor **Khatuna Shalamberidze** (Akaki Tsereteli State University); Associated Professor **Lasha Beridze** (St. Tbel Abuserisdze University); Associated Professor **Naira Virsaladze** (Akaki Tsereteli State University); Associated Professor **Goderdzi Shanidze** (Akaki Tsereteli State University); Professor **Nana Shonia** (Akaki Tsereteli State University); Professor **Tsiuri Duruli** (Gori State Teaching University); Professor **Iury Papasqua** (Sokhumi State University); Doctor of Economics **Gocha Ugulava** (Research Institute of Economics, Kutaisi University); Associated Professor **Murman Tsetskhladze** (Batumi Shota Rustaveli State University); Professor **Revaz Shengelia** (Georgian Technical University); Professor **Paata Koguashvili** (Georgian Technical University); Professor **Evgeniy Baratashvili** (Georgian Technical University); Professor, Academician of the National Academy of Science of Georgia **Avtandil Silagadze** (Ivane Javakhishvili Tbilisi State University); Associated

Professor **Loyd Karchava** (Caucasus International University); Associated Professor **Ineza Gagnidze** (Ivane Javakhishvili Tbilisi State University); Associated Professor **Nino Paresashvili** (Ivane Javakhishvili Tbilisi State University); Professor **Mikheil Tokmazishvili** (St. Andrew the First Called Georgian University of Patriarchate of Georgia); Professor **Nana Rinkiashvili** (Iakob Gogebashvili Telavi State University); Professor, Academician of the National Academy of Science of Georgia **Mikheil Jibuti** (St. Andrew the First Called Georgian University of Patriarchate of Georgia);

FOREIGN PART OF EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Professor **Gindrute Kasnauskiene** (Vilnius University, Lithuania); Professor **Levan Chikhladze** (Peoples' Friendship University of Russia, Russia); Associate Professor **Iulian Ilnatov** (Alexandru Ioan Cuza University, Romania); Professor **Siarhei Lukin** (Belarus State University, Belarus); Lead Researcher, Ph.D., **Vera Komarova** (Daugavpils University, Latvia); Professor **Sergii Zakharin** (Research Institute for Economic Development, Ukraine); Associated Professor **Teimuraz Abesadze** (University of Southeast Norway, Norway); Professor **Olena Bakulich** (National Transport University, Ukraine); Associate Professor **Yevheniy Haydanka** (Trnava university, Slovakia);

სარჩევი CONTENT

Adeshola Olunuga, Olusegun Agbesuyi INTERBANK TRANSACTIONS, FINANCIAL PERFORMANCE AND SUSTAINABILITY IN DEPOSIT MONEY BANKS	8
ადემოლა ოლუნუგა, ოლუსეგან აგბესუი ბანკთაშორისი ოპერაციები, ფინანსური შესრულება და მდგრადობა სადავოზიტო ფულის ბანკებში	16
დიანა უგლავა საქართველოში საპენსიო ფონდების ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშგების საკითხისათვის	18
Diana Uglava ACCOUNTING AND FINANCIAL REPORTING ISSUES OF PENSION FUNDS IN GEORGIA	23
Olena Bakulich, Evgeny Samoilenko, Yuriy Peskovets METHODOLOGY FOR ASSESSING THE LEVEL OF ATMOSPHERIC POLLUTION BY ROAD TRANSPORT IN THE PROJECTS OF MANAGEMENT OF ENVIRONMENTAL STATE OF A CITY	25
ოლენა ბაკულიჩი, ევგენი სამოილენკო, იური პესკოვეცი საგზაო ტრანსპორტით ატმოსფეროს დაბინძურების დონის შეფასების მეთოდოლოგია ქალაქის გარემოსდაცვითი მდგომარეობის მართვის პროექტებში	29
ანა ფოლოდაშვილი სამეწარმეო ეკოსისტემა – ცნებიდან პოლიტიკამდე (ლიტერატურის მოკლე მიმოხილვა)	30
Ana Polodashvili ENTREPRENEURIAL ECOSYSTEM – FROM CONCEPT TO POLICY (A BRIEF LITERATURE REVIEW)	37

დავით ბიძინაშვილი

**საგარეო სავაჭრო ბრუნვისა და ექსპორტ-იმპორტის
გავლენა საქართველოს ეკონომიკაზე40**

Davit Bidzinashvili

**THE IMPACT OF FOREIGN TRADE TURNOVER AND EXPORT-IMPORT
ON THE ECONOMY OF GEORGIA44**

ნაირა ვირსალაძე, მალვინა ყიფიანი

**სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორების გავლენა შობადობის
თანამედროვე ტენდენციებზე.....46**

Naira Virsaladze, Malvina Kipiani

**THE INFLUENCE OF SOCIO-ECONOMIC FACTORS
ON MODERN TENDENCIES OF BIRTH-RATE51**

ლავრენტი ჩიბურდანიძე, ცისკარა ზარანდია

**აკვაკულტურის განვითარების როლი საქართველოს
სამცხე-ჯავახეთის რეგიონის ეკონომიკის ზრდის საქმეში54**

Lavrenti Chiburdanidze, Tsiskara Zarandia

**THE ROLE FOR DEVELOPMENT OF AQUACULTURE IN ECONOMIC GROWTH
OF SAMTSKHE-JAVAKHETI REGION OF GEORGIA60**

ნანა ლუხუტაშვილი

**ნიკო ნიკოლაძე და სარკინიგზო მშენებლობა, როგორც
ქუთაისის განვითარების ფაქტორი.....62**

Nana Lukhutashvili

**NIKO NIKOLADZE AND RAILWAY CONSTRUCTION
AS A FACTOR OF THE DEVELOPMENT OF KUTAISI67**

ემზარ ჯულაკიძე

წარმატებული სტრატეგიის თანამედროვე გამოწვევები.....69

Emzar Julakidze

CONTEMPORARY CHALLENGES OF SUCCESSFUL STRATEGY73

თეა ვალიშვილი, ელგუჯა დეისაძე

**მომხმარებლის ქცევის თავისებურებები მსხვილფეხა
რქოსანი პირუტყვის და ღორის ნადლი ხორცის შესყიდვის პროცესში.....75**

Tea Valishvili, Elguja Deisadze

**PECULIARITIES OF CONSUMER BEHAVIOR IN THE PROCESS
OF PURCHASING RAW BEEF AND PORK.....83**

გიორგი ბუცხრიკიძე, ნელი ბერიძე

**დისტანციური მუშაობა საქართველოს უმაღლესი განათლების
სისტემაში – გამოწვევები და შესაძლებლობები.....86**

Giorgi Butskhrikidze, Neli Beridze

**TELECOMMUTING IN GEORGIAN HIGHER EDUCATION
SYSTEM – CHALLENGES AND OPPORTUNITIES90**

ლელა ხელაძე

**სამშენებლო კომპანიების ფინანსური მდგომარეობის
ანალიზი და მისი სრულყოფის მიმართულებები.....93**

Lela Kheladze

**ANALYSIS OF THE FINANCIAL SITUATION OF CONSTRUCTION COMPANIES
AND DIRECTIONS FOR ITS IMPROVEMENT100**

ალიმ ხერხაძე

**საქართველოს ეკონომიკის დაჩქარებული ზრდის
ხელშემწყობი და ხელშემშლელი ფაქტორები და
სამეცნიერო საზოგადოების მოსაზრებები
(შარჩვევითი კვლევის შედეგები)103**

Alim Kherkhadze

**FACILITATING AND HINDERING FACTORS OF THE ACCELERATED GROWTH OF THE
GEORGIAN ECONOMY AND OPINIONS OF THE SCIENTIFIC COMMUNITY
(RESULTS OF A SELECTIVE STUDY)110**

ევგენი ბარათაშვილი, ნიკოლოზ ჩიხლაძე

**წიგნი, რომელიც ამდიდრებს და ამშვენებს
ქართულ ეკონომიკურ ლიტერატურას 113**

Evgeny Baratashvili, Nikoloz Chikhladze

THE BOOK ENRICHES AND DECORATES GEORGIAN ECONOMIC LITERATURE.....113

ფინანსები და გადასახადები

FINANCE AND TAXES

INTERBANK TRANSACTIONS, FINANCIAL PERFORMANCE AND SUSTAINABILITY IN DEPOSIT MONEY BANKS

Adeshola Olunuga

Department of Finance, Faculty of Management Sciences
University of Lagos, Lagos, Nigeria
E-mail: oluadeshola2001@yahoo.com

Olusegun Agbesuyi

Department of Finance,
University of Lagos, Lagos, Nigeria
okagbesuyi@yahoo.com

KEYWORDS: *Interbank Transactions; Deposit Money Banks; Financial Performance; Loans and Deposits*

JEL classification: G1, G2, G21

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.05>

For citation: Olunuga A., Agbesuyi, O., (2023) Interbank transactions, financial performance and sustainability in deposit money banks. Economic Profile. Vol. 18, 1(25), p. 8-17. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.05>

Abstract. *This paper discusses current studies on interbank transactions and the financial performance and sustainability of Nigeria's deposit money banks (DMBs). Banks' capacity to absorb liquidity shocks and lend to one another is critical for financial stability and economic development, since strains in interbank transactions may put pressure on non-financial companies and consumers' financing circumstances, resulting in increased credit risk. The sub-market analysis may be used to determine the performance of other financial markets. The data for DMBs were examined using appropriate statistical methods. In light of the study performed, it can be concluded that interbank transactions have an effect on the financial performance and sustainability of deposit money banks in Nigeria. The research found that, while adhering to regulatory requirements for credit policy, deposit money banks should perceive interbank loans and deposits as less hazardous investment alternatives*

and thus be prepared to trust one another in order to improve their financial performance.

Introduction

Interbank transactions include any loan, deposit transaction, or other connection between two banks and contribute significantly to the market's liquidity (Bucher, Hauck, & Neyer, 2019). At any point in time, some banks may find themselves with more deposits than they can use, while others may be unable to take advantage of lending opportunities due to a funding shortage; thus, non-bank depositors and end-users can be brought together more efficiently if banks transfer funds between themselves (Bluhm, Georg, & Krahen, 2016). The term "interbank fund" derives from the fact that the funds banks exchange are their central bank deposit balances (Bräuning, & Fecht, 2017). The primary function of financial intermediation is to move money from savers to investors (Diemo & Achim, 2019). Banks' ability to withstand liquidity shocks and lend to one another is critical for financial stability and the real economy, as strains in the interbank money market can exert pressure on non-financial corporations and households' financing conditions, resulting in increased credit

risk (Temizsoy, Iori, & Montes-Rojas, 2015).

The Nigerian interbank funds market like all other interbank funds market worldwide, functions primarily to facilitate liquidity adjustment, with the primary concerns of funds' safety, liquidity, and rate of return (Bakare & Awotundun, 2014). A fundamental quality of the interbank funds market is that it must be sufficiently deep and broad to absorb a substantial volume of financial transactions without materially altering financial assets prices and interest rates (Zainal, Nassir & Yahya, 2014). This attribute necessitates a large number of active market participants, so that the actions of any single bank have little impact on asset prices and interest rates (Langfield, Liu, Ota, 2014). The importance of this feature is to ensure that funds are constantly accessible to market participants with a range of return-risk choices (Sujewaa, 2015). An interbank funds market with the necessary depth and breadth will be both informative and efficient, contributing considerably not only to financial performance and sustainability of banks but also to financial stability and economic development of the country. (Ismail, 2016).

In terms of security breadth and transaction volume, the Nigerian interbank funds market has grown significantly since the country's financial system was liberalized, but it still requires further growth. A significant portion of the economy's transactions are negotiated and paid in over-the-counter (OTC) marketplaces in Nigeria. The overnight interbank loan market is a unique OTC market among Nigeria's deposit money institutions (Daramola & Olateju, 2013). The Nigeria's exceptional financial sector growth was due to a liberalization strategy mixed with a poor regulatory structure that resulted in interbank funds market with low capital and operational inefficiency (Ochei & Osabuohie, 2012). It was more active in providing short-term loans/overdrafts and foreign currency trading, but had little effect on the real economy (Takou et al, 2021).

The Nigerian interbank funds market lacks the required credit instruments to generate liquidity for corporations, governments, and individuals, unlike

in industrialized nations where the interbank funds market acts as the principal institution (Philip, 2018). The Nigerian government continues to control the money market to which interbank funds market belongs. On the other hand, this is not to say that the financial sector in Nigeria is inefficient (Mwarumba, 2013). The purpose of the study is to determine, among other things, the extent to which interbank transactions have impacted the financial performance of deposit money banks in Nigeria.

Literature Review

The interbank funds market is a subset of the money market's bank-to-bank transactions in which banks grant loans to one another for a defined period (Martin, Puri, & Ufier, 2018). The majority of interbank loans have a one-week or shorter maturity, with the majority being overnight. Loans of this kind are made at the interbank rate (Allen, Carletti, & Marquez, 2015). The interbank lending market assists in delivering financing liquidity to banks in need of funding that day or week and enables banks with a temporary surplus of cash to invest it safely. The market is sizable and vibrant (Odunga, 2016). The Nigeria Inter-Bank Settlement System (NIBSS) is the regulatory body in charge of interbank payments in Nigeria. Apart from the market's interest rate (cost of transaction) other determining factors include banks' liquidity positions and changes in foreign exchange demand, both of which affect how frequently banks access the market for funds to cover their bids at the Autonomous Foreign Exchange Market (Craig, Fecht, & Tumer-Alkan, 2015).

Interbank payments in Nigeria are handled by the Nigeria Inter-Bank Settlement System. It is not only the interest rate that determines the frequency with which banks access the market for funds but also their liquidity position and changes in the demand for foreign exchange, which affects the frequency with which banks access the market for funds to cover their bids (Ibe, 2013). For a few days to a few months, banks lend to each other in massive quantities and at low interest rates. Many banks rely solely on

interbank loans for funding (Martín-Oliver, Ruano, & Salas-Fumás, 2017). For even the most heavily-deposit-based banks, interbank credit can be a vital source of additional cash flow (Nather, 2018). The interbank funds market is frequently the most liquid, aside from the short-term government debt market. Another important determinant of long-term asset prices and other types of loans is the interest rate on interbank loans (Ayadi et al, 2016). Transactions in the interbank funds market serve as a proxy for open credit market activity (Alshatti, 2014). The overnight rate, which is the market's short-term interest rate, is the average interest rate on overnight loans and therefore plays a critical role in term of structure models. In addition, monetary policy is influenced by it (Brauning & Fecht, 2017)..

Interbank transactions include overnight lending, foreign currency buying and selling, and interbank deposits and loans (Iyer et al, 2014). The interbank market for unsecured overnight loans is critical for transmitting monetary policy and redistributing liquid assets throughout the banking sector (Hale, Kapan, & Minoiu, 2019). Interbank interest rates are often used as a proxy for other interest rates (Bargigli et al, 2015). Policymakers want a strong and well-functioning interbank market, one that enables the central bank to attain its target rate of interest while allowing institutions to trade liquidity effectively European Central Bank, (2018). In normal times, central banks direct their policy interest rates via such networks in order to influence inflation and the real economy (Afonso, & Lagos, 2015. At the microeconomic level, banks redistribute liquidity through the interbank funds market, with those with surplus liquidity transferring money to those with shortfalls (Roengpitya et al, 2017). The interbank network strengthens financial integration by boosting bank linkages and systemic risk exposure (Behn, Haselmann, & Wachtel, 2016).

Theoretical Issues

The relative market model may be used to explain the path of interbank transactions advancement in

order to accomplish firm performance. Battacharya & Gale (1987) created the model. The model assumed that banks experience different degrees of liquidity demand. Some banks may need rapid cash realisation in order to meet the expectations of customers who draw on committed lines of credit or demandable deposits. Due to the non-contractibility of idiosyncratic liquidity shocks, this provides an opportunity for an interbank market in which banks with surplus liquidity trade with banks in need of liquidity. Banks may invest in a variety of asset classes, including liquid assets (cash), illiquid assets (loans), and bonds. They must choose between liquidity and profitability or return while constructing their portfolios (Berger & Humphrey, 1997). Banks may get financing in the unsecured interbank market by making claims on an illiquid investment with low market liquidity. Banks could become bankrupt as a result of illiquid investments and therefore be unable to repay their interbank loan. This increases the risk associated with unsecured interbank financing. Borrowers must pay a premium for money acquired via the unsecured interbank market in order to reimburse lenders. This provides the benefit of improving banks' performance in the face of bank concentration (Brauning & Fecht, 2017).

Epirical Issues

Theoretical debates on the impact of interbank transactions on financial performance of deposit money banks have resulted in empirical expositions aiming at establishing an economic relationship between interbank transactions and bank financial performance and identifying the causative factors influencing both. Previous researchers have examined interbank funds market's activities on bank performance, in both developed and emerging nations, in one way or another throughout the years. Dieno & Achim (2019), for example, examined interbank borrowing and lending between constrained banks. The study's findings indicate that although lending to another bank involves some risk on the part of the interbank lender, a more diverse loan portfolio may

assist such a bank reduce its costs and provide funding for a financially restricted bank. Interbank borrowing and lending affect the aggregate credit supply, the banking sector's stability, and price stability.

Ireta (2014) examined the factors of bank efficiency in the Czech Republic from 2001 to 2012. The research used panel data analysis to determine the drivers of banking efficiency. The findings indicated that although liquidity risk and portfolio riskiness have a favourable impact on banking efficiency, GDP has a negative effect on the efficiency of Czech commercial banks.

Takon et al. (2021) evaluated the effect of capital adequacy structure on the efficiency of Nigerian deposit money banks. The study set out to do two things: look at how equity capital influences bank performance, and analyse how total bank assets affect the success of Nigeria's deposit money institutions. This study used a desk survey approach, using data collected from bank annual reports, the Central Bank of Nigeria's Statistical Bulletin, and scholarly literature, and analysed with the least squares multiple regression method. The empirical analysis showed that the ratio of total assets to equity yielded a positive result, and that the ratio of equity capital to equity yielded a positive result as well.

Lina & Indre (2014) investigated the asset and liability management (ALM) practises of Lithuanian banks. The findings indicated that the assets and liabilities of commercial banks in Lithuania are inextricably linked. Additionally, the research showed that banks had a tendency to take on greater risk over time. Bank asset and liability cycles are not similar to those of commercial operations. They determined that banks' assets and liabilities should be managed more efficiently and effectively.

Kolapo, Ayeni, & Oke (2012) evaluated credit risk and the performance of deposit money banks in Nigeria. Secondary data were analysed using a panel data regression model. The study discovered that the Loan and Advances ratio has the most beneficial impact on the profitability of banking companies. They suggest that banks in Nigeria strengthen their

credit analysis and loan administration capabilities.

Despite the many beneficial effects of the interbank market on bank performance, further in-depth research in this area is still possible, since interbank transactions are the primary source of financing liquidity in the interbank market.

Methodology

This study made use of panel data from DMBs listed on the Nigerian Stock Exchange. The study made use of secondary data. The data was derived from the DMBs' audited financial statements from 2001-2020. Secondary sources were chosen due to their consistent track record of delivering sufficient, accurate, and reliable information. Moreover, descriptive analysis and econometric approaches were utilised to assess the relationship between independent and dependent variables. To undertake a descriptive analysis of the study's numerous variables, the summary of statistics was used in conjunction with the e-views programme and OLS-based multiple regression analysis. The following three models (regression equations) were employed to test the relationships between independent and dependent variables in their linear form.

$$ROA = f(IBL + IBD + IBR + CAQ + LQR + BKZ + FEXT) \text{-----} (1)$$

$$ROE = f(IBL + IBD + IBR + CAQ + LQR + BKZ + FEXT) \text{-----} (2)$$

$$Performance\ variables = \beta_0 + \beta_1 (Interbank\ transaction\ variables) \text{-----} (3)$$

Where:

ROA = Return on asset, ROE = Return on equity, IBL = Interbank Loans, IBD = Interbank deposits, IBR = Interbank rate, CAQ = Capital adequacy ratio, LQR = Liquid assets to deposit ratio, BKZ = Bank's size, FEXT= Foreign Exchange Transactions

Expressing the functional relationship between independent variables and dependent variables in linear equation model, the resulting regression

equations are as follows:

$$ROA_{it} = \beta_0 + \beta_1 IBL_{it} + \beta_2 IBD_{it} + \beta_3 IBR_{it} + \beta_4 CAQ_{it} + \beta_5 LQR_{it} + \beta_6 BKZ_{it} + \beta_7 FEXT_{it} + \mu_{it} \text{----- (4)}$$

$$ROE_{it} = \beta_0 + \beta_1 IBL_{it} + \beta_2 IBD_{it} + \beta_3 IBR_{it} + \beta_4 CAQ_{it} + \beta_5 LQR_{it} + \beta_6 BKZ_{it} + \beta_7 EXT_{it} + \mu_{it} \text{----- (5)}$$

Data Analysis and Discussion of Results

Model: 1

Table: 1. Lagrange Multiplier Tests for Random Effects

Null hypotheses: No effects			
Alternative hypotheses: Two-sided (Breusch-Pagan) and one-sided (all others) alternatives			
	Test Hypothesis		
	Cross-section	Time	Both
Breusch-Pagan	1.862612 (0.1723)	0.189601 (0.6632)	2.052213 (0.1520)

Source: Author Computation Using Eview

As shown in Table 1, the p-value of 0.1723 is greater than the 0.05 level of significance for the Breusch-Pagan test. Thus, the null hypothesis that pooled ordinary least squares (OLS) is a good fit for this model has been ruled out. This indicates that OLS should be used to estimate the model, so Table 2 shows the OLS estimate of the model.

Table: 2. OLS for Model 1

Dependent Variable: ROA				
Method: Panel Least Squares				
Vari-able	Coeffi- cient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
IBL	0.004401	0.001973	2.230768	0.0386
IBD	0.029171	0.010525	2.771573	0.0047
IBR	-0.024572	0.017130	-1.434438	0.1589

CAQ	0.007923	0.003048	2.599802	0.0128
LQR	0.048143	0.059909	0.803607	0.4261
BKZ	0.075228	0.002958	2.543029	0.0203
FEXT	0.032089	0.035734	0.898010	0.3743
C	0.042424	0.152727	0.277779	0.7825
R-squared	0.636848	Mean dependent var		0.023065
Adjusted R-squared	0.599656	S.D. dependent var		0.028091
F-statistic	8.862128	Durbin-Watson stat		2.044114
Prob (F-statistic)	0.000505			

Source: Author Computation Using Eview

The value for the coefficient for interbank loan (IBL) is 0.004, which indicates that, keeping all other factors constant, a unit increase in interbank loan (IBL) will result in a 0.004 increase in return on asset (ROA). Similarly, the value for the coefficient for interbank deposit (IBD) is 0.029, which indicates that, holding all other factors constant, a unit increase in interbank deposit will result in 0.029 rise in ROA.

The value for the coefficient for interbank rate (IBR) is -0.024, indicating that a unit increase in interbank rate (IBR) will result in a decrease of 0.024 in return on asset (ROA), while the value for the coefficient for capital adequacy ratio (CAQ) is 0.007, indicating that a unit increase in capital adequacy ratio (CAQ) will result in a 0.007 rise in ROA. The value of the coefficient for liquidity ratio (LQR) is 0.048, indicating that, leaving all other factors constant, a unit increase in liquidity ratio (LQR) will result in a 0.048 rise in return on asset (ROA)

The coefficient for bank size (BKZ) is 0.075, indicating that a one-unit increase in bank size (BKZ)

will result in a 0.075 rise in return on assets (ROA). The coefficient for foreign exchange transaction (FEXT) is 0.032, which indicates that a unit increase in foreign exchange transaction (FEXT) will result in a 0.032 increase in return on asset (ROA), while the constant intercept, 0 is 0.042, represents return on asset (ROA) without the explanatory variables.

R-squared (R^2) 0.636 reflects the proportion of variance in return on asset (ROA) that can be attributed to the variables used for explanation (IBL, IBD, IBR, CAQ, LQR, BKZ and FEXT). The R-squared value of 0.636 implies that approximately 63.6% of the total variance in return on asset (ROA) can be attributed to changes in the explanatory variables, while 36.4% can be attributed to factors outside the model.

The F-value (8.862) is significant at the 1% level (since $p = 0$), indicating that interbank loan, interbank deposit, interbank rate, capital adequacy ratio, liquidity ratio, bank size, and foreign exchange transaction all influence return on asset (ROA). It may be inferred that interbank loan, interbank deposit, capital adequacy ratio, and bank size greatly influence return on assets (ROA).

Model: 2.

Table: 3. Lagrange Multiplier Tests for Random Effects

Null hypotheses: No effects			
Alternative hypotheses: Two-sided (Breusch-Pagan) and one-sided (all others) alternatives			
		Test Hypothesis	
	Cross-section	Time	Both
Breusch-Pagan	0.404766 (0.5246)	2.526896 (0.1119)	2.931662 (0.0869)

Source: Author Computation Using Eview

The Breusch-Pagan test result in Table.3 has a p-value of 0.5246, which is greater than the acceptable level of significance of 0.05. Thus, the null hypothesis is accepted that pooled ordinary least squares (POLS) is appropriate for this model. Indicating the model

should be estimated using POLS, therefore Table 4 shows the result of the POLS estimate

Table: 4. POLS for Model 2

Dependent Variable: ROE				
Method: Panel Least Squares				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
IBL	0.015121	0.007158	2.112459	0.0410
IBD	0.281653	0.123330	2.283727	0.0363
IBR	-0.150645	0.200719	-0.750527	0.4571
CAQ	0.081190	0.035710	2.273606	0.0280
LQR	-0.196149	0.701981	-0.279421	0.7813
BKZ	0.054421	0.022140	2.458056	0.0293
FEXT	0.585095	0.418710	1.397375	0.1696
C	1.670408	1.789569	0.933414	0.3559
R-squared	0.667206	Mean dependent var		0.126165
Adjusted R-squared	0.628407	S.D. dependent var		0.315088
F	9.204662	Durbin-Watson stat		1.899119
-Statistic Prob (F-statistic)	0.001492			

Source: Author Computation Using Eview

The value for the coefficient for interbank loan (IBL) is 0.015, which indicates that, holding all other factors constant, a unit increase in interbank loan (IBL) will result in a 0.015 increase in return on equity (ROE). Similarly, the value for the coefficient for interbank deposit (IBD) is 0.281, which indicates that, holding all other factors constant, a unit increase in interbank deposit will increase ROE by 0.281.

The value of the coefficient for interbank rate (IBR) is -0.150, which indicates that, holding all other

factors constant, a unit increase in interbank rate (IBR) will result in a decrease of 0.150 in return on equity (ROE). The value of the coefficient for capital adequacy ratio (CAQ) is 0.081, which indicates that, holding all other factors constant, a unit increase in (CAQ) will cause a rise of 0,081 in ROE. The value of the liquidity ratio (LQR) coefficient is -0.196, which indicates that, leaving all other factors equal, a one-unit increase in liquidity ratio (LQR) will result in a 0.196 decrease in return on equity (ROE)

The coefficient for bank size (BKZ) is 0.054, which indicates that, leaving all other parameters constant, a one-unit increase in bank size (BKZ) will result in a return on equity rise of 0.054. The coefficient for foreign exchange transactions (FEXT) is 0.585, which indicates that a unit increase in foreign exchange transactions (FEXT) will result in a 0.585 increase in return on equity (ROE), while the constant intercept is 1.670, which is c and represents return on equity (ROE) without the explanatory variables.

R-squared (R^2) represents the proportion of variance in return on equity (ROE) that can be attributed to the explanatory factors (IBL, IBD, IBR, CAQ, LQR, BKZ and FEXT). The R-squared value of 0.667 implies that about 66.7% of the total variance in return on equity (ROE) is due to changes in the explanatory variables, while 33.3% is due to factors outside the model

.The F-value (9,204) is statistically significant at the 1% level (because the p-value is zero, indicating that interbank loan, interbank deposit, interbank rate, capital adequacy ratio, liquidity ratio, bank size, and foreign currency transactions all influence return on asset (ROA). Conclusion: interbank loan, interbank deposit, capital adequacy ratio, and bank size have a substantial impact on return on equity (ROE)

Conclusion and Recommendations

The research results reveal that interbank transactions influence financial performance and sustainability of deposit money banks in Nigeria. It was also found that the market is active and vibrant. Interbank borrowing and lending helps banks re-

allocate liquidity through the interbank funds market. The interbank network reinforces financial integration, while increasing banks association is crucial for financial stability. Deposit money banks in Nigeria should learn to trust in one another by providing sufficient loan. Such loan should target high interest yielding options so as to guarantee returns and better financial performance. The Central Bank of Nigeria (CBN) needs to pursue a stable exchange rate as an essential element of its monetary policy. The CBN should also institute measure of enforcing compliance of its policies and regulations in this directive to understand exactly the transactions that are accounting for bank performance. There should be policy directive to encourage interbank deposit and lending but not to the detriment of the receiving bank. The CBN should be watchful to ensure that interbank lenders and borrowers in the interbank funds market are operating within the authorized limit and ensuring that the main purpose of money creation in the economy is achieved.

References

- Afonso, G., Lagos, R. (2015), Trade dynamics in the market for federal funds, *Econometrica* **83**(1), 263–313
- Allen, F., Carletti, E., & Marquez, R., (2015), Deposits and bank capital structure, *Journal of Finance and Economics*, **118** (3), 601-619
- Alshatti, S., (2014), The effect of the liquidity management on profitability in the Jordanian commercial banks, *International Journal of Business and Management*, **10**(1), 20-28
- Ayadi, R., De Groen, W.P., Sassi, I., Mathlouthi, W., Rey, H., Aubry, O. (2016), Banking Business Models Monitor, Europe. Discussion Paper 8764, International Research Centre on Cooperative Finance
- Bakare, I.A.O., & Awotundun, A. D. (2014)., Does financial structure development drive economic performance? Theoretical and empirical evidence from Nigeria, *European Journal of Business and Social Sciences*, **2** (11), 179-198
- Bargigli, L., di Iasio, G., Infante, L., Lillo, F.,

- Pierobon, F. (2015), The multiplex structure of interbank networks, *Quantitative, Finance*, **15**(4), 673–691
- Behn, M., Haselmann, R., Wachtel, P. (2016) Procyclical capital regulation and lending. *Journal of Finance*, **71**(2), 919–956
- Berger, A., & Humphrey, D., (1997). Efficiency of financial institutions: International survey and directions for future research, *European Journal of Operational Research*, **98**, (10), 175-212
- Bluhm, M., Georg, C. P., & Krahen, J. P., (2016), Interbank intermediation. Discussion Paper, Deutsche Bundesbank
- Brauning, F., & Fecht, F., (2017), Relationship lending in the interbank market and the price of liquidity, *Banking and Finance Review*, **21**(1), 33-75
- Bucher, M., Hauck, A., Neyer, U. (2019), Interbank market friction-induced holdings of precautionary liquidity: implications for bank loan supply and monetary policy implementation. *Economics. Theory.*, <https://doi.org/10.1007/s00199-019-01207-6>
- Craig, B.R., Fecht, F., & Tumer-Alkan, G., (2015), The role of interbank relationships and liquidity needs, *Journal of Banking and Finance* **53**(4), 99-111
- Daramola, R. A. & Olateju, A. O. (2013), The Impact of monetary policy on current account balance In Nigeria, *IOSR Journal Of Humanities and Social Science*, **7**(3), 67-72.
- Diemo, D. D., & Achim, H., (2019), Interbank borrowings and lending between financially constrained banks, *Economic Theory*, Available online at <http://doi.org/10.1007/s00199019-01220-9>, 1-50
- European Central Bank, (2018), Financial Integration in Europe. European Central Bank, Frankfurt a.M
- Hale, G., Kapan, T., Minoiu, C. (2019), Shock transmission through cross-border bank lending: credit and realeffects. Finance and Economics Discussion Series (FEDS) 2019-052, Board of Governors of the, Federal Reserve System
- Ibe, O, S., (2013), The impact of liquidity management on the profitability of banks in Nigeria *Journal of Finance and Bank Management*, **1**(1), 37-48
- Ireta, R., (2014), Determinants of efficiency in Czech banking sector, *Procedia- Economics and Finance*, Available online at www.sciencedirect.com, 191-196
- Ismail, R. (2016), Impact of liquidity management on profitability of Pakistani Firms: A case of KSE-100 Index, *International Journal of Innovation and Applied Studies*, **14**(2), 304-314
- Iyer, R., Peydro, J.L., da Rocha-Lopes, S., Schoar, (2014), A.: Interbank liquidity crunch and the firm credit crunch, *Financial Studies Review*, **27**(1), 347-372
- Kolapo, Ayeni & Oke (2012), Credit Risk And Money deposit banks' Performance In Nigeria: A Panel Model Approach, *Australian Journal of Business and Management Research*, **2** (2) 31-38
- Langfield, S., Liu, Z., Ota, T, (2014), Mapping the UK interbank system, *Journal of Banking and Finance* **45** (Supplement C), 288–303
- Lina, N., & Indre, P., (2014), Assessment of bank assets and liabilities management: problems and perspective in Lithuania, *Procedia-Social and Behavioural Sciences*, Available online at www.sciencedirect.com, 1-18
- Martin, C., Puri, M., Ufier, A, (2018), Deposit inflows and outflows in failing banks: the role of deposit insurance, Working Paper 24589, National Bureau of Economic Research
- Martín-Oliver, A., Ruano, S., Salas-Fumás, V, (2017), The fall of Spanish cajas: lessons of ownership and governance for banks. *Journal. Of Financial Studies*, **33**, 244–260
- Näther, M, (2018), The effect of the central bank's standing facilities on interbank lending and bank liquidity holding. *Economics Theory* <https://doi.org/10.1007/s00199-018-1134-8>
- Mwarumba, M., (2013), Credit risk, capital adequacy and operating efficiency of commercial banks in Kenya, *International Journal of Business and Management Invention*, **2**(9), 6-12
- Ochei, A. I. & Osabuohien, E., (2012), Discount houses, money market and economic growth in Nigeria, *Economic Insights – Trends and Challenges*, **I** (3), 19-30.

Odunga, R. M., (2016), Specific performance indicators, market share and operating efficiency for commercial banks in Kenya, *International Journal of Finance and Accounting*, 5(3), 135-145

Philip, U., (2018), Money market instruments and Nigeria Inflation Rate: A time series study, *Asian Journal of Finance and Banking*, 2(2), 2-11

Roengpitya, R., Tarashev, N., Tsatsaronis, K., Villegas, A., (2017), Bank business models: popularity and performance, BIS Working Papers 682, Bank for International Settlement

Sujewaa (2015), Impact of credit risk management on the performance of money deposit banks in Sri Lanka, *International Journal of Scientific Research and Innovative Technology*, 2 (7), 52- 62

Takon, S. M., Eba, A. O., Akagha, B. O., Matthias, S. A., & Chukwuma, C. C. (2021). Capital adequacy and the performance of deposit money banks in Nigeria. *International Journal of Economics and Financial Management*, 6(1), 50-61

Temizsoy, A., Iori, G., Montes-Rojas, G., (2015), The role of bank relationships in the interbank market, *Journal of Economics Dynamic, Control* 59(Supplement C), 118–141

Zainal, N.; Nassir, A., & Yahya, M. H., (2014), Fisher effect: Evidence from money market in Malaysia, *Journal of Social Science Studies*, 1(2), 112-124.

ბანკთაშორისი ოპერაციები, ფინანსური შესრულება და მდგრადობა სადეპოზიტო ფულის ბანკებში

ადემოლა ოლუნუგა

Ph.D., მენეჯმენტის მეცნიერებების ფაკულტეტი, ფინანსების დეპარტამენტი, ლაგოსის უნივერსიტეტი, ნიგერია, oluadeshola2001@yahoo.com

ოლუსეგან აგბესუი

ფინანსების დეპარტამენტი, ლაგოსის უნივერსიტეტი, ნიგერია, okagbesuyi@yahoo.com

საკვანძო სიტყვები: ბანკთაშორისი ტრანზაქციები; სადეპოზიტო ფულის ბანკები; ფინანსური მაჩვენებელი; სესხები და დეპოზიტები

JEL classification: G1, G2, G21 DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.05>

For citation: Olunuga A., Agbesuyi, O., (2023) Interbank transactions, financial performance and sustainability in deposit money banks. *Economic Profile*. Vol. 18, 1(25), p. 8-17. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.05>

რეზიუმე

ნაშრომი განიხილავს მიმდინარე კვლევებს ბანკთაშორის ტრანზაქციებზე და ნიგერიის სადეპოზიტო ფულის ბანკების (სფბ) ფინანსურ მაჩვენებლებსა და მდგრადობაზე. ლიკვიდურობის შოკების შთანთქმისა და ერთმანეთისათვის სესხების გაცემის შესაძლებლობა ბანკებისათვის გადამწყვეტია ფინანსური სტაბილურობისა და ეკონომიკური განვითარებისთვის, ვინაიდან ბანკთაშორისი ტრანზაქციების დამაბულობამ შეიძლება ზეწოლა მოახდინოს არაფინანსურ კომპანიებზე და მომხმარებელთა დაფინანსებაზე, რაც გაზრდის საკრედიტო რისკს. სუბ-ბაზრის ანალიზი შეიძლება გამოყენებულ იქნას სხვა ფინანსური ბაზრების ეფექტურობის დასადგენად. წარმოდგენილ ნაშრომში სადეპოზიტო ფულის ბანკების მონაცემები შესწავლილია შესაბამისი

სტატისტიკური მეთოდების გამოყენებით. ჩატარებული კვლევის ფონზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ ბანკთაშორისი ტრანზაქციები გავლენას ახდენს ნიგერიის სადეპოზიტო ფულის ბანკების ფინანსურ მდგრადობაზე. კვლევამ აჩვენა, რომ საკრედიტო პოლიტიკის

მარეგულირებელი მოთხოვნების დაცვით, სადეპოზიტო ფულის ბანკებმა ბანკთაშორისი სესხები და დეპოზიტები უნდა აღიქვან როგორც ნაკლებად სახიფათო საინვესტიციო ალტერნატივები და შესაბამისად, შეუძლიათ ენდონ ერთმანეთს ფინანსური მაჩვენებლების გასაუმჯობესებლად.

საქართველოში საპენსიო ფონდების ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშგების საკითხისათვის

დიანა უგლავა

ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი,
ქუთაისის უნივერსიტეტი, diana.uglava@unik.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: საპენსიო ფონდი; ბუღალტრული აღრიცხვა; ფინანსური ანგარიშგება; საპენსიო აქტივები.

J.E.L. classification: M41, M48

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.10>

ციტირებისთვის: უგლავა დ., (2023) საქართველოში საპენსიო ფონდების ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშგების საკითხისათვის. ეკონომიკური პროფილი. ტ. 18, 1(25), გვ. 18–24. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.10>

ანოტაცია

საქართველოს საპენსიო ფონდში დაგროვებული თანხების ოდენობა დამოკიდებულია ინდივიდუალური შენატანების სიდიდეზე, ფონდის მოგებასა და მონაწილეთა რაოდენობაზე. საპენსიო სისტემა გრძელვადიანი ფინანსური რესურსების წყაროა, რომელიც ხელს უწყობს კაპიტალური ბაზრის განითარებას, ეს უკანასკნელი დადებითად მოქმედებს ქვეყნის ეკონომიკაზე. საპენსიო ფონდების ეფექტურობის სერიოზულ გამოწვევას ქმნის საზოგადოების ცნობიერების ამაღლება, ინფორმირებულობა, თუ როგორ ხორციელდება საპენსიო შენატანები, ინვესტირება დაგროვებული თანხებისა, როგორია მათი სარგებლიანობა და რისკები. სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს საპენსიო ფონდების დაცულობა, გამჭვირვალობა და კონტროლი.

ჩვენს ქვეყანაში კერძო დაგროვებითი საპენსიო ფონდი ახლო წარსულში ჩამოყალიბდა და აუცილებელია ანგარიშგების წარდგენისათვის სრულყოფილად დაინერგოს ბუღალტრული აღრიცხვის და ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტები, მათი მოთხოვნების

საფუძველზე მომზადდეს და გამოქვეყნდეს ფინანსური ანგარიშგება.

შესავალი

საქართველოში ბოლო სამი ათეული წლის განმავლობაში გაიზარდა საპენსიო ასაკის მოქალაქეთა რაოდენობა. ეს ნიშნავს, რომ შრომისუნარიანი მოსახლეობის წილმა, რომელიც თითქმის ყოველწლიურად მცირდება, უნდა იტვირთოს პენსიონერთა სოციალური უზრუნველყოფის პირიქით, მზარდი ოდენობა. აქედან გამომდინარე, საპენსიო შემოსავალი იმ შემთხვევაში იქნება ხელფასის ადექვატური, თუ იფუნქციონირებს დამატებითი დანაზოგების მექანიზმები.

საქართველოში კერძო საპენსიო სისტემის დანერგვა არის ყველაზე ოპტიმალური გადაწყვეტილება, რითაც გაუმჯობესდება პენსიონერთა გრძელვადიანი საპენსიო უზრუნველყოფა. საქართველოს მსგავს მდგომარეობაში მყოფ ქვეყნებს არ უწევთ რაიმე ძირეული სიახლეების გამოგონება აღნიშნულ სფეროში, რადგან ევროპის ქვეყნებს სოციალური სფეროს განვითარების მდიდარი და მრავალფეროვანი გამოცდილება გააჩნიათ. მათი გამოცდილების გაზიარებაც საკმარისია საკუთარი მოდელის შემუშავებისა და პრაქტიკაში წარმატებით დასანერგად. სახელმწიფომ უნდა გასცეს გარანტიები, რომ ყველა მოქალაქეს საპენსიო დაზღვევით ხანდაზმულობის შემდეგ არ დაემუქრება სიღარიბეში ცხოვრება და თავისი შენატანების მეშვეობით შეეძლება შეინარჩუნოს

პენსიამდელი ცხოვრების დონის ნაწილი მაინც (ჭიკაიძე, 2017:25).

ძირითადი ტექსტი

საქართველოში საპენსიო შენატანები არაკომერციულ საპენსიო დანაზოგების საპენსიო ფონდში მიიმართება. ცნობილია, რომ აღნიშნული საპენსიო მოდელი ასევე ფუნქციონირებს დიდ ბრიტანეთში. საპენსიო ფონდების ეფექტურობისათვის აუცილებელია საპენსიო აქტივების ინვესტირება როგორც ქვეყნის შიგნით, ასევე ქვეყნის გარეთაც. ადგილობრივ ეკონომიკაში საპენსიო აკუმულირებული თანხები ინვესტირდება ფასიანი ქაღალდების მეშვეობით, რითაც ის ხელს შეუწყობს საქართველოში ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განვითარებასაც. კანონმდებლობის თანახმად, საპენსიო სახსრების ინვესტირებისათვის საპენსიო სააგენტოში შეიქმნა საინვესტიციო საბჭო. მისი მთავარი ფუნქციაა საინვესტიციო დოკუმენტების შემუშავება, რის შესაბამისად განხორციელდება საპენსიო აქტივების ინვესტირება. სწორედ საპენსიო სააგენტო, რომელიც დამოუკიდებელი საჯარო სამართლის სუბიექტია, ვალდებულია განხორციელოს პროცესები დაგროვებითი საპენსიო სისტემის მართვისა და კონტროლისათვის.

სახელმწიფოს დიდი გამოწვევაა თვალი ადევნოს და აკონტროლოს საპენსიო ფონდების მოძრაობის ნორმები, მათი უფლებები, ვალდებულებები და გარანტიები, რომლითაც დაცული იქნებიან დაზღვევით მოსარგებლე პირები, საკანონმდებლო ნორმებით უზრუნველყოს საპენსიო ფონდების მოძრაობის ბუღალტრული აღრიცხვა და ფინანსური ანგარიშგება საერთაშორისო პრაქტიკით აღიარებული სტანდარტებით. სწორედ ამან უნდა აამაღლოს საპენსიო ფონდების ფინანსური ინფორმაციის საჯაროობა, მოსახლეობის ცნობიერება და სანდოობა საპენსიო ფონდების წარმატებით ფუნქციონირებასა და სარგებლიანობაში. ეს საწინდარია მოსახლეობის ჩართვისა საპენსიო ფონდების შექმნა-ინვესტირებაში.

საპენსიო ფონდების დიდი მნიშვნელობი-

დან გამომდინარე, მათი ბუღალტრული აღრიცხვა და ანგარიშგება თავიდანვე ჩაერთო ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებში. საერთაშორისო პრაქტიკით პენსიების საბუღალტრო აღრიცხვის მოსაწესრიგებლად პირველი სტანდარტი- Statement of Standard Accounting Practice (SSAP) 24 - შეიქმნა ბრიტანეთში, რომელიც ძალაში შევიდა 1988 წლიდან და დარჩა 12 წლის განმავლობაში. (P.J.Sweeting,2011). SSAP 24 ითვალისწინებდა, რომ აქტუარული შეფასება აუცილებელი იყო საპენსიო სქემის წლიური ღირებულების შესაფასებლად.

ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტი 26 „საპენსიო პროგრამების ბუღალტრული აღრიცხვა და ანგარიშგება,“ რომელიც ძალაში შედის იმ ფინანსური ანგარიშგებისათვის, მოიცავს 1988 წლის 1 იანვარს ან მის შემდგომ დაწყებულ საანგარიშგებო პერიოდებს, განიხილავს საპენსიო პროგრამას, როგორც ანგარიშვალდებულ ერთეულს, განცალკევებულს პროგრამაში მონაწილე დამქირავებელთაგან. ყველა სხვა ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტი საპენსიო პროგრამის ანგარიშგებას მხოლოდ იმ ნაწილში ეხება, რომელსაც ვერ ცვლის მოცემული სტანდარტი. აღნიშნული სტანდარტი საპენსიო პროგრამის ბუღალტრულ აღრიცხვასა და ანგარიშგებას განიხილავს მის ყველა მონაწილესთან, როგორც ერთ მთლიან ჯგუფთან მიმართებით. სტანდარტი არ ეხება პროგრამის თითოეული მონაწილის ანგარიშგებას. იმ შემთხვევაში, თუ გვაქვს ისეთი საპენსიო პროგრამები, რომლის აქტივები ფინანსდება სადაზღვევო კომპანიების მიერ, ექვემდებარება ბუღალტრული აღრიცხვისა და დაფინანსების ისეთივე მოთხოვნებს, როგორც ის პროგრამები, რომლებიც ფინანსდება კერძო ბიზნესის მიერ (ბასს 26:1), მაშინ გამოყენებულ უნდა იქნას ბასს 26 „საპენსიო პროგრამების ბუღალტრული აღრიცხვა და ანგარიშგება“.

ბასს 19 – „დასაქმებულთა გასამრჯელოები“ - ეხება საპენსიო ხარჯების განსაზღვრას იმ სა-

წარმოებისათვის, რომლებსაც აქვთ შესაბამისი საპენსიო პროგრამები. ბასს 26 სტანდარტი ავსებს ბასს 19-ს.

ცნობილია, რომ საპენსიო პროგრამები შესაძლოა არსებობდეს დადგენილშენატანიანი და დადგენილგადასახდელიანი პროგრამის სახით. მონაწილენი დაინტერესებულნი არიან ფონდის საქმიანობის შედეგებით, რომლებიც ზემოქმედებას ახდენს მათ სამომავლო გასამრჯელოების დონეზე. აღნიშნულიდან გამომდინარე, საპენსიო ფონდების მონაწილეებს აინტერესებთ, შემოსულია თუ არა ფონდში შენატანები, ხორციელდება მათზე სათანადო კონტროლი და ინვესტირება. ფონდის ხელმძღვანელობა დაინტერესებულია თუ არა პროგრამის ოპერაციების მოგებიანობით და კანონიერებით. შესაბამისად, აუცილებელია საპენსიო ფონდების აღრიცხვა და ანგარიშგება.

ზოგიერთ საპენსიო პროგრამას, დამქირავებლის გარდა, სხვა სპონსორებიც ჰყავს. მაგალითად, საქართველოში საპენსიო სისტემაში შენატანებს ერთობლივად აფინანსებენ როგორც ამ სისტემის მონაწილე პირები, ისე მათი დამსაქმებელი და თავად სახელმწიფოც. მოცემული სტანდარტი ამგვარი პროგრამების ანგარიშგებასაც ეხება.

საპენსიო პროგრამით მოსალოდნელი სამომავლო გადახდების დღევანდელი ღირებულების გაანგარიშება და წარდგენა შესაძლებელია ხელფასის მიმდინარე დონის საფუძველზე, ან პროგრამის მონაწილეთა ხელფასის საპროგნოზო დონის მიხედვით, რომელიც ეხება მათი სამსახურის მთელ პერიოდს პენსიაზე გასვლამდე. ქვეყანათა უმრავლესობაში აქტუარული შეფასებები ხორციელდება სულ მცირე ყოველ სამ წელიწადში ერთხელ. თუ აქტუარული შეფასებები ანგარიშგების თარიღისათვის მზად არ არის, გაანგარიშებების ბაზად გამოიყენება ყველაზე უახლოესი პერიოდის აქტუარული შეფასებები და მიეთითება შეფასების თარიღი.

საპენსიო პროგრამების ინვესტიციები რეალური ღირებულებით უნდა აისახოს. საბაზრო ფასიანი ქაღალდებისთვის რეალური ღირებუ-

ლება მათი საბაზრო ფასია. როდესაც პროგრამის ინვესტიციები ისეთია, რომ შეუძლებელია მათი რეალური ღირებულების დადგენა, განმარტებით შენიშვნებში უნდა დასაბუთდეს, რატომ არ იქნა გამოყენებული რეალური ღირებულება (ხარაბაძე, 2018:94)

ბასს 26-ის მოთხოვნათა თანახმად, რა სახითაც უნდა იყოს წარმოდგენილი საპენსიო პროგრამა, ფინანსური ანგარიშგება უნდა შეიცავდეს შემდეგ ინფორმაციას:

- ანგარიშგება საპენსიო გასამრჯელო-სათვის განკუთვნილი არსებული წმინდა აქტივების ცვლილების შესახებ;
- ძირითადი სააღრიცხვო პოლიტიკის მოკლე მიმოხილვა;
- პროგრამის შინაარსისა და საანგარიშგებო პერიოდში პროგრამაში მომხდარი ნებისმიერი ცვლილების შედეგების აღწერა. (ბასს 26:7)

საპენსიო ფონდების ფინანსური ანგარიშგების მომზადება და წარდგენა ევალებათ ამ ფონდების მმართველობით ორგანოებს (დირექტორი, სამეთვალყურეო საბჭო, საინვესტიციო საბჭო და უფროსი საინვესტიციო ოფიცერი).

საქართველოში საპენსიო სქემის ამოქმედებიდან, 2019 წლის 1 იანვრიდან 31 დეკემბრის ჩათვლით სისტემაში დარეგისტრირდა სულ 960 394 უნიკალური მონაწილე. 2020 წელს კი საპენსიო სქემაში ჩაერთო 146 303 ბენეფიციარი, რის შედეგადაც მონაწილეთა საერთო რაოდენობა გაიზარდა 1 106 683-მდე. 2021 წლის 31 დეკემბრის მდგომარეობით საპენსიო სქემაში გაწევრიანებულ დასაქმებულთა რაოდენობამ ჯამში შეადგინა 1,235,938. 2022 წლის 1 იანვრიდან 30 ივნისის ჩათვლით პერიოდში საპენსიო შენატანების სისტემაში გაწევრიანდა 56 357 დასაქმებული.

საპენსიო სააგენტოს მიერ წარმოდგენილ უახლეს ანგარიშში, 2022 წლის 30 ივნისის მდგომარეობით სქემაში გაწევრიანებულ დასაქმებულთა რაოდენობამ ჯამში შეადგინა 1 292 246 (საპენსიო სააგენტო, 2022)

საპენსიო აქტივზე დარიცხული ნებისმიერი და ყველა სარგებელი/ან ზარალი აისახება და

ინახება ინდივიდუალურ საპენსიო ანგარიშებზე, რომლებიც გახსნილია და იმართება სააგენტოს მიერ.

საპენსიო ფონდი აღრიცხავს ყველა მონაწილის დანაზოგს „ერთეულების სისტემის“ გამოყენებით. ერთეულები არის საპენსიო სქემის მონაწილეების მიერ, შენატანების განხორციელების დროს შექმნილი და საკუთრებაში მყოფი აქტივები. საპენსიო სქემის მონაწილეთა საკუთრებაში არსებული ერთეულების რაოდენობა აისახება მათ ინდივიდუალურ საპენსიო ანგარიშებზე. საპენსიო აქტივის ერთეულს აქვს ფასი, რომელიც დენომინირებულია ლარში და ნებისმიერ დროს, როდესაც საპენსიო ფონდში განხორციელდება შენატანი, მოხდება ერთეულების შექმნა და ასახვა მონაწილის ინდივიდუალურ საპენსიო ანგარიშზე.

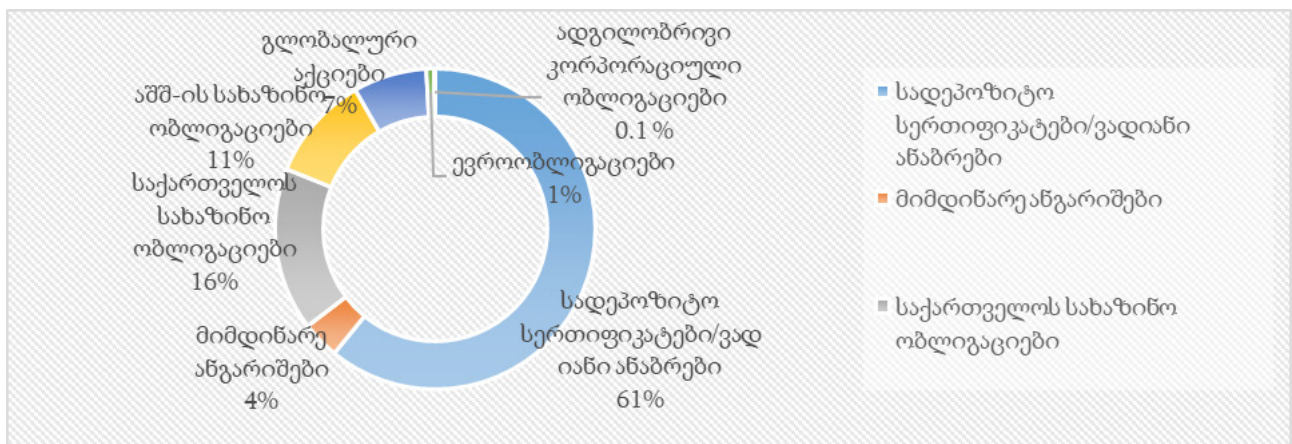
2022 წლის იანვრიდან, საინვესტიციო პოლიტიკის დოკუმენტით განსაზღვრული წესის მიხედვით, საინვესტიციო სამსახურმა დაიწყო საინვესტიციო პორტფელის შედეგების ყოველთვიური საჯარო ანგარიშის გამოქვეყნება, რაც

ხელს უწყობს საინვესტიციო საქმიანობის გამჭვირვალობას და საპენსიო ფონდის მონაწილეთა მიმართ ანგარიშვალდებულების ზრდას. სსიპ „საპენსიო სააგენტო“ წარმოადგინა დაგროვებითი საპენსიო სქემის შუალედური ფინანსური ანგარიშგება 2022 და 2021 წლების 30 ივნისის მდგომარეობით. იგი მომზადებულია ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტებთან („ფას“) სრულ შესაბამისობაში: ბასს 26 - საპენსიო პროგრამების ბუღალტრული აღრიცხვა და ანგარიშგებასთან.

საქართველოში საპენსიო ფონდის საინვესტიციო აქტივების წმინდა ღირებულებამ 2022 წლის 30 ივნისის მდგომარეობით 2.436.907.086 ლარი შეადგინა, მ.შ. საინვესტიციო საქმიანობის შედეგად მიღებული წმინდა ამონაგები 335.679.787 ლარია. საპენსიო ფონდის წმინდა ამონაგებმა 2019 წლის 1-ლი იანვრიდან 2022 წლის 30 ივნისამდე 35.6%, ხოლო რეალურმა ამონაგებმა ინფლაციის გათვალისწინებით 0.77% შეადგინა (საპენსიო სააგენტო, 2022). აქტივების განაწილება საინვესტიციო ინსტრუმენტების და ვალუტის მიხედვით წარმოდგე-

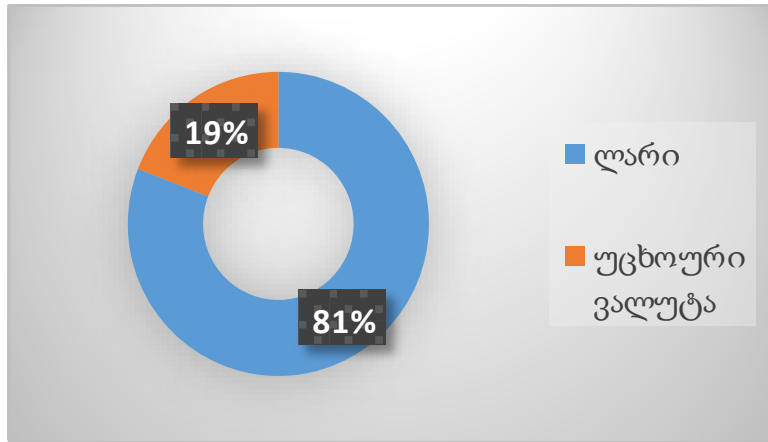
ნილია ქვემოთ მოტანილი დიაგრამებით.

დიაგრამა 1

აქტივების განაწილება საინვესტიციო ინსტრუმენტების მიხედვით

წყარო: საპენსიო სააგენტო.
დიაგრამა 2

აქტივების განაწილება ვალუტის მიხედვით

წყარო: საპენსიო სააგენტო.

პირველი დიაგრამიდან ჩანს, რომ საანგარიშგებო პერიოდის ბოლოს 60.8% განთავსებულია 8 ქართულ კომერციულ ბანკში სადეპოზიტო სერტიფიკატებსა და ვადიან ანაბრებში, რაზეც ირიცხება ფიქსირებული სარგებელი. 3.8% მიმდინარე ანგარიშებზეა, რომელთაც ერიცხება ცვლადი სარგებელი. უცხოურ აქციებში ინვესტირებული იყო 7.3%, ადგილობრივ კორპორაციულ ობლიგაციებში 0.1%, აშშ-ის სახაზინო ვალდებულებებში 10.6%, ხოლო 16.4% საქართველოს სახაზინო ფასიან ქაღალდებში. ვალუტის მიხედვით განაწილება ასეთია: 81% განთავსებული იყო ლარში და 19% უცხოურ ვალუტაში დომინირებულ აქტივებში (იხ. დიაგრამა 2). უნდა აღნიშნოს, რომ აქტივების მოცემული განაწილება აკმაყოფილებს კანონით და საინვესტიციო პოლიტიკის დოკუმენტით დადგენილ წილობრივ ფასიან ქაღალდებსა და უცხოურ ვალუტაში აქტივების განთავსების ლიმიტებს, საკრედიტო რეიტინგის, ბანკის საერთო კაპიტალისა და კონცენტრაციის შეზღუდვებს.

საპენსიო ფონდის 2022 წლის დამტკიცებული ბიუჯეტი შეადგენს 8,115 მლნ ლარს, რომელიც ფინანსდება საპენსიო აქტივების წლიური მომსახურების საფასურით, კანონით მინიჭე-

ბული უფლებამოსილების ფარგლებში. ბიუჯეტის 65% განკუთვნილია სააგენტოს მმართველობით და ადმინისტრაციული საქმიანობისთვის, ხოლო 35% საინვესტიციო საქმიანობისთვის.

დასკვნა

აუცილებელია, რომ საპენსიო ფონდების აღრიცხვა ასახავდეს საპენსიო ვალდებულების და აქტივების გრძელვადიან ხასიათს, რათა შეფასდეს მონაწილეთა საპენსიო უზრუნველსაყოფა. საპენსიო ვალდებულებები ვითარდება დროთა განმავლობაში, საბუღალტრო სტანდარტები იყენებენ შერეული მოდელის მიდგომას და ამიტომ, აუცილებელია შეირჩეს მოდელი, რომლითაც საპენსიო აქტივები და საპენსიო ვალდებულებები აღირიცხება თანმიმდევრულად. ბუღალტრული აღრიცხვის აღიარებისთვის, აქტივების გეგმური ღირებულება უნდა შემცირდეს, რათა ასახოს გრძელვადიანი ხასიათის საპენსიო ვალდებულება. თუ საპენსიო აქტივები აღირიცხება დისკონტირებული ფულადი ნაკადების საფუძველზე, ეს გულისხმობს, რომ ინვესტიციების გრძელვადიანი ხასიათი, რომელიც დაგეგმილია საპენსიო ვალდებულების შესასრულებლად, აღირიცხება იმავე სისტემური გზით, რომლითაც საპენსიო

ვალდებულებები.

ლიტერატურა:

1. ჭიკაძე ნ., (2017) დაგროვებითი პენსიის სოციალურ-ეკონომიკური პერსპექტივები, ჟ. ეკონომიკა, #3-1;
2. P. J. Sweeting (2011) What SSAP 24 can tell us about accounting quality. Published online by Cambridge University Press. URL: <https://bit.ly/3Bgd214> (გადამოწმებულია 10.04.2023);
3. ბასს 26 „საპენსიო პროგრამების ბუღალტრული აღრიცხვა და ანგარიშგება“ URL:<https://saras.gov.ge/ka/Ifrs/Pdf/596>; (გადამოწმებულია 10.04.2023);
4. ხარაბაძე ე.,(2018) ფინანსური აღრიცხვა (მე-2 დონე, ლექციების კურსი).
5. სსიპ „საპენსიო სააგენტო“. დაგროვებითი საპენსიო სქემის შუალედური ფინანსური ანგარიშგება. URL:<https://pensions.ge/ka/public-information/financial-reports/non-audited-financial-statements/06-2022-IFRS> (გადამოწმებულია 10.04.2023).

ACCOUNTING AND FINANCIAL REPORTING ISSUES OF PENSION FUNDS IN GEORGIA

Diana Uglava

Doctor of Business Administration,
Kutaisi University, Diana.uglava@unik.edu.ge

KEY WORDS: pension fund; accounting; financial reporting; pension assets.
J.E.L. classification: M41, M48 DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.10>

For citation: Uglava D., (2023) Accounting and financial reporting issues of pension funds in georgia (in Georgian). Economic Profile, Vol. 18, 1(25), p. 18–24. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.10>

Summary

In Georgia, A pension fund includes pension contributions made by employers, employees, the government, as well as any investment returns, gains or losses accrued on pension assets. The amount of accumulated funds depends on the amount of individual contributions, the profit of the fund and the number of participants. The pension system is a source of long-term financial resources, which contributes to the development of the capital market, the latter having a positive effect on the country's economy.

Implementation a private pension system in our country is the most optimal decision, which will improve the long-term pension provision of pensioners. Countries in a situation similar to Georgia do not have to invent any radical innovations in the mentioned field, because European countries have a rich and diverse experience in the development of the social sphere. Sharing their experience is enough to develop your own model and successfully implement it in practice.

Due to the great importance of pension funds, their accounting and reporting were included in the international accounting standards from the

beginning. The first standard to regulate pension accounting with international practice - Statement of Standard Accounting Practice (SSAP) 24 - was created in Great Britain, which was launched in 1988 and remained for 12 years.

The present value of the expected future payments under the pension program can be calculated and presented based on the current salary level, or on the basis of the projected salary level of the plan participants covering their entire period of service until retirement.

In many countries, actuarial valuations are carried out at least every three years. If the actuarial valuations are not ready by the reporting date, the actuarial valuations of the nearest period are used as the base of the calculations and the valuation date is indicated.

The management of pension funds are responsible for preparing and submitting financial statements of these funds.

The government of the pension agency in Georgia are: the director, the supervisory board, the investment board and the senior investment officer. The director's responsibility is to ensure the continued operation and management of the agency.

Pension Agency of Georgia presented the interim financial statements of the accumulative pension scheme as of June 30, 2022 and 2021, which include: financial statement; Statement of changes in net assets and explanatory notes to financial statements. The presented financial statements are prepared in full compliance with International Financial Reporting Standards ("IFRS"): IAS 26 - Accounting and Reporting for Pension Programs.

The approved budget of the pension fund for 2022 amounts to 8,115 million GEL, which is financed by the annual service fee of pension assets, within the scope of the powers granted by the law. 65% of the budget is intended for agency management and administrative activities, and 35% for investment activities.

This indicates that the management and

administrative costs of the agency are presented in a large volume. It is necessary to increase investment assets at the expense of reducing them, which will contribute to the increase in profitability.

Thus, it is essential that pension fund accounting reflects the long-term nature of pension liabilities and assets. They need to be reflected in order to assess the pension provision of the participants. Pension liabilities evolve over time, accounting standards use a mixed model approach, and therefore it is necessary to choose a model in which pension assets and pension liabilities are accounted for consistently. For accounting recognition, the plan value of the assets must be reduced to reflect the long-term pension liability. If pension assets are accounted for on the basis of discounted cash flows, this implies that the long-term nature of the investment planned to meet the pension obligation is accounted for in the same systematic manner as pension liabilities.

References:

1. Chikaidze N., (2017) Socio-economic perspectives of accumulated pension, Economics, #3-1;
2. P. J. Sweeting (2011) What SSAP 24 can tell us about accounting quality. Published online by Cambridge University Press. URL: <https://bit.ly/3Bgd214> (verified: 10.04.2023)
3. IAS 26 "Accounting and Reporting of Pension Programs" URL: <https://saras.gov.ge/ka/Ifirs/Pdf/596> (verified: 10.04.2023)
4. Kharabadze E., (2018) Financial accounting (2nd level), lecture course;
5. Interim financial statements of the accumulative pension scheme of LSI "Pension Agency". URL: <https://pensions.ge/ka/public-information/financial-reports/non-audited-financial-statements/06-2022-IFRS> (verified: 10.04.2023)

METHODOLOGY FOR ASSESSING THE LEVEL OF ATMOSPHERIC POLLUTION BY ROAD TRANSPORT IN THE PROJECTS OF MANAGEMENT OF ENVIRONMENTAL STATE OF A CITY

Olena Bakulich

candidate of technical sciences, Professor, National Transport University, Kyiv, Ukraine, bakulich.elen@gmail.com

Evgeny Samoilenko

Senior Lecturer, National Transport University, Kyiv, Ukraine, sirius27@ukr.net

Yuriy Peskovets

Department of Management
National Transport University, Kyiv, Ukraine, y5612585@gmail.com

KEYWORDS: Pollution assessment methodology; pollution level; project management; transport; ecological characteristics

JEL classification: O100, O110, O190

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.12>

For citation: Bakulich O., Samoilenko E., Peskovets Yu., (2023) Methodology for assessing the level of atmospheric pollution by road transport in the projects of management of environmental state of a city. Economic Profile. Vol. 18, 1(25), p. 25–29. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.12>

Abstract. *The level of environmental pollution is the main criterion that determines the quality of living conditions in cities. One of the most dangerous environmental problems of cities that affects the health of the population is atmospheric air pollution by road transport. In the city of Kyiv, the total volume of pollutant emissions from stationary sources in 2020 amounted to 25.5 thousand tons, from mobile sources almost 9 times more – 225.8 thousand tons. The comprehensive air pollution index (API) is used to characterize air quality in cities which allows you to determine how many times the total level of air pollution with several impurities exceeds the permissible value and to identify substances that contribute the most to atmospheric pollution. In most European countries, the USA, Canada and others, the air quality index*

(AQI) is used to control the level of atmospheric air pollution. When calculating the AQI, the concentration of pollutants is determined by field studies (monitoring) or mathematical modelling. In contrast to monitoring, which is a rather expensive study, mathematical modelling provides not only an operational assessment of the level of atmospheric pollution but also makes it possible to forecast the state of the air and to determine strategies for reducing pollutant emissions. In this regard, the creation of methods that allow making operational forecasts of the level of atmospheric pollution in cities and preventing critical situations in which the concentration of pollutants exceeds the maximum permissible values is an extremely urgent task.

The purpose of the work is to create a methods for assessing the level of atmospheric air pollution by road transport in the projects of managing the ecological state of the city by modelling the concentration of the main pollutants in street canyons.

The main part.

The methodology for assessing the level of atmospheric air pollution by road transport in the projects of managing the ecological state of the

city includes the determination of the intensity of emissions of pollutants and the conditions of their dispersion. Pollution fields that are formed in the surface layer of the atmosphere have spatio-temporal heterogeneity, which is explained by dynamic and static factors: intensity, composition of traffic flow, meteorological conditions, geometric characteristics of the street-road network (SRN), topography of the area, presence of green spaces, regulated intersection, spatial orientation of the street, etc. The main approaches to determining the level of air pollution by road transport are methods based on Gaussian models: CALINE-4 (California Line Source Model), Roadway 2.0, Hiway-2; GFLSM (General Finite Line Source Model), etc. and urban canyon models. The most common among urban canyon models are: STREET (Johnson et al., USA, 1973); Canyon Plum Box Model (Yamartino et al., 1986); Operational Street Pollution Model (Berkowicz, 1996). The main disadvantages of most methods are that they do not take into account the microclimatic features of the city, the relief of the area, etc.

The algorithm of the methodology for assessing the level of atmospheric air pollution by road transport in the projects of managing the environmental condition of the city includes the following stages:

1) The street and road network of the city is approximated by a set of elementary homogeneous street canyons – areas with buildings between the nearest intersections, for which spatial and geometric characteristics are empirically determined: width, length, spatial orientation of the canyon, weighted average height, continuity and composition of buildings, etc.;

2) Division of the mass of street canyons according to spatial and geometric characteristics into homogeneous groups, in each of which a typical canyon is determined with further identification of real street canyons whose indicators are best matched with the indicators of a typical canyon. Empirical studies of the daily dynamics of traffic flow and meteorological indicators are carried out in the specified typical street canyons: wind speed, direction;

3) Running emissions of pollutants by vehicles of the corresponding category is determined on the basis of the concept of “efficient” traffic flow. “Efficient” traffic flow is a statistical aggregate of “efficient” vehicles of the respective categories and is defined as follows:

$$N_{ef} = N_{ef}(M_1) + N_{ef}(M_2) + N_{ef}(M_3) + N_{ef}(N_1) + N_{ef}(N_2) + N_{ef}(N_3) + N_{ef}(L) \quad (1)$$

where: N_{ef} – the number of “efficient” motor vehicles of all categories of which the city’s fleet (flow) consists.

$N_{ef}(M_1) = N_{ef}\omega_1$ – the number of “efficient” motor vehicles of the category M_1 ;

$N_{ef}(M_2) = N_{ef}\omega_2$ – the number of “efficient” motor vehicles of the category M_2 and so on;

ω_i – normalized weighting factor that determines the share of motor vehicles of this category in the flow of the city

An “efficient” vehicle of the corresponding category is a virtual vehicle, the technical and operational characteristics of which correspond to the average weighted characteristics of vehicles of all makes, models, series of vehicles belonging to this category, taking into account their weighting factors. When building an “efficient” vehicle, technical and operational characteristics (engine capacity, power, type of fuel, fuel consumption, mass, dimensions, etc.) are applied which directly or indirectly affect the level of pollution;

4) Intensify emissions of pollutants is determined on the basis of data on daily dynamics of traffic characteristics, namely: intensity of traffic flow; traffic flow density; speed of traffic flow; the composition of the traffic flow; traffic delays; road loading level;

5) The concentration of pollutants is determined within the street canyon and is equal to the sum of the concentration of direct dispersion of pollutants, the

concentration caused by air recirculation in the street canyon and the urban background concentration. The concentration of direct dispersion of pollutants from the traffic flow is equal to:

$$C_d = \sqrt{\frac{2}{\pi}} \int \frac{Q dx}{U_s W \sigma_z(x)} \quad (2)$$

where Q – the intensity of emissions of polluting substances from the “effective” traffic flow, mg/m*s

U_s – wind speed at street level, m/c;

W – width of the street canyon, m;

$\sigma_z(x)$ – the vertical dispersion parameter at the distance x from the emission source;

This model is based on the following assumptions: it is assumed that the traffic flow and emissions from it are evenly distributed over the canyon, the wind speed at the street level (U_s) is determined by assuming a logarithmic decrease in the wind speed from the average height of the roof of the buildings to the ground of the street.

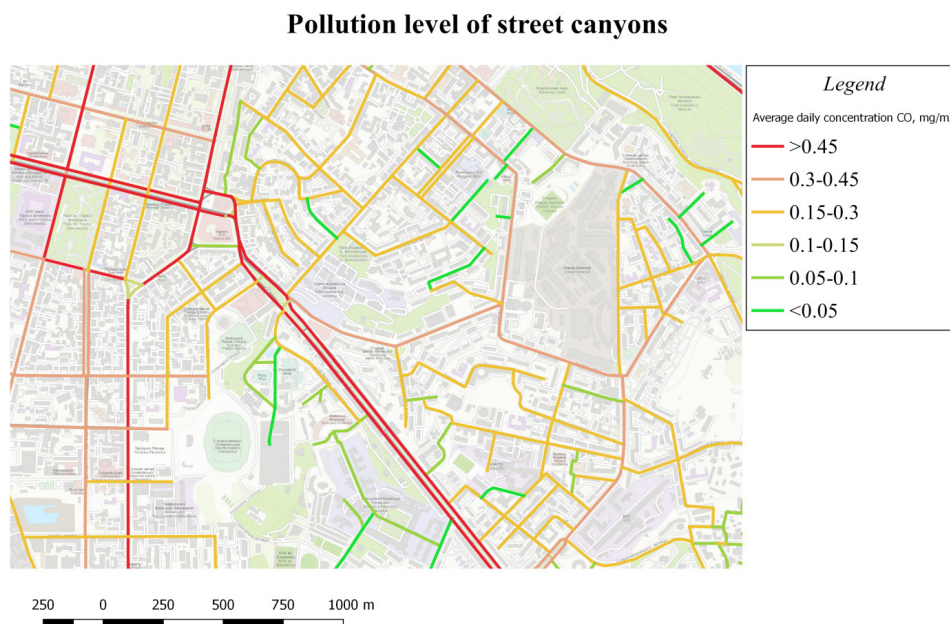
6) The topography of the area can be taken into account by multiplying the total emissions by the emission intensity factor (ϵ). During movement on a horizontal section $\epsilon=1$, during movement on an ascent

$\epsilon=1.1-1.2$, during movement on a descent $\epsilon=0.7-0.9$. The emission intensity factor is selected empirically depending on the slope of the ascent (descent). With oncoming traffic, the total value ϵ will be close to 1.

7) Visualization of the level of atmospheric air pollution is carried out by drawing city street pollution maps using modern geographic information systems (GIS). GIS is a system of collection, storage, analysis and graphic visualization of spatial data and related information about the necessary objects. Street canyons can be represented on the map in the form of linear objects, with corresponding attribute information (name and type of street, length of the street canyon, road category, level of pollution by the corresponding harmful substance, etc.).

This methodology was used to assess the level of atmospheric air pollution in the city of Kyiv. The results of modelling the level of atmospheric pollution by road transport are presented in the form of a map of pollution of the street canyons of Pechersk district of Kyiv (Fig. 1). Drawing the map was carried out with the help of a geographic information system (GIS), which is a system of collection, storage, analysis and graphic visualization of spatial data and related information about the necessary objects.

Figure 1 – Map of the average daily level of carbon monoxide pollution of the street canyons of Kyiv at a wind speed of 5 m/c

Street canyons on the map are presented in the form of linear objects, with corresponding attribute information (name and type of street, length of the street canyon, road category, level of pollution by the corresponding harmful substance, etc.). The average daily concentration of carbon monoxide is displayed in different colours, depending on the pollution level of each of the street canyons.

Conclusions. Therefore, the proposed algorithm of the methodology for assessing the level of atmospheric air pollution in the projects of managing the ecological state of the city makes it possible to quickly determine and forecast the concentration of harmful substances. The research results will make it possible to warn of critical situations in which the concentration of pollutants exceeds the maximum permissible values, to determine emission reduction strategies and to introduce preventive measures.

References

1. Gutarevich Yu. F., Zerkalov D. V., Govorun A. G., Korpach A. A., Merzhyevska L.P. (2006) Ecology and road transport: Manual. – K.: Arishey, 292p. [in Ukrainian]
2. Abramovskij E.R., Karplyuk V.I., Peremetchik M.M. (2011) Atmosphere of big cities. Dn-sk.: Science and Education. – 350 p. [in Ukrainian]
3. R. Berkowicz, M. Ketzel, S. S. Jensen, M. Hvidberg, O. Raaschou-Nielsen (2008) Evaluation and application of OSPM for traffic pollution assessment for a large number of street locations. Environ. Model. Softw., 23, 296. doi:10.1016/J.ENVSOFT.2007.04.007
4. Berkowicz R. (2000) OSPM – a parameterized street pollution model // Kluwer Academ. Publishers. Netherlands. Environmental Monitoring and assessment. – Vol. 65. – P. 341-359.
5. Bakulich O.O., Oliynyk R.V., Samoylenko E.S. (2015) Potential environmental hazards of street canyons. Bulletin of the National Transport University. «Technical Sciences» series. Issue 1 (31). Pp. 18-26. URL: http://publications.ntu.edu.ua/visnyk/31_1_tech_2015/018-026.pdf [in Ukrainian]
6. Bakulich O.O., Samoylenko E.S. (2021) Dynamics of pollution level in urban areas. Bulletin of the National Transport University. «Technical Sciences» series. Scientific and technical collection. Issue 1 (48). Pp. 12-19. URL: <http://publications.ntu.edu.ua/visnyk/48/012-019.pdf> [in Ukrainian]
7. Bakulich O.O., Grebelnik M.M., Samoylenko E.S. (2022) Environmental security management of the megapolis. Bulletin of the National Transport University. «Technical Sciences» series. Scientific and technical collection. Issue 1 (51). Pp. 12-20. DOI: 10.33744/2308-6645-2022-1-51-020-027 URL:<http://publications.ntu.edu.ua/visnyk/48/012-019.pdf> [in Ukrainian]

საგზაო ტრანსპორტით ატმოსფეროს დაბინძურების დონის შეფასების მეთოდოლოგია ქალაქის გარემოსდაცვითი მდგომარეობის მართვის პროექტებში

ოლენა ბაკულიჩი

ტექნიკის მეცნიერებათა კანდიდატი, კიევის ტრანსპორტის უნივერსიტეტის პროფესორი, უკრაინა, bakulich.elena@gmail.com

ევგენი სამოილენკო

კიევის ტრანსპორტის უნივერსიტეტის მოწვეული ლექტორი, უკრაინა, sirius27@ukr.net

იური პესკოვეცი

კიევის ტრანსპორტის უნივერსიტეტი უკრაინა, y5612585@gmail.com

KEYWORDS: დაბინძურების შეფასების მეთოდოლოგია; დაბინძურების დონე; პროექტის მენეჯმენტი; ტრანსპორტი; ეკოლოგიური მახასიათებლები.

JEL classification: O100, O110, O190

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.12>

ციტირებისათვის: Bakulich O., Samoilenko E., Peskovets Yu., (2023) Methodology for assessing the level of atmospheric pollution by road transport in the projects of management of environmental state of a city. Economic Profile. Vol. 18, 1(25), p. 25-29. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.12>

აბსტრაქტი. გარემოს დაბინძურების დონე არის მთავარი კრიტერიუმი, რომელიც განსაზღვრავს ქალაქებში ცხოვრების ხარისხს. ქალაქების ერთ-ერთი ყველაზე საშიში ეკოლოგიური პრობლემა, რომელიც გავლენას ახდენს მოსახლეობის ჯანმრთელობაზე, არის ატმოსფერული ჰაერის დაბინძურება საგზაო ტრანსპორტით. ქალაქ კიევში 2020 წელს სტაციონარული წყაროებიდან დამაბინძურებლების ემისიების საერთო მოცულობამ შეადგინა 25,5 ათასი ტონა, მობილური წყაროებიდან თითქმის 9-ჯერ მეტი - 225,8 ათასი ტონა. ჰაერის და-

ბინძურების ყოვლისმომცველი ინდექსი (API) გამოიყენება ქალაქებში ჰაერის ხარისხის დასახასიათებლად, რომელიც საშუალებას გვაძლევს განვსაზღვროთ რამდენჯერ აღემატება ჰაერის დაბინძურების საერთო დონე დასაშვებ მნიშვნელობას და დავადგინოთ ნივთიერებები, რომლებიც ყველაზე მეტად ხელს უწყობენ ატმოსფეროს დაბინძურებას. ევროპის უმეტეს ქვეყნებში, აშშ-ში, კანადაში და სხვებში, ჰაერის ხარისხის ინდექსი (AQI) გამოიყენება ატმოსფერული ჰაერის დაბინძურების დონის გასაკონტროლებლად. AQI-ის გაანგარიშებისას დამაბინძურებლების კონცენტრაცია განისაზღვრება სავსე კვლევებით (მონიტორინგი) ან მათემატიკური მოდელირებით. მონიტორინგისგან განსხვავებით, რომელიც საკმაოდ ძვირადღირებული კვლევაა, მათემატიკური მოდელირება უზრუნველყოფს არა მხოლოდ ატმოსფერული დაბინძურების დონის ოპერატიულ შეფასებას, არამედ შესაძლებელს ხდის ჰაერის მდგომარეობის პროგნოზირებას და დამაბინძურებლების ემისიების შემცირების სტრატეგიების განსაზღვრას. ამასთან დაკავშირებით, უკიდურესად გადაუდებელი ამოცანაა ისეთი მეთოდების შექმნა, რომლებიც საშუალებას მოგვცემს გაკეთდეს ქალაქებში ატმოსფერული დაბინძურების დონის ოპერატიული პროგნოზები და თავიდან ავიცილოთ კრიტიკული სიტუაციები.

სამეწარმეო ეკოსისტემა – ცნებიდან პოლიტიკამდე (ლიტერატურის მოკლე მიმოხილვა)

ანა ფოლოდაშვილი

შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის
სამეცნიერო დეპარტამენტის სპეციალისტი
apolodashvili@rustaveli.org.ge

საკვანძო სიტყვები: მეწარმეობა; სამეწარმეო ეკოსისტემა; სამეწარმეო უნივერსიტეტი; სამეწარმეო პოლიტიკა

J.E.L. classification: D85, B21, P42

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.01>

ციტირებისთვის: ფოლოდაშვილი ა., (2023) სამეწარმეო ეკოსისტემა - ცნებიდან პოლიტიკამდე (ლიტერატურის მოკლე მიმოხილვა). ეკონომიკური პროფილი. ტ. 18, 1(25), გვ. 30–39. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.01>

ანოტაცია. ნაშრომში განხილულია „სამეწარმეო ეკოსისტემის“, როგორც ტერმინის მნიშვნელობის კვლევა წინა საუკუნიდან - უახლოეს პერიოდამდე. მრავალი მეცნიერის კვლევის შედეგი ცხადყოფს, რომ თანამედროვე პერიოდში კი ტერმინი „ეკოსისტემა“ მხოლოდ ნაწილობრივ დამკვიდრდა ეკონომიკურ სამეცნიერო ლიტერატურაში, ხშირად მას მხოლოდ ბიოლოგიურ-ეკოლოგიური კონტექსტით მოიაზრებენ. წარმოდგენილი ნაშრომი სწორედ ტერმინის - „სამეწარმეო ეკოსისტემა“ ეკონომიკური მნიშვნელობით გააზრებას ემსახურება. ვფიქრობთ, შემდგომში ეს მიდგომა აქტიურად იქნება გამოყენებული ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებისათვის.

შესავალი

ქვეყნის ეკონომიკის მდგრადი განვითარების მისაღწევად განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სამეწარმეო საქმიანობის ხელშეწყობა სტრატეგიული სახელმწიფო პოლიტიკის შემუშავება-განხორციელებით. განსაკუთრებით კი ისეთი იმპორტდამოკიდებული ქვეყნისათვის, როგორც საქართველოა. აქსიომა - ეკონომიკური ზრდა და პროგრესი სწორედ წარმოების განვითარებით მიიღწევა. იმისათვის, რომ სა-

ხელმწიფომ შეიმუშაოს ეფექტიანი სამეწარმეო პოლიტიკა სისტემურ კონტექსტში, თავდაპირველად მნიშვნელოვანია თეორიულ დონეზე ადეკვატურად იყოს განმარტებული ტერმინთა მნიშვნელობები. საინტერესოა განვიხილოთ, თუ რა არის „სამეწარმეო ეკოსისტემა“, ეკონომიკის რომელ სფეროებში და როდის გამოიყენეს ეს ტერმინი მეცნიერებმა და რომელი მდგენელების/კომპონენტების არსებობა განაპირობებს წარმატებული სამეწარმეო ეკოსისტემების არსებობას.

„სამეწარმეო ეკოსისტემის“, როგორც ტერმინის მნიშვნელობის გააზრება მრავალგვარია და იგი დროთა განმავლობაში ცვლილებას განიცდიდა. იმისათვის, რომ გავიგოთ მისი თანამედროვე შინაარსი, აუცილებელია სათანადო სამეცნიერო ლიტერატურის ანალიზი.

ძირითადი ნაწილი

2015 წელს ერიკ სტემი თავის ნაშრომში წერდა: „სამეწარმეო ეკოსისტემა, როგორც მიდგომა, მხოლოდ უკანასკნელი ხუთი წლის განმავლობაში გაჩნდა. მისი ფართოდ გავრცელებული განსაზღვრება კი ჯერაც არ არსებობს. სამეწარმეო ეკოსისტემა თავისი განსაზღვრებით არ შეიცავს მეწარმეობის ტრადიციულ სტატისტიკურ მაჩვენებლებს, როგორცაა „თვითდასაქმება“ ან „მცირე ბიზნესი“ მეწარმეობაში“ (Stam, 2015: 1761).

ტერმინის პირველი კომპონენტია „სამეწარმეო“ და ეხება მეწარმეობას, პროცესს, რომლის დროსაც ხდება ახალი პროდუქტისა და მომსახურების შექმნის შესაძლებლობების შესწავლა,

შეფასება და გამოყენება (Shane... 2000: 2018). საზოგადოდ, მეწარმეობა მოიცავს პროცესს, როდესაც ადამიანები იყენებენ ინოვაციურ შესაძლებლობებს. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მეწარმეობას სამეწარმეო ეკოსისტემის კონტექსტში განსხვავებული მნიშვნელობა აქვს: ეს განსხვავება მეწარმეობის ტრადიციულ მიდგომასა და მეწარმეობის კონცეპტუალურად უფრო ადეკვატურ განსაზღვრებას შორის, სულ უფრო მეტად ხაზგასმულია თანამედროვე ლიტერატურაში.

ტერმინის მეორე კომპონენტია „ეკოსისტემა“. ამ შინაარსის ბიოლოგიური ინტერპრეტაცია, სადაც ცოცხალი ორგანიზმების ფიზიკურ გარემოსთან ურთიერთქმედება ცენტრალურ ადგილს იკავებს, ცხადია, სიტყვა-სიტყვით არ უნდა იქნას გაგებული სამეწარმეო ეკოსისტემების კონტექსტში. სამეწარმეო ეკოსისტემის კონცეფცია ხაზს უსვამს იმას, რომ სამეწარმეო პროცესები ურთიერთდამოკიდებულ აქტორთა შორის მიმდინარეობს (Stam, 2015: 1761). უფრო მოკლედ რომ ვთქვათ, ამ შემთხვევაში, ტერმინი „ეკოსისტემა“ უნდა გავიგოთ როგორც „ეკონომიკური სისტემა“ და არა როგორც „ეკოლოგიური სისტემა“.

უფრო მოგვიანებით, 2018 წელს, ანჯელო კავალლომ სხვა მეცნიერებთან ერთად ეკოსისტემის ბიოლოგიურ განსაზღვრებაზე კვლავ გაამახვილა ყურადღება: „ეკოსისტემა კომპლექსური სისტემაა, რომელიც სხვადასხვა შემადგენელ კომპონენტებს მოიცავს. ეკოსისტემის ცნება ძირითადად ბიოლოგიის სფეროში იქნა გამოყენებული, თუმცა, ამ ბიოლოგიურ ანალოგს ხშირად იყენებენ მეცნიერები ეკონომიკასა და მენეჯმენტში“ (Cavallo... 2018: 10).

ჩვენ უკვე განვიხილეთ ცალ-ცალკე ტერმინები „სამეწარმეო“ და „ეკოსისტემა“, რაც შეეხება მათ ერთობლივ გამოყენებას, ტერმინი „სამეწარმეო ეკოსისტემა“ პირველად 2005-2006 წლებში გამოიყენეს მეცნიერებმა პრაჰალადმა და კოჰენმა ისეთი პირობების აღწერისათვის, როდესაც ცალკეული პირები, ბიზნესის წარმომადგენლები, მთავრობის წევრები, სამოქალაქო

სექტორი და პარტნიორები ერთად იკრიბებიან რეგიონული სამეწარმეო აქტივობების მხარდასაჭერად, რაც ეკონომიკურ კეთილდღეობას უზრუნველყოფს (Cohen, 2006: 3).

ოდრეჩისა და სხვა მეცნიერების აზრით, ტერმინი „სამეწარმეო ეკოსისტემა“ ეკოლოგიურ კონტექსტზე დაყრდნობით წარმოიშვა, სამეწარმეო საქმიანობის ახლებურად განხილვის მიზნით. ავტორები მიიჩნევენ, რომ „სამეწარმეო ეკოსისტემა“ არის მექანიზმი, რომელიც ინდივიდუალურ და კოლექტიურ ქმედებებს უბიძგებს მეწარმეობის სფეროს უფრო ფართო გააზრებად (Audretsch... 2018: 316).

სპიგელი და სტემი სამეწარმეო ეკოსისტემის განსხვავებულ მიდგომაზე საუბრობენ და აღნიშნავენ, რომ სამეწარმეო ეკოსისტემის მიდგომა ინდუსტრიული უბნის, კლასტერული და ინოვაციური სისტემის მიდგომებისგან იმით განსხვავდება, რომ თავად მეწარმე (და არა ფირმა) არის ანალიზის მთავარი ფოკუსი. ამგვარად, სამეწარმეო ეკოსისტემის მიდგომა იწყება მეწარმე ინდივიდით, მაგრამ ასევე ხაზს უსვამს სამეწარმეო პროცესის გარშემო არსებული სოციალური და ეკონომიკური კონტექსტის როლს (Spigel... 2018: 3).

ეპოქაში, სადაც მაქსიმალური ყურადღება ექცევა მეწარმეობის განვითარებას, სამეწარმეო ეკოსისტემების კონცეფცია კვლევის პერსპექტიულ დარგად მოიაზრება, იგი ხელს უწყობს ურთიერთდაკავშირებულ სამეწარმეო საქმიანობას (ანალიზის სხვადასხვა დონეზე) და მოიცავს საკმაოდ მრავალფეროვან დაინტერესებულ მხარეებსა და აქტორებს ბაზარზე (Simatupang... 2015 : 394).

დღევანდლობისგან განსხვავებით, საინტერესოა გავეცნოთ, წარსულში რამდენად იყვნენ მეცნიერები დაინტერესებულნი სამეწარმეო ეკოსისტემის შესწავლით. სწორედ ამ მიმართულებით კავალლომ სხვა მეცნიერებთან ერთად 2018 წელს Scopus-ის ბაზებზე დაყრდნობით ძალიან საინტერესო კვლევა ჩაატარა. კვლევას საფუძვლად დაედო სამეცნიერო სტატიები, საკონფერენციო მასალები და წიგნები

სამეწარმეო ეკოსისტემის შესახებ, რომლებიც გამოქვეყნდა 1970 წლის იანვრიდან 2017 წლის სექტემბრამდე. შერჩევის პირველ ეტაპზე, ბაზაში მოიძებნა ჯამში 118 ჟურნალში გამოქვეყნებული 163 დოკუმენტი. დოკუმენტების ძებნისას გამოიყენეს 2 ტერმინი: „entrep* ecosystem“ და „entrep* system“.

უნდა აღინიშნოს, რომ 2012 წლამდე ბაზაში ამგვარი დოკუმენტების მხოლოდ რამდენიმე ერთეული იძებნებოდა. 2013 წლიდან ამ საკითხზე ნაშრომები უფრო ინტენსიურად გამოქვეყნდა და 2017 წელს მათმა რაოდენობამ 50-ს გადააჭარბა.

კვლევის მეორე ეტაპზე, ძიების შედეგების შესამცირებლად და დასაზუსტებლად გამოიყენეს 3 კრიტერიუმი: 1) სიტყვები „სამეწარმეო ეკოსისტემა/ები“ (entrepreneurial ecosystem/s) გამოყენებული უნდა ყოფილიყო ნაშრომის სათაურში, აბსტრაქტში და/ან საკვანძო სიტყვებში; 2) დოკუმენტები უნდა ყოფილიყო ინგლისურ ენაზე; 3) დოკუმენტები შინაარსობრივად აუცილებლად უნდა ყოფილიყო სამეწარმეო ეკოსისტემების შესახებ.

ანალიზის მეორე ეტაპის შემდეგ, ზემოთ მოხსენიებული 163 დოკუმენტი საბოლოოდ, სულ რაღაც 47-მდე შემცირდა (Cavallo... 2018: 4,5).

ჩატარებული კვლევის მიხედვით რამდენიმე მნიშვნელოვანი საკითხი გამოიკვეთა, კერძოდ, Scopus-ის ბაზაში არსებულ დოკუმენტებში საანალიზო პერიოდში (1970 წლიდან 2017 წლამდე):

1) სამეწარმეო ეკოსისტემის (თავისი კლასიკური შინაარსით) შესახებ ნაშრომი პირველად 1979 წელს გამოქვეყნდა;

2) ამ ბაზაში მომდევნო 25 წლის განმავლობაში (2004 წლამდე) ამ თემატიკაზე არ იძებნება არც ერთი სამეცნიერო ნაშრომი;

3) ზემოთ წარმოდგენილი 47 ნაშრომიდან ნახევარზე მეტი - 25 ნაშრომი დაწერილია 2014-2017 წლებში;

4) განხილულ პერიოდში (1970-2017 წწ.) სამეწარმეო ეკოსისტემის შესახებ ყველაზე მეტი ნაშრომი სკოპუსის ბაზაში იძებნება 2017 წელს.

როგორც ანალიზიდან ჩანს, 1970 წლიდან მოყოლებული, სამეწარმეო ეკოსისტემის მკვლევართა წინამორბედები განსხვავებულ აქცენტებს აკეთებენ ამ მიმართულებით, თუმცა მათ შორის მაინც იკვეთება საერთო მიდგომები და კვლევის შედეგად გაკეთებული დასკვნები.

დღესაც კი, სამეწარმეო ეკოსისტემის მეცნიერული შესწავლისას, კვლევის პროცესში გარკვეული პრობლემები იჩენს თავს. სხვადასხვა მეცნიერთა აზრით, სამეწარმეო ეკოსისტემის კონცეფცია გასავითარებელია სამი მიმართულებით: პირველი, მეწარმეობის ეკოსისტემის კონცეფცია და მასთან დაკავშირებული ემპირიული კვლევები დარჩა მხოლოდ თეორიულ დონეზე. მეორე, ჯერ კიდევ ცოტა რამ არის ცნობილი იმის შესახებ, თუ ანალიზის სხვადასხვა დონეზე რომელ ფაქტორთა ურთიერთქმედება იწვევს ეკონომიკური განვითარების სასურველ შედეგებს. მესამე, კვლავ რჩება კონცეპტუალური უთანხმოება იმასთან დაკავშირებით, თუ მაინც რა არის სამეწარმეო ეკოსისტემის სასურველი შედეგი და რა გზებით უნდა მოხდეს ამ შედეგის მიღწევა (Simatupang... 2015 : 389-390).

ერიკ სტემი აღნიშნავს, რომ სამეწარმეო ეკოსისტემების შესახებ ბოლოდროინდელ პოპულარულ ლიტერატურაში ყურადღება გამახვილებულია ეკოსისტემის მთავარ დაინტერესებულ მხარეებზე, ძირითადად მეწარმე ლიდერებზე და პოლიტიკის შემქმნელებზე და არა იმდენად აკადემიურ სექტორზე. შეიძლება ითქვას, იგი „პირდაპირ ესაუბრება“ პრაქტიკოსებს. (Stam, 2015:1759).

სწორედ სტემის ამ ნაშრომზე დაყრდნობით, 2018 წელს მეცნიერებმა კავალლომ, გეზიმ და ბალოკომ შემდგომი ანალიზისთვის გამოიყენეს სტემის მიერ სამეწარმეო ეკოსისტემის ძირითადი განსაზღვრებები და კონცეპტუალური მიდგომები, შეიმუშავეს კონკრეტული მითითებები (გაიდლაინები) სამეწარმეო ეკოსისტემის კვლევისათვის. მითითება პირველი: სამეწარმეო დინამიკის შესწავლა და მისი მმართველობა; მითითება მეორე: სამეწარმეო ეკო-

სისტემის ანალიზი მისი შემადგენელი ქვესისტემების ან მიკროსისტემების ანალიზიდან; მითითება მესამე: ფოკუსირება ინოვაციურ და ზრდაზე ორიენტირებულ მეწარმეობაზე; მითითება მეოთხე: ფოკუსირება კონკრეტულ ტერიტორიაზე (Cavallo... 2018: 18-22).

მოცემული კვლევის ავტორების გარდა, შემდგომი კვლევების აუცილებლობაზე საუბრობენ სხვა მეცნიერებიც და აღნიშნავენ, რომ სამეწარმეო ეკოსისტემის ფენომენი ძალიან რთული და კომპლექსურია, ხოლო ამჟამინდელი ცოდნა არ არის საკმარისი იმისათვის, რომ შემუშავდეს სპეციფიკური მითითებები სამეწარმეო ეკოსისტემის შესახებ მნიშვნელოვანი ცოდნის მომცემი კვლევისთვის (Simatupang... 2015 : 394).

ფელდმენი და სხვა მეცნიერები მიიჩნევენ, რომ სამეწარმეო ეკოსისტემების „წარმატებაზე“ გავლენას ახდენს ხუთი ფაქტორი: 1. ადამიანური კაპიტალი, რომელთაგან ზოგიერთი განვითარებულია ადგილობრივ კვლევით უნივერსიტეტებში და სხვა ორგანიზაციებში; 2. ცოდნის შექმნა, რომელიც ასევე ძირითადად მოდის კვლევითი უნივერსიტეტებიდან, ადგილობრივი მაღალტექნოლოგიური ფირმებიდან და სტარტაპებიდან; 3. ფინანსებზე ხელმისაწვდომობა; 4. ბაზარზე წვდომა; 5. ინოვაციებისა და მეწარმეობისთვის შესაბამისი გარემო და ინფრასტრუქტურა (Feldman... 2019 : 9).

სტემმა და ვენმა სამეწარმეო ეკოსისტემის შემადგენელი 10 ელემენტი შეიმუშავეს, ეს ელემენტებია: ფორმალური ინსტიტუციები, კულტურა, კავშირები, მატერიალური ინფრასტრუქტურა, ფინანსები, ლიდერობა, ტალანტი/ცოდნა, მოთხოვნა, შუალედური სერვისები, პროდუქტიული მეწარმეობა. შემდგომ გამოიკვლიეს სამეწარმეო ეკოსისტემის ელემენტებს შორის ურთიერთკავშირი. კვლევის შედეგების მიხედვით, სამეწარმეო ეკოსისტემის რამდენიმე ელემენტი, ერთმანეთთან მჭიდრო კორელაციაში აღმოჩნდა. ურთიერთდამოკიდებულ ელემენტთა სამი კლასტერი გამოიკვეთა. პირველი, განათლება, ახალი ფირმები და ბიზნეს

მომსახურება მჭიდრო კორელაციაშია ერთმანეთთან. მეორე, კვლევა და განვითარება (R&D) და პროექტის ხელმძღვანელები ასევე მჭიდრო კორელაციაშია ერთმანეთთან. ეს ორი კლასტერი თავის მხრივ, ცოდნის ეკონომიკის საკვანძო საკითხებს ასახავს. მესამე, ხელმისაწვდომობასა და ბაზარზე მოთხოვნას შორის ძლიერი დადებითი კორელაცია შეინიშნება. საგულისხმოა, რომ მმართველობის ხარისხი, რომელიც მოცემული კვლევის მიხედვით 4 ინდიკატორით განისაზღვრება (კორუფცია, კანონის უზენაესობა, მთავრობის ეფექტიანობა და ანგარიშვალდებულება) მუდმივად უარყოფით კორელაციაშია სხვა ელემენტებთან (Stam... 2021: 814, 819).

კანტისი და ფედერიკო სამეწარმეო ეკოსისტემის დინამიკურ თვისებებზე ამახვილებენ ყურადღებას და თვლიან რომ სამეწარმეო ეკოსისტემის მოდელი ევოლუციას განიცდის. მათი აზრით, კვლავ არსებობს მრავალი პასუხგაუცემელი კითხვა იმის თაობაზე, თუ როგორ უკავშირდება თითოეული ელემენტი ერთმანეთს. ამ მეცნიერთა აზრით, სწორედ ეს კავშირები განაპირობებენ განვითარებულ და ნაკლებგანვითარებულ სამეწარმეო ეკოსისტემებს შორის განსხვავებას. კვლევის ფარგლებში მეცნიერები გამოყოფენ კონკრეტულ ჩარჩო-პირობებს და თვლიან, რომ სწორედ მათი განვითარების დონე და ურთიერთდამოკიდებულება განსაზღვრავს სამეწარმეო ეკოსისტემის კონფიგურაციას კონკრეტულ მომენტში. ეს ჩარჩო-პირობებია: 1) საგანმანათლებლო სისტემა; 2) კულტურულ-სოციალური პირობები; 3) სოციალური კაპიტალი; 4) ცოდნის პლატფორმა (მეცნიერება და ტექნოლოგიები); 5) ბიზნეს სექტორი (მრავალფეროვნება და სიმჭიდროვე); 6) მოთხოვნის პირობები და ინსტიტუციური სისტემა (Kantis... 2020:186, 209).

ცხადია, რომ სამეწარმეო ეკოსისტემა მეტად რთული, მრავალდონიანი „კონსტრუქციაა“. რეგიონულ დონეზე ის მოიცავს სხვადასხვა დაინტერესებულ მხარეებს, როგორცაა აპოლიტიკური გადაწყვეტილების მიმღები პირე-

ბი, სამთავრობო უწყებები, უნივერსიტეტები და ინდუსტრიული ასოციაციები.

თანამედროვე პერიოდში სამეწარმეო ეკოსისტემა სულ უფრო მეტად ექცევა პოლიტიკის ფოკუსში, მაგრამ ეკოსისტემის ფენომენის გაგენას პოლიტიკის ფორმირებაზე ჯერ კიდევ მხოლოდ თეორიული ხასიათი აქვს (Autio... 2015: 1). ამავდროულად მეწარმეობას და მის როლს მსოფლიო ეკონომიკურ წესრიგში განსაკუთრებულ როლს ანიჭებენ.

მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის 2014 წლის ანგარიშში - „მეწარმეობის პერსპექტივა - მსოფლიოს გარშემო და კომპანიების ზრდის საწყისი ფაზის დინამიკა“, შემოთავაზებულია სამეწარმეო ეკოსისტემის ფორმირებისთვის აუცილებელი 8 მდგენელი. ეს მდგენელებია: ხელმისაწვდომი ბაზრები; ადამიანური კაპიტალი/სამუშაო ძალა; ფონდები და ფინანსები; ხელშემწყობი სისტემები/მენტორები; მთავრობა და მარეგულირებელი ჩარჩო; განათლება და ტრენინგი; ძირითადი უნივერსიტეტები, როგორც კატალიზატორები და კულტურული მხარდაჭერა. მოცემული სამეწარმეო ეკოსისტემის მოდელი ეფუძნება რამდენიმე დოკუმენტს, მათ შორის ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის (OECD) დოკუმენტსა და პროფ. დანიელ აიზენბერგის ნაშრომს. ანგარიშიდან ირკვევა, რომ ჩატარებული კვლევის შედეგად ამ მდგენელების მზაობის მიხედვით მსოფლიოში საუკეთესო საშუალო მაჩვენებელი აქვს: აშშ-ის სილიკონის ველს - 86%; ჩრდილოეთ ამერიკას - 77%; აშშ-ის სხვა ქალაქებს - 71%; ევროპას - 58% და ა.შ. ევროპის ყველაზე ძლიერი სამი მდგენელია: ადამიან-კაპიტალი/სამუშაო ძალა - 81%, ხელმისაწვდომი ბაზრები - 72% და განათლება და ტრენინგი - 60% (WEF, 2014: 6, 13).

დომინიჩი და გაგნიძე აღნიშნავენ: „თუ დავაკვირდებით, უნივერსიტეტებს, განსაკუთრებით კი სამეწარმეო უნივერსიტეტებს, შეუძლიათ ზემოქმედებები 8 მდგენელიდან 5 მათგანზე (კერძოდ: ადამიან-კაპიტალი/სამუშაო ძალა; ხელშემწყობი სისტემები/მენტორე-

ბი; განათლება და ტრენინგი; ძირითადი უნივერსიტეტები, როგორც კატალიზატორები და კულტურული მხარდაჭერა) პირდაპირი დადებითი ზეგავლენის მოხდენა. შემთხვევითი არაა, რომ სილიკონის ველი, რომელიც სამეწარმეო ეკოსისტემის ზემოგანხილულ კვლევაში მსოფლიოში პირველ ადგილზეა - სტენფორდის უნივერსიტეტის გარშემო ჩამოყალიბდა“ (Dominici... 2021: 20).

სამეწარმეო ეკოსისტემაში უმაღლესი განათლებისა და უნივერსიტეტების არსებით როლზე საუბრობენ სხვადასხვა მეცნიერები. მაგალითისთვის, ერიკ ლემანი სამეწარმეო ეკოსისტემის მთავარ კომპონენტად უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებს ასახელებს, თუმცა, ამისათვის აუცილებელ პირობად უნივერსიტეტის ავტონომიას მიიჩნევს: „სამეწარმეო ეკოსისტემის წახალისებასა და პოპულარიზაციაში წამყვანი როლის შესასრულებლად ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ასპექტია უნივერსიტეტის, როგორც ორგანიზაციული აქტორის ავტონომია“ (Lehmann... 2020: 3).

მსგავს მოსაზრებებს ავითარებენ სხვა მეცნიერებიც, მაგალითად ჰეიტერი აღნიშნავს - უნივერსიტეტებს ცოდნის შექმნისა და გამოყენების თვალსაზრისით გადამწყვეტი როლი აკისრიათ, სამეწარმეო ეკოსისტემის ფარგლებში, უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულება წამყვან ორგანიზაციად გვევლინება. იგი არა მხოლოდ ხელს უწყობს მეცნიერების, ტექნოლოგიის, „ნოუ-ჰაუს“ და სპეციფიკური უნარების განვითარებას, არამედ ქმნის და ავითარებს სამეწარმეო აზროვნებას. შესაბამისად, უნივერსიტეტები საგანმანათლებლო ფუნქციასთან ერთად, ეკონომიკურ და სოციალურ ფუნქციასაც ასრულებენ (Hayter, 2016 : 633).

შინაარსობრივად, ტერმინი „სამეწარმეო-საუნივერსიტეტო ეკოსისტემა“ აღნიშნავს იმ იდეას, რომ უნივერსიტეტები მოქმედებენ როგორც მეწარმეები და ხელს უწყობენ რეგიონული და ეროვნული ეკონომიკის განვითარებას. უნივერსიტეტების სამეწარმეო საქმიანობა პოტენციურად მოიცავს საქმიანობის ფართო

სპექტრს, როგორცაა საპატენტო და სალიცენზიო საქმიანობა, ინკუბატორებისა და სამეცნიერო პარკების შექმნა, კაპიტალის ინვესტირება დამწყებ კომპანიებში. სამეწარმეო უნივერსიტეტში მოიაზრება უნივერსიტეტის ტრადიციული როლის გაფართოება. სამეწარმეო უნივერსიტეტის წევრები (პროფესორ-მასწავლებლები, სტუდენტები და პერსონალი) თანამშრომლობენ რეგიონში არსებულ აკადემიურ საზოგადოებასთან და ბიზნესთან. სამეწარმეო მოქმედებებით, უნივერსიტეტები ქმნიან ორგანიზაციულ სტრუქტურებს, რომლებიც ხელს უწყობენ უნივერსიტეტის გამოგონებების კომერციალიზაციას (Deshpande... 2019: 5).

ურთიერთკავშირის გაღრმავება უმაღლეს განათლებასა და სამეწარმეო ეკოსისტემას შორის მინიმუმ ორ დონეზე შეიძლება განხორციელდეს, ესენია: უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების შიდა სტრუქტურებისა და მათი შეთავაზებების განვითარება (შიდა დონე) და უმაღლესი განათლების პოლიტიკის მიერ მოცემული გარემოპირობები, ისევე როგორც არსებული ბიზნეს-გარემო (გარე დონე). ამ შემთხვევაში მნიშვნელოვანია პასუხი გაეცეს შემდეგ კითხვებს: რომელი შიდა მექანიზმები აყალიბებენ და უზრუნველყოფენ უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების შესაბამის ქმედებებს სამეწარმეო ეკოსისტემების წახალისებისთვის? როგორ განხორციელდეს მთავრობის, საჯარო და კერძო სექტორის მიერ მოცემული გარემო პირობების ეფექტიანი დანერგვა სამეწარმეო ეკოსისტემების წახალისებლად? პირველი კითხვა ეხება უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულების მიერ მიღებულ შიდა რეგულაციებს. უნივერსიტეტები ხელს უწყობენ ინოვაციური და სამეწარმეო ქცევის სწავლებას სტუდენტებისათვის. უნივერსიტეტის შიგნით არსებული მმართველობითი ორგანოები, ისევე როგორც მათი მმართველების პიროვნული და ლიდერული მახასიათებლები, განსაზღვრავენ სამეცნიერო და სამეწარმეო კავშირის სიძლიერესაც. გარე დონეზე, უმაღლესი განათლების მენეჯმენტის ყველა შიდა ასპექ-

ტი შეიძლება იყოს მხარდაჭერილი პოლიტიკის კონკრეტული ინიციატივებით (Lehmann... 2020: 2-3).

ამგვარად, სამეწარმეო ეკოსისტემის ფორმირებისთვის დიდი მნიშვნელობა ენიჭება საჯარო და კერძო სექტორს შორის კომუნიკაციას საგანმანათლებლო, სამეცნიერო, ბიზნესის და ადგილობრივი მმართველობის წარმომადგენელთა ეფექტიანი დიალოგის ხელშესაწყობად.

დასკვნა

„სამეწარმეო ეკოსისტემა“ მისი ყველაზე უფრო თანამდროვე განმარტებით არის ის მექანიზმი, რომელიც ინდივიდუალურ და ჯგუფურ ქმედებებს უბიძგებს მეწარმეობის სფეროს უფრო ფართო გააზრებამდე, რაც, საბოლოო ჯამში, ეკონომიკურ კეთილდღეობას უზრუნველყოფს. აღსანიშნავია, რომ იგი არ მოიაზრებს მეწარმეობის ტრადიციულ სტატისტიკურ მაჩვენებლებს (Stam, 2015: 1761, Cohen, 2006:3, Audretsch... 2018: 316). ბოლოდროინდელ კვლევებში მეცნიერები სამეწარმეო ეკოსისტემის მთავარ კომპონენტად უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებს ასახელებენ (Lehmann... 2020: 3, Hayter, 2016:633). თანამედროვე პერიოდში, სამეწარმეო ეკოსისტემის კონცეფცია კვლევის პერსპექტიულ მიმართულებად შეიძლება ჩაითვალოს. მსოფლიოს მასშტაბით სამეწარმეო ეკოსისტემის კვლევას ეკონომიკური პოლიტიკის ფორმირების პროცესში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია. აუცილებლად მიგვაჩნია, საქართველოშიც მოხდეს პრაქტიკული რეკომენდაციების შემუშავება სამეწარმეო ეკოსისტემის განვითარების მიმართულებით ქვეყნის ეკონომიკის პრიორიტეტულ დარგებში.

აღსანიშნავია სამეწარმეო უნივერსიტეტის ფორმირების აუცილებელობის შეთავაზება. ისინი მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ ქვეყნის ეკონომიკის მდგრად განვითარებაში, ცოდნის კომერციალიზაციასა და სამეწარმეო აქტივობის სხვა თანამდევნი დადებითი პროცესების გააქტიურებაში. თუმცა, არ უნდა დაგვავიწყდეს

რომ ამგვარი უნივერსიტეტების და ზოგადად, სამეწარმეო ეკოსისტემის ჩამოყალიბებისთვის მხოლოდ სურვილი და მეცნიერთა კვლევის შედეგების დამოწმება ვერ იქნება საკმარისი. ამის უზრუნველსაყოფად მრავალი ხელშემწყობი გარემოსა და ფაქტორის გათვალისწინება აუცილებელია, მათ შორის: სოციალური, კულტურული, პოლიტიკური, ეკონომიკური და რეგიონული ფაქტორები. რამდენადაც კომპლექსურია სამეწარმეო ეკოსისტემისა და მათ შორის სამეწარმეო უნივერსიტეტის ცნება, იმდენად მრავალი კომპონენტის მზაობაა საჭირო მისი ეფექტიანი ფორმირებისათვის. ჩვენი მოსაზრებით, საქართველოში ეფექტიანი სამეწარმეო ეკოსისტემის ფორმირებისთვის, მუშაობა უნდა წარიმართოს იმ 8 მიმართულების შესაბამისად, რაც მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის 2014 წლის ზემოაღნიშნულ ანგარიშშია მითითებული.

ლიტერატურა:

1. Audretsch, D.B., Cunningham, J.A., Kuratko, D.F. et al. (2019). Entrepreneurial ecosystems: economic, technological, and societal impacts. „J Technol Transf.“, N44, p. 316.
2. Autio, E., Levie, J. (2015). Management of Entrepreneurial Ecosystems. Manuscript submitted to Research Policy, p.1.
3. Cavallo, A., Ghezzi, A., Balocco, R. (2018). Entrepreneurial ecosystem research: present debates and future directions. “International Entrepreneurship and Management Journal”, N15, pp. 1-24.
4. Cohen, B. (2006). Sustainable valley entrepreneurial ecosystems. “Business Strategy and the Environment”, N15(1), p. 3.
5. Deshpande, A., Guthrie, S. (2019). Entrepreneurial-university ecosystem: An overview of key concepts. Santa Monica, “CA: RAND Corporation”, p. 5.
6. Dominici, G. and Gagnidze, I (2021) Effectiveness of Entrepreneurial Universities: Experiences and Challenges in Digital Era (a systemic approach). *Interdisciplinary Description of Complex Systems* 19(1), pp. 13-30, 2021, <https://doi.org/10.7906/indecs.19.1.2>
7. Feldman, M., Siegel, D.S., 2, Wright, M. (2019). New developments in innovation and entrepreneurial ecosystems. *Industrial and Corporate Change*. Published by Oxford University Press on behalf of “Associazione ICC.” p. 9.
8. Hayter, C.S. (2016). A trajectory of early-stage spinoff success: the role of knowledge intermediaries within an entrepreneurial university ecosystem. “Small Business Economics” N47, p. 633.
9. Lehmann, E., Meoli, M., Palcari, S., Stockinger, S. A (2020). The role of higher education for the development of entrepreneurial ecosystems. “European Journal of Higher Education”, N10(1), p. 4.
10. Shane, S. & Venkataraman, S. (2000) The promise of entrepreneurship as a field of research, “Academy of Management Review”, N25(1), p. 218.
11. Simatupang, T.M., Schwab, A. and Lantu, D.C. (2015) Building sustainable entrepreneurship ecosystems, “Int. J. Entrepreneurship and Small Business” N26(4); p 394.
12. Spigel, B., Stam, E. (2018). Entrepreneurial ecosystems. “SAGE Handbook of Entrepreneurship and Small Business”, London, “SAGE” p. 3.
13. Stam E., (2015). Entrepreneurial ecosystems and regional policy: a sympathetic critique. „European Planning Studies“, N23(9), p. 1761.
14. Stam, E., Ven, A. V., (2021). Entrepreneurial ecosystem elements. “Small Business Economics”, N56, pp. 814, 819.
15. World Economic Forum, Report, Around the Globe and Early-Stage Company Growth Dynamics – the Entrepreneur’s Perspective, (2014). pp. 6, 13.

**ENTREPRENEURIAL ECOSYSTEM –
FROM CONCEPT TO POLICY
(A BRIEF LITERATURE REVIEW)**

Ana Polodashvili

Specialist of the science department of the SRNSFG, apolodashvili@rustaveli.org.ge

KEY WORDS: Entrepreneurship; Entrepreneurial ecosystem; Entrepreneurial University; Entrepreneurial policy

J.E.L. classification: D85, B21, P42 DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.01>

For Citation: Polodashvili A., (2023) Entrepreneurial ecosystem – from concept to policy (a brief literature review) (in Georgian). Economic Profile. Vol. 18, 1(25), p. 30-39. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.01>

Summary

In order to achieve sustainable development of the country's economy, it is especially important to promote entrepreneurial activities by developing and implementing strategic state policies. Economic growth and progress is achieved by the development of production. In order to develop an effective entrepreneurial policy, it is necessary to study the definitions of terms.

The understanding of the meaning of “entrepreneurial ecosystem” as a term is diverse and it has undergone changes over time. In order to understand its modern content, it is necessary to analyze the appropriate scientific literature.

In general, entrepreneurship involves the process by which people take advantage of innovative opportunities. The concept of entrepreneurial ecosystem emphasizes that entrepreneurial processes take place among interdependent actors (Stam, 2015: 1761). In short, in this case, the term “ecosystem” should be understood as “economic system” and not as “ecological system”. Later, Angelo Cavallo, along with other scientists, focused again on the biological

definition of an ecosystem (Cavallo... 2018: 10).

The term “entrepreneurial ecosystem” was first used in 2005-2006 by scholars Prahalad and Cohen to describe conditions where individuals, business representatives, government members, civil society and partners come together to support regional entrepreneurial activities that provide economic prosperity (Cohen, 2006: 3).

The concept of entrepreneurial ecosystems is considered a promising field of research that promotes interconnected entrepreneurial activities (at different levels of analysis) and includes a wide variety of stakeholders and actors in the market (Simatupang... 2015: 394).

The entrepreneurial ecosystem approach starts with the entrepreneurial individual (rather than the firm) but also emphasizes the role of the social and economic context surrounding the entrepreneurial process (Spigel... 2018: 3).

Predecessors of entrepreneurial ecosystem researchers have different emphases in this direction, although common approaches and research conclusions can be seen between them.

Even today, when there is a scientific study of such a complex issue as the entrepreneurial ecosystem, certain problems arise in the research process.

According to various scholars, the concept of entrepreneurial ecosystem should be developed in three directions: first, the concept of entrepreneurial ecosystem and related empirical studies remained only at the theoretical level. Second, little is still known about which interplay of factors at different levels of analysis leads to the desired outcomes of economic development. Third, there is still a substantial, conceptual disagreement about what the desired outcome of an entrepreneurial ecosystem is and how to achieve that outcome (Simatupang... 2015: 389-390).

It should be noted that the entrepreneurial ecosystem model is evolving. Therefore, it is clear that the entrepreneurial ecosystem is a very complex, multi-level “construction”. At the regional level, it involves various stakeholders such as non-political

decision-makers, government agencies, universities and industry associations.

In the modern period, the entrepreneurial ecosystem is more and more in the focus of politics, but the impact of the ecosystem phenomenon on policy formation is still only theoretical (Autio... 2015: 1). At the same time, entrepreneurship and its role in the world economic order have a special role.

Various scientists talk about the essential role of higher education and universities in the entrepreneurial ecosystem. For example, Eric Lehmann and other scientists identify higher educational institutions as the main component of the entrepreneurial ecosystem, however, they consider university autonomy as a necessary condition for this (Lehmann... 2020: 3). In essence, the term “entrepreneurial-university ecosystem” refers to the idea that universities act as entrepreneurs and contribute to the development of the regional and national economy. An entrepreneurial university involves expanding the traditional role of the university.

In this way, for the formation of the entrepreneurial ecosystem, public and private sector communication is of great importance to promote an effective dialogue between educational, scientific, business and local government representatives.

Based on the above, the concept of entrepreneurial ecosystem can be considered as a promising direction of research. The study of entrepreneurial ecosystems around the world has an important place in the process of policy formation. We definitely believe that practical recommendations should be developed in Georgia in the direction of the development of the entrepreneurial ecosystem according to the priority sectors of the country’s economy.

Entrepreneurial universities play an important role in the sustainable development of the country’s economy, commercialization of knowledge and activation of other positive processes of entrepreneurial activity. However, we should not forget that for the formation of such universities and the entrepreneurial ecosystem in general, only the desire and the verification of the research results of scientists will not be enough.

Many enabling environments and factors are necessary to ensure this, including: social, cultural, political, economic and regional factors. As complex as the concept of an entrepreneurial ecosystem, including an entrepreneurial university, the readiness of many components is necessary for its effective formation.

References:

1. Audretsch, D.B., Cunningham, J.A., Kuratko, D.F. et al. (2019). Entrepreneurial ecosystems: economic, technological, and societal impacts. „J Technol Transf.“, N44, p. 316.
2. Autio, E., Levie, J. (2015). Management of Entrepreneurial Ecosystems. Manuscript submitted to Research Policy, p.1.
3. Cavallo, A., Ghezzi, A., Balocco, R. (2018). Entrepreneurial ecosystem research: present debates and future directions. “International Entrepreneurship and Management Journal”, N15, pp. 1-24.
4. Cohen, B. (2006). Sustainable valley entrepreneurial ecosystems. “Business Strategy and the Environment”, N15(1), p. 3.
5. Deshpande, A., Guthrie, S. (2019). Entrepreneurial-university ecosystem: An overview of key concepts. Santa Monica, “CA: RAND Corporation”, p. 5.
6. Dominici, G. and Gagnidze, I (2021) Effectiveness of Entrepreneurial Universities: Experiences and Challenges in Digital Era (a systemic approach). *Interdisciplinary Description of Complex Systems* 19(1), pp. 13-30, 2021, <https://doi.org/10.7906/indecs.19.1.2>
7. Feldman, M., Siegel, D.S., 2, Wright, M. (2019). New developments in innovation and entrepreneurial ecosystems. Industrial and Corporate Change. Published by Oxford University Press on behalf of “Associazione ICC.” p. 9.
8. Hayter, C.S. (2016). A trajectory of early-stage spinoff success: the role of knowledge intermediaries within an entrepreneurial university

ecosystem. "Small Business Economics" N47, p. 633.

9. Lehmann, E., Meoli, M., Paleari, S., Stockinger, S. A (2020). The role of higher education for the development of entrepreneurial ecosystems. "European Journal of Higher Education", N10(1), p. 4.

10. Shane, S. & Venkataraman, S. (2000) The promise of entrepreneurship as a field of research, "Academy of Management Review", N25(1), p. 218.

11. Simatupang, T.M., Schwab, A. and Lantu, D.C. (2015) Building sustainable entrepreneurship ecosystems, "Int. J. Entrepreneurship and Small Business" N26(4); p 394.

12. Spigel, B., Stam, E. (2018). Entrepreneurial ecosystems. "SAGE Handbook of Entrepreneurship and Small Business", London, "SAGE" p. 3.

13. Stam E., (2015). Entrepreneurial ecosystems and regional policy: a sympathetic critique. „European Planning Studies“, N23(9), p. 1761.

14. Stam, E., Ven, A. V., (2021). Entrepreneurial ecosystem elements. "Small Business Economics", N56, pp. 814, 819.

15. World Economic Forum, Report, Around the Globe and Early-Stage Company Growth Dynamics – the Entrepreneur’s Perspective, (2014). pp. 6, 13.

საგარეო სავაჭრო ბრუნვისა და ექსპორტ-იმპორტის გავლენა საქართველოს ეკონომიკაზე

დავით ბიძინაშვილი

ეკონომიკის დოქტორი, გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, davitbidz@gmail.com

საკვანძო სიტყვები: ინფლაცია; ფასების ინდექსი; იმპორტი; ექსპორტი; ინვესტიცია; კრიზისი; რეექსპორტი.

J.E.L. classification: F4, F12

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.08>

ციტირებისთვის: ბიძინაშვილი დ., (2023) საგარეო სავაჭრო ბრუნვისა და ექსპორტ-იმპორტის გავლენა საქართველოს ეკონომიკაზე. ეკონომიკური პროფილი. ტ. 18, 1(25), გვ. 40–45. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.08>

ანოტაცია. ბოლო ორი წლის განმავლობაში, საქართველოს ეკონომიკამ ეროვნული მეურნეობის განვითარების სხვადასხვა მიმართულებით, უდავოდ კარგ შედეგებს მიაღწია. ქვეყანაში ორნიშნა ეკონომიკური ზრდა დაფიქსირდა, მატულობს ინვესტიციების მოცულობა, ტურიზმის სექტორმა კორონავირუსის გამო დაკარგული პოზიციები დაიბრუნა და მათი რაოდენობა სულ უფრო იზრდება, ხოლო ლარი ინტენსიურად მყარდება. აღნიშნულში დასავლელი პარტნიორების მხარდაჭერა უდიდესია. საქართველოსთვის ევროპულ ორიენტაციას ალტერნატივა არ გააჩნია, მაგრამ ეს გზა ჩვენ უნდა გავიაროთ რაც შეიძლება ნაკლები დანაკარგით და ეფექტურად. ლარის გამყარებამ ხელი შეუწყო იმპორტირებული საქონლის ინფლაციის შენელებას. გარდა ამისა, გაიზარდა ნომინალური ხელფასების ზრდის ტემპი. დინამიურად მიმდინარეობს ჯამური პროდუქტიულობის აღდგენის პროცესი, რაც ნიშნავს იმას, რომ ამ ეტაპისთვის შრომის ბაზრიდან ინფლაციაზე მნიშვნელოვანი დატვირთვა არ მიმდინარეობს.

შესავალი

საქართველოს ეკონომიკაზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს რუსეთის მხრიდან უკრაინის

ნის მიმართულებით გამოვლენილი აგრესია და საომარი მოქმედებების დაწყება. უკრაინის წინააღმდეგ (რუსეთის მიერ) დაწყებულმა ომმა და აგრესიამ ახალ რისკებს ჩაუყარა საფუძველი. კერძოდ, საომარი მოქმედებების შედეგად რუსეთისთვის დაწესებულმა სანქციებმა და მიწოდების შეზღუდვებმა, მნიშვნელოვნად გაზარდა სხვადასხვა სახის საქონლის ფასები მსოფლიო ბაზრებზე. შესაბამისად, მნიშვნელოვნად გაიზარდა ინფლაცია, როგორც განვითარებულ, ასევე განვითარებად ეკონომიკებში.

ძირითადი ნაწილი

ბოლო პერიოდში საქართველოს ეკონომიკურ ზრდაში მნიშვნელოვანი პოზიტიური ცვლილებები განხორციელდა და ამ ცვლილებებში გამოიკვეთა მშენებლობის, საფინანსო და სადაზღვევო საქმიანობების, ტრანსპორტის, დასაწყობებისა და ვაჭრობის სექტორები. პოზიტიურია ასევე საგარეო ვაჭრობის სფეროს ფაქტორიც. ეკონომიკური ზრდის ხელშემწყობი იყო საგარეო ვაჭრობისა და ტურიზმის კუთხით დაფიქსირებული ტენდენციებიც. კერძოდ 2023 წლის მარტში ექსპორტის დაახლოებით 33%-ანი ზრდა გვექონდა (საქსტატი, 2023).

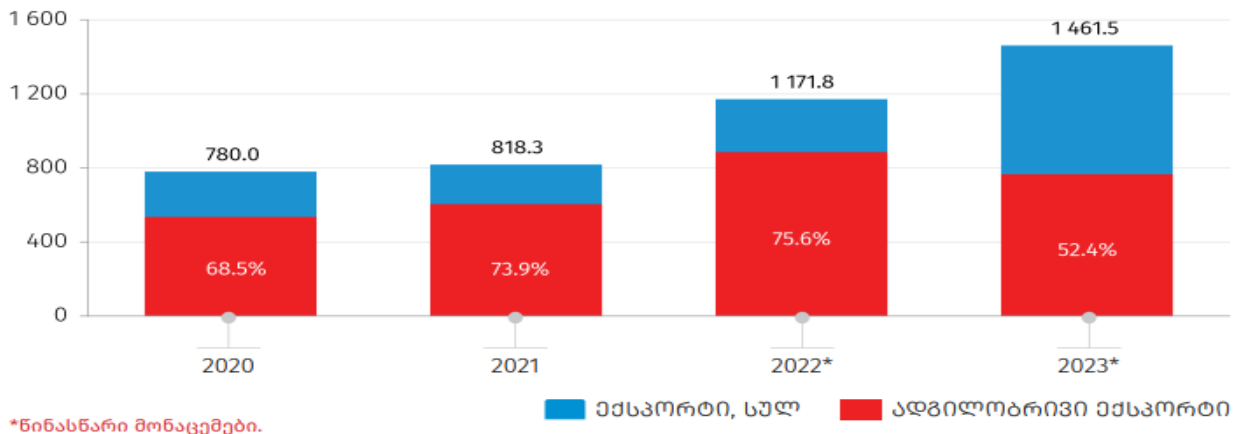
აქტიური ზრდის ფაზაშია საქართველოს ექსპორტის მაჩვენებლები, თუმცა საყურადღებოა, რომ ქვეყანას ათვისებული აქვს უფრო მეზობელი ქვეყნების ბაზარი და დასავლეთის ბაზრებზე შედარებით ნაკლებადაა წარმოდგენილი. სტატისტიკური მაჩვენებლით, დიდი წილი რეექსპორტს, ანუ სხვა ქვეყნიდან შემო-

ტანილ პროდუქციას და შემდგომ აქედან გატანას უჭირავს. წინა წლებთან შედარებით, ბოლო პერიოდში იზრდება ექსპორტის მიმართულება, მაგრამ ამ მხრივ მეტის გაკეთება შეიძლება (არჩვაძე, 2023).

საქართველოდან განხორციელებული საქონლის ექსპორტის მოცულობამ მიმდინარე წლის იანვარ-მარტში, \$1.5 მლრდ შეადგინა, რაც 24.7%-ით მეტია გასული წლის შესაბამისი პერიოდის მაჩვენებელზე.

ნახაზი 1

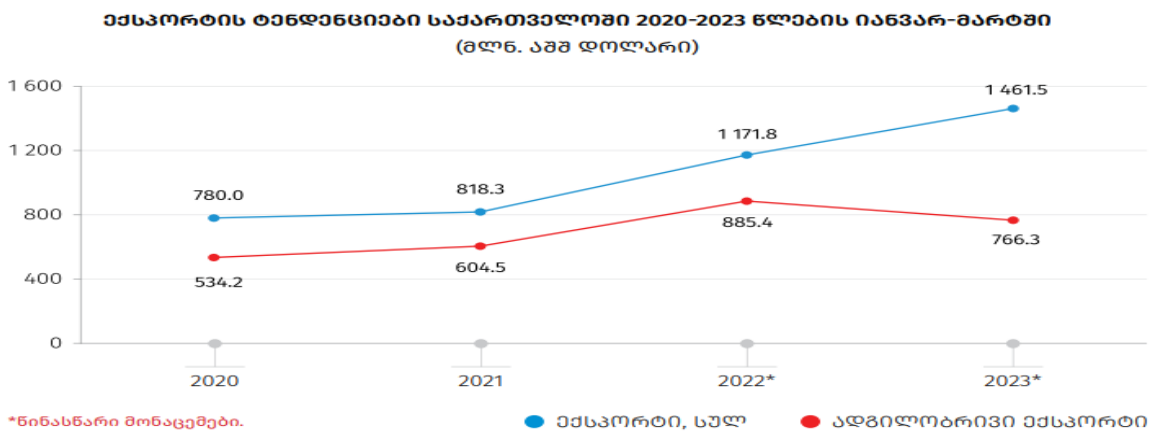
საქართველოდან განხორციელებული ექსპორტი 2020-2023 წლების იანვარ-მარტში
(მლნ. აშშ დოლარი)

იანვარ-მარტში (მლნ.აშშ დოლარი) 2023 წლის იანვარ-მარტში ათი უმსხვილესი ქვეყნის წილმა საქართველოს მთლიან ადგილობრივ ექსპორტში 79.5% შეადგინა. ამ მხრივ, უმსხვილესი საექსპორტო პარტნიორებია: რუსეთი (\$141.4 მლნ.), ჩინეთი (\$123.4 მლნ.) და თურქეთი (\$93.4 მლნ.) (საქსტატი, 2023).

ნახაზი 2

ექსპორტის ტენდენციები საქართველოში 2020-2023 წლის იანვარ-მარტში
(მლნ. აშშ დოლარი)

ამ პერიოდში, ადგილობრივი ექსპორტის ათეულში პირველ ადგილზე სპილენძის მადნები და კონცენტრატები არის წარმოდგენილი (\$205.6 მლნ). აღნიშნული სასაქონლო ჯგუფის წილი მთლიანი ადგილობრივი ექსპორტის 26.8%-ს შეადგენს. მეორე ადგილზეა ფეროშენადნობები (\$81.8 მლნ, მთლიანი ადგილობრივი ექსპორტის 10.7%), ხოლო მესამე ადგილს იკავებს ყურძნის ნატურალური ღვინოები (\$56.3 მლნ, მთლიანი ადგილობრივი ექსპორტის 7.4%) (საქსტატი, 2023).

უარყოფითმა სავაჭრო ბალანსმა 2023 წლის იანვარ-მარტში 1.9 მლრდ შეადგინა, რაც საგარეო სავაჭრო ბრუნვის 38.9%-ია.

კერძო სექტორის მოდერნიზებული მოთხოვნების შესაბამისად და სახელმწიფო პოლიტიკის ხელშეწყობით, ბოლო 10 წელიწადში ქართული აგროსასურსათო პროდუქციის ექსპორტის თითქმის 147 %-იანი ზრდა დაფიქსირდა. მსოფლიოს 96 ქვეყანაში საქართველოდან, ექსპორტირებულია რეკორდული მაჩვენებლის პროდუქტი, 1.3 მილიარდამდე აშშ დოლარის ღირებულების აგროსასურსათო პროდუქცია, რაც 34%-ით აღემატება 2020 წლის მაჩვენებელს და 10.5%-ით 2021 წლის მაჩვენებელს (შამუგია, 2023).

მიმდინარე, 2023 წელს უფრო მაღალი ზრდა შეინიშნება აგროსასურსათო პროდუქტების ექსპორტის მიმართულებით. პირველი კვარტლის მონაცემებით, ექსპორტში, წინა წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით 29%-იანი ზრდაა, ხოლო ევროკავშირში ქართული აგროსასურსათო პროდუქციის ექსპორტი 21%-ით არის გაზრდილი (შამუგია, 2023).

მნიშვნელოვანია, ასევე რეექსპორტის ზრდაც, სადაც საქართველო საიმედო პარტნიორის როლსა და შთაბეჭდილებას ტოვებს.

ექსპორტი გაიზარდა, თუმცა მაჩვენებელი, ძირითადად, რეექსპორტის ხარჯზეა მომატებული. რეექსპორტის გაზრდა ნიშნავს იმას, რომ ჩვენ სავაჭრო პარტნიორები, უშუალო და არც თუ უშუალო სახმელეთო მეზობლები გარკვეულ ინტერესსა და რაც მთავარია, ნდობას

იჩენენ საქართველოს მიმართ. ამ მხრივ ჩვენი ქვეყანა საიმედო პარტნიორის როლსა და შთაბეჭდილებას ტოვებს (არჩვაძე, 2023).

სხვა მხრივ, შეინიშნება ადგილობრივი ექსპორტის მაჩვენებლის შემცირება, რაც ორ მიმართულებასთანაა დაკავშირებული: პირველი – ცალკეული სახის მიწოდების კონტრაქტების დასრულება, განსაკუთრებით სანედლეულო ხაზით და მეორე – ლარის გამყარება. ბოლო ერთ წელიწადში ლარის მაჩვენებელი საგრძნობლად გაძლიერდა და ეს დამატებით ბარიერებს ქმნის საგარეო ვაჭრობის თვალსაზრისით, რადგან ქართული პროდუქცია უფრო და უფრო ძვირი ხდება დოლარის განზომილებაში (არჩვაძე, 2023).

საქართველო, მეზობელი ქვეყნების ბაზარზე უფრო აქტიურადაა წარმოდგენილი ვიდრე დასავლეთის ქვეყნებში (ევროკავშირი და ამერიკა). ამ მიმართულებით ზრდა შეინიშნება, თუმცა სასურველია უფრო მაღალი მაჩვენებლებით ვიყოთ წარმოდგენილი, რადგან მაღალი მყიდველობითი და გადახდისუნარიანობით სწორედ ეს ბაზრები ხასიათდებიან.

ევროპასთან დადებული სავაჭრო ხელშეკრულების გამოყენება ისე ვერ განხორციელდა, როგორც საჭიროება მოითხოვდა. მიმდინარე მონაცემებით, რუსეთში უფრო მეტი პროდუქცია გაგვაქვს, როცა ევროპასთან ვაჭრობის მხრივ დიდი ძვრა არ ყოფილა (ბიძინაშვილი, 2022).

დასკვნა:

- აუცილებელია საქართველომ დააჩქაროს ევროკავშირთან მჭიდრო ინტეგრაცია და გადადგას ქმედითი ნაბიჯები საინვესტიციო და საექსპორტო გარემოს გაუმჯობესებისათვის, ქვეყანაში შექმნილი სოციალურ-ეკონომიკური გამოწვევების საპასუხოდ;

- რუსეთ-უკრაინის მიმდინარე ომის გათვალისწინებით, უცხოელი პარტნიორებისა და დონორების ჩართულობით აუცილებელია კონკრეტული სტრატეგიის შემუშავება უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის თვალსაზრი-

სით, აგრეთვე პირდაპირი რესურსით - „აწარმოე საქართველოში“ პროექტის ფარგლებში მეტი ახალი პროექტების განხორციელება, რომელიც ხელს შეუწყობს საექსპორტოდ გასაგზავნი სამამულო პროდუქციის წარმოებას.

- დღეს არსებული რესურსით, ახლანდელი საექსპორტო მაჩვენებლის არა მხოლოდ შენარჩუნება, არამედ გაუმჯობესებაც შესაძლებელია. მკვეთრად შესაცვლელია საექსპორტო გეოგრაფია, რათა მთლიანი ექსპორტის რაოდენობამ დღეს-ს ქვეყნებიდან თანდათანობით ევროკავშირის ქვეყნებისკენ აიღოს ორიენტაცია;

- ჩვენი მოლოდინია, რომ ეკონომიკური ზრდის კუთხით არსებული პოზიტიური ტენდენცია გაგრძელდება მომავალ პერიოდშიც და შევძლებთ იმაზე მაღალი ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფას, ვიდრე ეს წლის დასაწყისში იყო პროგნოზირებული საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტების მიერ. საქართველოს ეკონომიკაში დაფიქსირებული პოზიტიური ტენდენციები და მაღალი ეკონომიკური ზრდანათლად მიანიშნებს, რომ საგარეო შოკების, გეოპოლიტიკური დამაბულობისა და გამოწვევების მიუხედავად, საქართველოს ეკონომიკა ინარჩუნებს მდგრადობას.

ლიტერატურა:

1. საქონლით საგარეო ვაჭრობა საქართველოში (2023 წლის იანვარი-მარტი). სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. URL:<https://www.geostat.ge/ka/single-news/2809/sakonlit-sagareo-vachroba-sakartveloshi-2023-tslis-ianvar-marti-tsinastsari-shedegebi> (გადამოწმებულია 29.03.2023)

2. შამუგია ო., (2023) საქართველოდან 96 ქვეყანაში ექსპორტირებულია \$1.3 მლრდ აგროსასურსათო პროდუქცია. URL: <https://commerciant.ge/news/economic/saqartvelodan-96-qveyanashi-eqsportirebulia-13-mlrd-agrosasursato-produqtis-otar-shamugia> (გადამოწმებულია 29.03.2023)

3. არჩვაძე ი., ადგილობრივი ექსპორტი ვედარ იზრდება - რა უშლის ხელს ქართული ნაწარმის უცხოეთში გატანას. გაზ. „რეზონანსი“, 22.03.2023. URL: <http://www.resonancedaily.com/>

mobile/index.php?id_rub=3&id_artc=177903 (გადამოწმებულია 29.03.2023)

4. ბიძინაშვილი დ., (2022) რუსეთ-უკრაინის ომის გავლენა საქართველოს ეკონომიკური აქტივობის მაჩვენებლებზე. ეკონომიკური პროფილი. ტომი 17, 1(23), გვ. 67-73. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2022.23.14>

THE IMPACT OF FOREIGN TRADE TURNOVER AND EXPORT-IMPORT ON THE ECONOMY OF GEORGIA

Davit Bidzinashvili

Doctor of Economics Professor of Gori
State University, davitbidz@gmail.com

KEY WORDS: inflation; price index; import; export; investment; crisis; re-export.

J.E.L. classification: F4, F12 DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.08>

For citation: Bidzinashvili, D., (2023) The impact of foreign trade turnover and export-import on the economy of Georgia (in Georgian). Economic Profile, Vol. 18, 1(25), p. 40–45. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.08>

Summary

For two years in a row, the economy of Georgia has undoubtedly achieved good results in various directions of the national economy. The country has achieved double-digit economic growth, the volume of investments is increasing, the tourism sector has regained the positions lost due to the coronavirus and their number is increasing, and the GEL is strengthening intensively. The support of the Western partners is great in this. There is no alternative to European orientation for Georgia, but we must go through this path with as few losses as possible and efficiently.

Against the background of the difficult situation created in the world, the increased risks, the Russia-Ukraine war, the stable economic growth of Georgia is clearly outstanding and provides a basis for solid optimism.

At the same time, the strengthening of the lari in the recent period helped to slow down the inflation of imported goods. However, although the growth rate of nominal wages has increased recently, the total productivity has the dynamics of recovery, which means that at this stage there is no significant pressure on inflation from the labor market.

The aggression shown by Russia towards Ukraine and the start of hostilities in the region have a significant impact on the economy of Georgia. The war started by Russia against Ukraine gave rise to new risks, in particular, the sanctions and supply restrictions imposed on Russia due to the hostilities significantly increased the prices of certain categories of goods on the world markets. Consequently, inflation has increased significantly in both developed and developing economies.

The harmful influence of the Kremlin at the international level includes many aspects, in which, along with military and political, economic and informational directions are no less important. In the background of the aggressive invasion of the Russian Federation in Ukraine in February 2022 and the unprecedented package of sanctions imposed after the war, the economic aspect has acquired special importance. Among the relations between Russia and Europe, the energy issues came forward with particular intensity.

In the recent period, significant positive changes have been made in the economic growth of Georgia, and in these positive changes, construction, financial and insurance activities, transport and warehousing and trade sectors. A special contribution was made by the field of foreign trade. According to him, trends in foreign trade and tourism contributed to economic growth. In particular, in the month of March 2023, we have an approximately 33 percent increase in exports.

Georgia is convincingly increasing its export figures, although the country has better utilized its neighbors and is less represented in the western markets. Besides, a large share in the statistics is re-export, i.e. products imported from other countries and then exported from there. Compared to the previous years, the recent growth is in the direction of net exports, but the economics of these indicators show that more can be done in this direction.

In January-March of this year, the volume of goods exported from Georgia amounted to \$1.5 billion, which is 24.7% more than the corresponding period last year. Local exports (exports without

re-exports) make up 52.4% of total exports. This indicator decreased by 13.5% compared to the corresponding period of the previous year and equaled \$766.3 million.

Along with net exports, the growth of re-exports is also important, because at this time Georgia leaves the role and impression of a reliable partner. Exports have increased, although the indicator has increased mainly at the expense of re-exports. Increasing re-exports means that our trade partners, harmless and not so direct land neighbors, show a certain interest and, most importantly, trust in Georgia. In this regard, our country leaves the role and impression of a reliable partner.

Georgia is more actively represented in the neighborhood than in Western countries. Western markets mean EU and America. Of course, we have growth in this direction, but it is desirable to be represented in these markets with higher figures, because they are characterized by a fairly high purchasing power and payment capacity. This requires high quality, safety and price.

Net exports, which are very important for the country, have declined relatively, although the figure is better than in previous periods. Local exports make up 54.3 percent of total exports. The mentioned indicator decreased by 10.6% compared to the corresponding period of the previous year and equaled 497.2 million US dollars.

-We expect that the positive trend in terms of economic growth will continue in the coming period as well, and we will be able to ensure higher economic growth than was predicted at the beginning of the year, including by international financial institutions. The positive trends and high economic growth observed in the Georgian economy clearly indicate that despite external shocks, geopolitical tensions and challenges, the Georgian economy maintains its stability.

References:

1. National Statistics Office of Georgia. Regional Statistics. URL: <https://www.geostat.ge/ka/single-news/2809/sakonlit-sagareo-vachroba-sakartveloshi-2023-tslis-ianvar-marti-tsinastsari-shedegebi> (Verified on 29.03.2023)
2. Shamugia O., (2023) \$1.3 billion worth of agro-food products are exported from Georgia to 96 countries. URL: <https://commersant.ge/news/economic/saqartvelodan-96-qveyanashi-egsportirebulia-13-mlrd-agrosasursato-produqtsia-otar-shamugia> (Verified on 29.03.2023)
3. Archvadze J., Local exports can no longer grow - what prevents the export of Georgian products abroad. Newspaper "Resonance", 22.03.2023. URL: http://www.resonancedaily.com/mobile/index.php?id_rub=3&id_artc=177903 (Verified on 29.03.2023)
4. Bidzinashvili D., (2022) The Impact of the Russia-Ukraine War on Georgia's Economic Activity (in Georgian). Vol. 17, 1(23), p. 67-73. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2022.23.14>

სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორების გავლენა შობადობის თანამედროვე ტენდენციებზე

ნაირა ვირსალაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, ქუთაისის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, naira.virsaladze@atsu.edu.ge

მალვინა ყიფიანი

ქუთაისის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, mavlina.kiphiani@unik.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: შობადობის და მოკვდაობის ტენდენციები; მოსახლეობის აღწარმოების ფორმები; შობადობისა და მოკვდაობის კოეფიციენტები; დემოგრაფიული განვითარების პროგრამა.

J.E.L. classification: J1, E6

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.11>

ციტირებისთვის: ვირსალაძე ნ., ყიფიანი მ., (2023) სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორების გავლენა შობადობის თანამედროვე ტენდენციებზე. ეკონომიკური პროფილი. ტ. 18, 1(25), გვ. 46–53. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.11>

ანოტაცია

შობადობა მასობრივი დემოგრაფიული პროცესია და სოციალურ-ეკონომიკური, შიგა და გარე ფაქტორების გავლენის შედეგად მუდმივად განიცდის ცვლილებას. დროის სხვადასხვა მონაკვეთში, ამ ცვლილებათა ხარისხის გამო, იგი სხვადასხვა ტენდენციებით ხასიათდება. ძირითადი სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორების მნიშვნელოვანი ნაწილი პირდაპირ გავლენას ახდენს მოსახლეობის შობადობის ზოგად, ჯამობრივ და ასაკობრივ კოეფიციენტებზე. შესაბამისად, სტატიაში გაანალიზებულია საქართველოს მოსახლეობის თანამედროვე დემოგრაფიული მდგომარეობის დამახასიათებელი ტენდენციები.

შესავალი

ქვეყნის დემოგრაფიული ვითარება და დემოგრაფიული პროცესების ძირითადი მაჩვენებლები ცალსახად ასახავს მოცემულ ქვეყანაში

არსებული საზოგადოების სოციალურ - ეკონომიკური და პოლიტიკური ცხოვრების წესს. მსოფლიოში ნებისმიერი ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მნიშვნელოვანი ცვლილებები პირდაპირ არის დაკავშირებული დემოგრაფიულ ვითარებასთან და პირიქით. ეს ორი რეალურად ერთმანეთის განმსაზღვრელი და ერთმანეთზე დამოკიდებული ძალზე საყურადღებო საკითხებია, რომელთა დამოუკიდებლად განხილვა არასოდეს მოგვცემს აღნიშნულ მოვლენათა სრულფასოვნად შეფასების რეალურ სურათს. სწორედ ამიტომ, ამ საკითხების კომპლექსურ შესწავლას ბოლო წლებში განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა. კოვიდ-19 პანდემიამ და რუსეთ-უკრაინის ომმა არსებითად შეცვალა შობადობის „წონასწორობის“ რეჟიმი.

ისეთი პატარა და მცირერიცხოვანი ქვეყნისათვის, როგორც საქართველოა შობადობის შემცირების გამომწვევი მიზეზები და ფაქტორები, საკმაოდ მტკივნეულ და დამაფიქრებელ მოვლენად იქცა გასული საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისიდანვე. ეს თემა მეტად აქტუალურად მიგვაჩნია დღესაც, რადგან ბოლო წლებში განვითარებულმა მოვლენებმა კიდევ უფრო უარყოფითად იმოქმედა ჩვენი ქვეყნის მოსახლეობის ბუნებრივ მატებაზე.

ძირითადი ტექსტი

მოსახლეობა, თავისი ბუნებიდან გამომდინარე, საკმაოდ დინამიური და მობილური ფენომენია, რაც მის ბუნებრივ და მექანიკურ მოძრაობაში გამოიხატება. შობადობის მაჩვენებლებზე მოქმედი ფაქტორების შესწავლა და დემოგრაფიული ანალიზი ყოველთვის განსაკუთრებული ინტერესის სფეროს წარმოადგენს დემოგრაფიული პროცესების კვლევით დაინტერესებულთათვის.

საინტერესოა, მსოფლიოს მასშტაბით როგორი ტენდენციებია მოსახლეობის აღწარმოების თვალსაზრისით, როგორია მდგომარეობა საქართველოში და ძირითადად რა ფაქტორები ახდენს გავლენას მოსახლეობის აღწარმოებაზე.

შობადობის დონის მიხედვით, მსოფლიო არსებითად, ორ ნაწილადაა გაყოფილი. ეკონომიკურად განვითარებულ ქვეყნებში ის დაბალია და მარტივ აღწარმოებასაც ვერ უზრუნველყოფს, ხოლო ეკონომიკურად განვითარებად ქვეყნებში ის მათზე 2-ჯერ მეტია (ცხრილი 1).

ცხრილი 1.

შობადობის დონე მსოფლიოში 1950-2020 წწ.

რეგიონი	შობადობის კოეფიციენტები					
	ზოგადი			ჯამობრივი		
	1950-1955	1995-2000	2020	1950-1955	1995-2000	2020
მთელ მსოფლიოში	37.3	22.1	20.0	5.0	2.7	2.4
განვითარებულ ქვეყნებში	22.0	11.2	11.0	2.8	1.6	1.6
განვითარებად ქვეყნებში	44.4	24.9	21.0	6.2	3.0	2.6
საქართველოში	25.5	11.5	12.5	2.59	1.5	2.0

წყარო: <http://demoscope.ru/weekly/app/world2020-2.php>.

შობადობის შემცირების ტენდენცია, რომელიც გასული საუკუნის 90-იანი წლების შუა პერიოდიდან დაიწყო, შენარჩუნებულია XXI საუკუნის ბოლო პერიოდისათვის. შობადობის ჯამობრივი კოეფიციენტი მთელი მსოფლიოსათვის 2020 წლისათვის 2,4-ია, ყველაზე დაბალია ევროპაში (1,6), ყველაზე მაღალი – აფრიკაში (4,6). აფრიკის კონტინენტზე ყველაზე მაღალი შობადობა ნიგერიაში (7,3), სომალსა და ჩადშია (6,4). ამჟამად შობადობის განსაკუთრებით დაბალი მაჩვენებელია ევროპის შემდეგ ქვეყნებში: ანდორა, ბოსნია-ჰერცეგოვინა და რუმინეთი (1,2). ევროპის მსგავსად, დაბალია შობადობის დონე პოსტსოციალისტურ ქვეყნებში. მარტივი და გაფართოებული აღწარმოების დონეს მხოლოდ შუა აზიის რესპუბლიკები (ყირგიზეთი, ტაჯიკეთი, თურქმენეთი და უზბეკეთი) ინარჩუნებენ, ხოლო მეტად დაბალია იგი მოლდავეთში (1,3).

ცხრილი 2.

შობადობის ჯამობრივი კოეფიციენტი მსოფლიოს ცალკეულ რეგიონებში 2020 წლისათვის

	მსოფლიო	აფრიკა	აზია	ჩრდ. ამერიკა	ლათ.ამერიკა და კარიბის აუზი	ევროპა	ავსტრალია და ოკეანეთი
K მ.ჯ.	2,0	4.6	2.2	1.8	2.1	1.6	2.3

წყარო: http://demoscope.ru/weekly/app/world2020_2.php

შობადობა ასევე დაბალია საქართველოშიც. თუ 1981-1991 წწ. ქვეყანაში ყოველწლიურად საშუალოდ იბადებოდა 93,0 ათასი ბავშვი, 2000 წელს დაბადებულთა რიცხოვნობა თითქმის 2-ჯერ შემცირდა და 48.8 ათასი შეადგინა. 2010-2013 წლებში მოხდა უმნიშვნელო მატება, 2014 -2022 წლებში კი ახალშობილთა რიცხოვნობა

ნობა 18. 3 ათასით (60.6 ათასიდან 42.3 ათასამდე) ანუ 30%-ით შემცირდა. აღნიშნული მდგომარეობა უმეტესად განაპირობა სოციალურ-ეკონომიკურმა კრიზისმა და კოვიდ-19-ის პანდემიამ. შესაბამისად, შემცირდა შობადობის კოეფიციენტები. თუ 2014 წელს ყოველ 1000 კაცზე 16,9 ახალშობილი მოდიოდა, 2022 წლისათვის ეს მაჩვენებელი 11,4 -მდე შემცირდა (იხ.ცხრ. 3).

ცხრილი 3
ცოცხლად დაბადებულთა რიცხოვნობისა და შობადობის საერთო კოეფიციენტების დინამიკა, 2010-2022 წლები

წლები	2010	2014	2015	2021	2022
ცოცხლად დაბადება (ათასი)	55,2	60.6	59.2	45.9	42.3
შობადობის კოეფიციენტები (%00)	14.6	16.9	15.9	12.4	11.4

წყარო: https://www.geostat.ge/media/50652/Yearbook_2022.pdf

შობადობის დონის უფრო ზუსტი დახასიათების მიზნით დემოგრაფები ითვლიან შობადობის სპეციალურ კოეფიციენტს (იხ. ცხრილი 3).

ცხრილი 4
შობადობის სპეციალური და ასაკობრივი კოეფიციენტები 2021 წლისათვის

ასაკობრივი ჯგუფი	დაბადებულთა რიცხვი N_x (ათასი)	ქალების საშუალო რიცხვი \bar{W}_x (ათასი)	შობადობის სპეციალური კოეფიციენტები (%00)
1	2	3	4 (სვ.2: სვ.3)
15-49 წლის მათ შორის,			
15-19	2.1	100.0	21.0
20-24	9.1	101.0	90.0
25-29	12.3	110.0	111.8
30-34	11.3	138.0	81.9

35-39	5.7	136.0	41.9
40-44	1.4	124.0	11.2
45-49	2.6	118.0	22.0

წყარო: მაჩვენებლები გაანგარიშებულია ავტორების მიერ სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ოფიციალურ მონაცემებზე დაყრდნობით, <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/319/dabadeba>

შობადობის სპეციალურმა კოეფიციენტმა 2021 წლისათვის შეადგინა 57.5 პრომილი, რაც ნიშნავს იმას, რომ წლის მანძილზე 15-49 წლის ყოველ 1000 ქალზე საშუალოდ მოდის 57.5 ახალდაბადებული. შობადობის სპეციალური და ასაკობრივი კოეფიციენტების დინამიკა ასეთი მაჩვენებლებით ხასიათდება (იხ.ცხრილი 3).

ცხრილი 5
შობადობის სპეციალური და ასაკობრივი კოეფიციენტების დინამიკა საქართველოში 1990-2021 წლებში

ასაკობრივი ჯგუფები	1990	2000	2021	1990-2021
1	2	3	5	6
15-49 წლის მათ შორის	67.8	41.7	57.5	1.17
15-19	58.1	39.9	21.0	2.7
20-24	167.3	110.2	90.0	1.86
25-29	110.5	74.4	111.8	0.99
30-34	64.1	43.3	81.9	0.78
35-39	24.7	19.9	41.9	0.58
40-44	6.2	4.9	11.2	0.55
45-49	0.3	0.9	22.0	0.014

წყარო: სტატისტიკური წელიწადული 2010, 2015 და 2022.

N4 ცხრილში მოტანილი მონაცემების საფუძველზე შეიძლება გაკეთდეს შემდეგი დასკვნები: შობადობის სპეციალური კოეფიციენტი 2021 წელს 1990 წელთან შედარებით შემცირდა 1.17-ჯერ, რაც ნიშნავს გადასვლას მცირეშვილიანობაზე. ცალკეულ ასაკობრივ ჯგუფებში მდგომარეობა ასეთია: 15-19 წლის ასაკობრივ

ჯგუფში აღნიშნული კოეფიციენტი 2.7-ჯერ, ხოლო 20-24 წლის ასაკობრივ ჯგუფში 1.86-ჯერ შემცირდა. დანარჩენ ასაკობრივ ჯგუფებში ის ზრდის ტენდენციით ხასიათდება, რაც იმაზე მიგვანიშნებს, რომ შობადობის ასაკი თანდათან იზრდება. შობადობის როგორც ზოგადი, ისე სპეციალური კოეფიციენტის სიდიდეზე და ორ პერიოდში მის დინამიკაზე გავლენას ახდენს საკუთრივ შობადობის ინტენსივობა და ასაკობრივი სტრუქტურა.

ცხრილი 6
შობადობის დონის საინდექსო ანალიზი საქართველოში 2010-2021 წლებში

მაჩვენებლები	2010	2021
მოსახლეობის საშუალო რიცხოვნობა \bar{S} (ათასი)	4452,8	3708,6
რეპროდუქციული ასაკის ქალების საშუალო წლიური რიცხვი \bar{W}_{15-49} (ათასი)	1170,0	816,1
$\frac{\bar{W}_{15-49}}{\bar{S}} = C$	0,26 (26,0%)	0,22 (22,0%)
შობადობის ზოგადი კოეფიციენტი $n = F \times C$ (‰)	13,9	12,4
შობადობის სპეციალური კოეფიციენტი $F = \frac{N}{\bar{W}_{15-49}}$ (‰) 445	53,5	56,2

წყარო: ცხრილი შედგენილია ავტორების მიერ ეროვნული სტატისტიკის ოფიციალურ მონაცემებზე დაყრდნობით

მე-5 ცხრილში მოტანილი მონაცემების საფუძველზე გავიანგარიშეთ შობადობის დინამიკა შობადობის ზოგადი კოეფიციენტის ინდექსით (I_n):

$$I_n = \frac{n^1}{n^0} = \frac{F^1 \times C^1}{F^0 \times C^0} = \frac{12.4}{13.9} = \frac{56.2 \times 0.22}{53.5 \times 0.26} = 0.89$$

ე.ი. $I_n = 89\%$, რაც ნიშნავს, რომ შობადობის ზოგადი კოეფიციენტი 2010-2021 წლებში შემცირდა 11%-ით (100-89), აღნიშნული ცვლილება გამოიწვია როგორც შობადობის ინტენსივობის (სპეციალური კოეფიციენტის), ისე მოსახლეობის ასაკობრივი სტრუქტურის ერთობლივი ცვლილებებმა. შობადობის დინამიკაზე შობადობის ინტენსივობის გავლენის დასადგენად ვისარგებლოთ შობადობის სპეციალური კოეფიციენტის ინდექსით (I_F):

$$I_F = \frac{F^1 \times C^1}{F^0 \times C^1} = \frac{56.2 \times 0.22}{53.5 \times 0.22} = \frac{12.364}{11.77} = 1.05$$

$I_F = 105.0\%$, ე.ი. 2010-2021 წლებში შობადობის სპეციალური კოეფიციენტის (შობადობის ინტენსივობის) ზრდის შედეგად გაიზარდა 5%-ით (105-100=5).

შობადობის ზოგად კოეფიციენტზე ასაკობრივი სტრუქტურის ცვლილების გავლენა გავიანგარიშოთ სტრუქტურული ძვრების ინდექსით, I_C

$$I_C = \frac{F^0 \times C^1}{F^0 \times C^0} = \frac{53.5 \times 0.22}{53.5 \times 0.26} = \frac{11.77}{13.91} = 0.85$$

ე.ი. $I_C = 85\%$, რაც ნიშნავს იმას, რომ 2010-2021 წლებში რეპროდუქციული ასაკის (15-49 წ) ქალების ხვედრითი წილის 26 %-დან 22%-მდე შემცირებამ გამოიწვია შობადობის ზოგადი კოეფიციენტის შემცირება 15%-ით (100-85=15). მამასადამე, მოსახლეობაში შობადობის დონე განისაზღვრება დემოგრაფიული სტრუქტურით (სქესის, ასაკის, ქორწინებითი და ოჯახის სტრუქტურით) და რეპროდუქციული ქცევით.

დემოგრაფიული სტრუქტურის გავლენით შობადობის ზრდა შესაძლებელია, თუ სქესობრივ-ასაკობრივი სტრუქტურა დეფორმირებული არ არის და პროგრესულია. მოსალოდნელია ქორწინების მაღალი სიხშირე და, შესაბამისად, ბავშვთაშობის ზრდაც. მნიშვნელოვანია სქესთაშორის თანაფარდობა რეპროდუქციულ ასაკში. თუ რომელიმე სქესში მოკვდაობის დონე მაღალია, შესაბამისად, ადგილი აქვს ქორწი-

ნების დაბალ დონეს და ბავშვთაშობის კლებას. ამასთან, როცა მოკვდაობა მაღალია, ქორწინებაში ყოფნის ხანგრძლივობა მცირეა, რაც, სხვა თანაბარ პირობებში, უარყოფით გავლენას ახდენს ბავშვთაშობაზე.

ბუნებრივ-ბიოლოგიური ფაქტორები ქალთა რეპროდუქციული ასაკის ხანგრძლივობას გულისხმობს. რეპროდუქციული ასაკი განისაზღვრება 16-დან 50 წლამდე. რეპროდუქციული ასაკის განმავლობაში ქალმა შეიძლება იმშობიაროს საშუალოდ 10-12-ჯერ. ასეთ პირობებში შობადობის კოეფიციენტი შეიძლება მიაღწიოს მაქსიმალურ მაჩვენებელს და შეადგინოს 50-60‰. შობადობის ასეთ მაღალ დონე ძირითადად ფიქსირდება სუსტად განვითარებულ საზოგადოებებში. აფრიკის რამდენიმე ქვეყანაში შობადობის დონე თითქმის 50‰-ს ტოლია. შობადობის დონეზე მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორები, განსაკუთრებით კი ოჯახში ქალის უფლებრივი მდგომარეობა. ტრადიციული ტიპის საზოგადოებებში ბავშვთა ყოლაზე გადამწყვეტი სიტყვა ეკუთვნის მამაკაცს. აზიისა და აფრიკის საზოგადოებებში მიღებულია, რომ ოჯახში ერთი ვაჟიშვილი მაინც უნდა იყოს, რადგან ის განიხილება ოჯახის ქონების ძირითად მემკვიდრედ. ბოლო პერიოდში ქალთა სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობის გაუმჯობესებასთან ერთად ამალდა მისი როლი ოჯახის დაგეგმვის საქმეშიც.

დემოგრაფიული კვლევებით დადასტურდა, რომ განათლების დონის ამალლებასთან ერთად საზოგადოებაში მცირდება შობადობის დონე. ახალგაზრდები ქორწინდებიან 25-30 წლის ასაკში და არა 20 წლამდე ასაკში. განვითარებად ქვეყნებშიც კი უმაღლესი განათლების მქონე ადამიანებს შორის შობადობის დონე გაცილებით დაბალია. საცხოვრებელი ადგილების მიხედვით შობადობის ანალიზის ცხადყოფს, რომ სასოფლო დასახლებებში შობადობა უფრო მაღალია, ვიდრე ქალაქებში. ურბანიზაციის პროცესმა განსაკუთრებული როლი ითამაშა შობადობის დონის შემცირე-

ბაში. ქალაქებში შრომათმოწყობის შესაძლებლობები გაცილებით მეტია, ვიდრე სოფლად. შობადობაზე უარყოფით ზეგავლენას ახდენს ხანგრძლივი ეკონომიკური კრიზისები, ომები, პანდემია. შობადობაზე განსაკუთრებულ ზეგავლენას ახდენს რელიგიური მრწამსი და მის შედეგად ჩამოყალიბებული ტრადიციები. მსოფლიოში გავრცელებული ყველა რელიგია მხარს უჭერს საზოგადოებაში მაღალი შობადობის არსებობას და მისი თავიდან აცილების ხელოვნური ხერხების (მაგ., აბორტების) წინააღმდეგ ილაშქრებს.

საქართველოში შობადობის მაჩვენებელზე მნიშვნელოვანი ნეგატიური გავლენა იქონია კოვიდპანდემიამ. ბოლო პერიოდში კი საქართველოს მოსახლეობის რიცხოვნობის ზრდა მოხდა არა ბუნებრივიმატების, არამედ რუსეთ-უკრაინის ომის ფაქტორით და იმიგრაციის ტალღის ზრდით. რეალურად ქვეყნის მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობის ზრდა არ მომხდარა. უფრო მეტიც, ქვეყნის მოსახლეობის აღწარმოებაზე ინტენსიურად დაიწყო და აგრძელებს გავლენას მე-20 საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისიდან შექმნილი დემოგრაფიული მდგომარეობა. სწორედ, ამ პერიოდიდან იწყება ქვეყანაში შობადობის მნიშვნელოვანი შემცირება და ამასთან ერთად იმ სოციალურ-ეკონომიკური შიგა და გარე ფაქტორების ზემოქმედება, რომელიც კიდევ უფრო გაამძაფრა ქვეყანაში შექმნილმა პოლიტიკურმა მოვლენებმა და უარესობისკენ შეცვალა საქართველოს დემოგრაფიული სიტუაცია.

დასკვნა

დემოგრაფიულ და სოციალურ-ეკონომიკურ პროცესებს საკუთარი „თამაშის წესები“ აქვს, რომელსაც მოცემული ეკონომიკური სისტემა განაპირობებს. არანაკლებ მნიშვნელოვანია ის გარე ფაქტორებიც, რომელსაც ადგილი აქვს მთელ მსოფლიოში, მეზობელ ქვეყნებში, ახლომდებარე რეგიონებში. სწორედ, რიგი შიგა და გარე ფაქტორების გავლენის შედეგია ის, რომ დღეს საქართველოს მოსახლეობის ბუნებ-

რივი მატების საკმაოდ დაბალი მაჩვენებელია. გაცილებით უფრო არასასურველი შედეგებია მოსალოდნელი, რადგან პრობლემები, რომელმაც აქამდე მიიყვანა ქვეყნის მოსახლეობის ბუნებრივი მატება, იგივე „რეჟიმით“ გრძელდება.

აღნიშნული პრობლემების შესწავლა და შესაბამისი პრევენციული ღონისძიებების კომპლექსური შემუშავება უნდა მოხდეს რაც შეიძლება მოკლე დროში და, აუცილებლად სამთავრობო დონეზე, რადგან არსებული დემოგრაფიული მდგომარეობის გაუმჯობესება წარმოუდგენელია დემოგრაფიული განვითარების პროგრამის გარეშე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ხმალაძე მ., ჩიტალაძე ქ., (2020) დემოგრაფიული სტატისტიკა, თბ., თსუ.
2. დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის პრობლემები. შრომების კრებული. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტი, თბილისი, 2017;
3. ვირსალაძე ნ. (2022) ხალხთმოსახლეობის ეკონომიკა და ეკონომიკური დემოგრაფია. ლექციების კურსი, ქუთაისი.
Демскоп Weekly. Институт демографии НИУ ВШЭ им. А.Вишневого. №849, 2020. URL: <http://demoscope.ru/weekly/app/world2020-2.php>
4. The impact of demographic change on European regions. 2020.
საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი - www.statistics.ru

THE INFLUENCE OF SOCIO-ECONOMIC FACTORS ON MODERN TENDENCIES OF BIRTH-RATE

Naira Virsaladze

Associated professor of Akaki Tsereteli State University,

Associated Professor of Kutaisi University, naira.virsaladze@atsu.edu.ge

Malvina Kipiani

Associated Professor of Kutaisi University, mavlina.kiphiani@unik.edu.ge

KEY WORDS: birth-rate tendencies; forms of population registration; child-birth rate coefficients; program of demographic development

J.E.L. classification: J1, E6 DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.11>

For citation: Virsaladze N., Kipiani M., (2023) The Influence of Socio-Economic Factors on Modern Tendencies of Birth-rate (in Georgian). Economic Profile, Vol. 18, 1(25), p. 46–53. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.11>

Summary

Due to its nature, the population is quite a dynamic and mobile phenomenon, which is manifested in its natural and mechanical movement. It is significantly influenced by many factors. The influence of some of them is reflected in a short period of time when the balance of a number of indicators of the socio-economic structure of the population is disturbed. But there are such vital indicators, which in certain periods of time develop with similar tendencies based on existing and developed demographic events in previous years. Both the absolute and relative birth rates of the population remind us of the same basic, sharply defined signs during the formation of each new and subsequent generation. The result of its influence

is not visible in the current statistical data of each year, but periodically, in an equal period of time, in the appropriate time and space, these traits are transmitted to the new generation without reduction (due to low birth rates, increase in migration processes, relatively less number of births due to severe social conditions in the reproductive age have fewer children throughout the country...) Due to this qualitative nature, the study of the factors affecting birth rates and demographic analysis is always a field of special interest for those interested in the study of demographic processes. It can be safely said that demographers make a “recipe” about the future sex-age structure of the population based on the natural movement of the population during such analysis. This feature of population mobility is a very important vector for the future programs and forecasts of the state.

General birth rates are an approximate measure of the birth level, as the number of births is divided by the total population, which includes the population that is physiologically, due to youth or old age, unable to bear children, and the population that does. Therefore, the quantity of general birth rates depends on the age structure, i.e. On the number and share of young women of reproductive age (15-49 years) in the population. In order to more accurately describe the birth rate, demographers calculate a special birth rate. The special birth rate for 2021 was 57.5, which means that on average there are 57.5 newborns for every 1,000 women during the year. The birth rate of the population is determined by the demographic structure (sex, age, marriage and family structure) and reproductive behavior. Birth rate is a mass demographic process of the population. It is influenced by various kinds of external factors: natural-biological, socio-economic, psychological, existential-cultural, religious and others.

It is interesting what trends characterize the main indicators of the population dynamics of today's Georgia. The National Statistical Service of Georgia published an official report on the main

indicators of the natural and mechanical movement of the country's population. In our opinion, special attention is paid to a number of internal and external factors, which have a direct impact on the gender-age structure of the population. At the beginning of 2023, the population of the country has increased by 1.3% compared to the previous year and is equal to 3, 736,4 thousand people. The increase in the population of Georgia did not occur as a result of natural increase, it was caused by the factor of the Russia-Ukraine war and the wave of immigration . There was no real increase in the total population of the country. Moreover, the demographic situation created since the beginning of the 90s of the 20th century started and continues to intensively affect the reproduction of the country's population: decrease in the birth rate, decrease in the reproductive age population in the sex-age structure, demographic aging, increase in migration processes.

Next to the negative tendencies of the natural movement of the population, migration is an equally important problem in the country. Especially in the last 5 years, the number of population in almost all regions of Georgia has significantly decreased as a result of migration outside the country.

It is a pity that the main causes of the aggravation and complication of the demographic situation have been neglected for years, and the issue has become the subject of discussion only in a narrow circle of demographers and small groups of people interested in these issues. Very soon, along with such large and intensive migration processes in the country, the flow of immigrants will definitely begin to increase. Accordingly, an equally important problem arises - the alienation of Georgian lands.

The study of the mentioned problems and the complex development of relevant measures should be done as soon as possible and necessarily at the governmental level, because stopping the current demographic situation and turning it towards positive trends is unthinkable without the state program of demographic development. There are

two most important and vital problems facing Georgia and the Georgian nation. Reduction of birth rate and migration should become the main concern of the state.

References

1. Khmaladze M., Chitaladze K., (2020) Demographic statistics. Tb., Tbilisi State University;
2. Problems of Demography and Sociology, A collection of works. Iliia State University, Institute of Demography and Sociology, Tbilisi, 2017
3. Virsaladze N. (2022) Population economics and economic demography, lecture course, Kutaisi; Демскоп Weekly. Институт демографии НИУ ВШЭ им. А.Вишневского. №849, 2020. URL: <http://demoscope.ru/weekly/app/world2020-2.php>
4. The impact of demographic change on European regions, 2020.
5. National Statistics Office of Georgia - www.statistics.ge

აკვაკულტურის განვითარების როლი საქართველოს სამცხე-ჯავახეთის რეგიონის ეკონომიკის ზრდის საქმეში

ლავრენტი ჩიბურდანიძე

ეკონომიკის დოქტორი, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, lavrenti-20@mail.ru

ცისკარა ზარანდია

ეკონომიკის დოქტორი, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, tsiskarazarandia@gmail.com

საკვანძო სიტყვები: სამცხე-ჯავახეთის რეგიონი; აკვაკულტურა; რეგიონული პოლიტიკა; წყლის ბიორესურსები;
J.E.L. classification: R1, O18

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.06>

ციტირებისთვის: ჩიბურდანიძე ლ., ზარანდია ც. (2023) აკვაკულტურის განვითარების როლი საქართველოს სამცხე-ჯავახეთის რეგიონის ეკონომიკის ზრდის საქმეში. ეკონომიკური პროფილი. ტ. 18, 1(25), გვ. 54–61. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.06>

ანოტაცია. მსოფლიო ოკეანეში თევზის რეწვის ტენდენციის შემცირების კვალობაზე აკვაკულტურა თითქმის ყველა ქვეყნისათვის შეუცვლელი საზრუნავი გახდა. ეს, პირველ რიგში, შეეხება წყლის რესურსებით მდიდარ ქვეყნებს, მათ შორის საქართველოს. აკვაკულტურამ მაქსიმალურად უნდა დააკმაყოფილოს მოსახლეობის მზარდი მოთხოვნები წყლის საკვებ ბიორესურსებზე და მათ შორის თევზზე. საქართველოს უნიკალური მტკნარი წყლის რესურსები უნდა გახდეს მაღალხარისხოვანი თევზის წარმოებისა და ექსპორტის წყარო. მთლიანად ქვეყანაში და სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში არსებობს მრავალი წყალუხვი დიდი და პატარა მდინარე, ბუნებრივი ტბები, გუბურები და წყალსაცავები მეთევზეობის განვითარებისათვის. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ოფიციალური მონაცემების, აკვაკულტურის განვითარების შესახებ ჩატარებული კონფერენციების, გამოქვეყნებულ

ლი პუბლიკაციებისა და კონკრეტული კვლევების მასალების გაანალიზებით, შევეცადეთ დაგვედგინა აკვაკულტურის განვითარების არსებული დონე სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში და დაგვესახა ამ დარგის განვითარების შესაძლებლობები არამართო წარმოების მოცულობის ზრდის კუთხით, არამედ რეგიონის ეკონომიკური ზრდის საქმეშიც.

შესავალი

საბაზრო ეკონომიკურ ურთიერთობათა პირობებში სამცხე-ჯავახეთის რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონე მრავალი ისტორიულად არსებული და ახალი ფაქტორებით განისაზღვრება.

თევზპროდუქტების ღირებულებათა ჯაჭვის ჩამოყალიბების ყველა მონაწილე, მათ შორის უფლებამოსილი სამსახურები აღნიშნავენ, რომ საქართველოში თევზის და აკვაკულტურის სექტორის შემდგომი განვითარებისთვის აუცილებელია თანამედროვე აღჭურვილობის და საერთაშორისო აკრედიტებული საგამოცდო ლაბორატორიის არსებობა, რომელიც თევზპროდუქტების ხარისხის კრიტიკულ და უსაფრთხოების პარამეტრების შემოწმებას განახორციელებს. წარმოების პროცესის ადრეულ ეტაპებზე, ლაბორატორიული ანალიზები მიკ-

ვლევადობის სისტემის განხორციელების მნიშვნელოვანი ნაწილია, რაც განაპირობებს მდგრადობას და რომელიც, თავის მხრივ, თევზის და აკვაკულტურის სექტორის საკვანძო კონცეფციად გვევლინება (შაყულაშვილი, 2017:4-5).

საქართველოში არსებობს ყველა პირობა აკვაკულტურის დაჩქარებული განვითარებისთვის. მტკნარი წყლების შიდა წყალსატევების თევზსამეურნეო ფონდი მოიცავს ტბების ზედაპირის 16 900 ჰა საერთო ფართობს (860 ტბა), წყალსაცავების ზედაპირის 23 000 ჰა-ს (37 წყალსაცავი), ტბორების და სასოფლო-სამეურნეო გუბურების ზედაპირის 3700 ჰა საერთო ფართობს (ფარცვანია, 2017:91).

დიდი ტბების საერთო რაოდენობის (17 ტბა) არაუმეტეს 2 პროცენტი წარმოადგენს მთლიანი წყლის ზედაპირის 83%-ს (14100 ჰა), დანარჩენი რამდენიმე ასეული ტბა საშუალოდ 3 ჰა-ზე ოდნავ დიდი უნდა იყოს. გასათვალისწინებელია ის ფაქტიც, რომ 17 დიდი ტბიდან 10 მდებარეობს ზღვის დონიდან 1000-3000 მ. სიმაღლეზე, რაც ნიშნავს იმას, რომ მათი წყალი ცივია და ძალზედ კარგი წინაპირობაა ცივი წყლის აკვაკულტურის განვითარებისათვის (Khavtasi and etc., 2010).

სამცხე-ჯავახეთის რეგიონი სხვა რეგიონებისგან გამოირჩევა მისთვის დამახასიათებელი სპეციფიკური რესურსებით, ეროვნული და ისტორიული თავისებურებებით. რეგიონი მდიდარია სხვადასხვა ბუნებრივი რესურსებით, მათ შორის ჰიდრორესურსებით, რომელთა შორის აღსანიშნავია მდინარე მტკვრის წყალშემკრები აუზი, მდინარე ურავლის აუზი, მდინარე ფარავნის აუზი, მდინარე ბორჯომის წყლის და გუჯარეთის წყლის აუზები, სულ ამ აუზების ფართობი რეგიონში შეადგენს 6250 კვ. კმ-ს, ხოლო ჯამური წყლის რესურსები 3475 მილიონი მ³-ია. რეგიონის ტერიტორია 15 უბრობი, 25 შრობადი და 64 მცირე ტბა, 5 წყალსაცავი ჭაობისკენ გარდამავალ სტადიაში. ძირითადი ტბების აუზების საერთო ფართობი 983 კვ-კმ-ს აღემატება და მათში წყლის მოცულობა 400 მილიონ მ³-ს აღწევს. რეგიონში კირბუ-

ლახის აუზში განლაგებულია წყალსაცავი 2,08 მილიონი მ³ წყლით. ჭაობის საერთო ფართობი რეგიონის ტერიტორიაზე 817 ჰა-ს შეადგენს (საქსტატი 2022).

რეგიონის ბუნებრივი წყლის რესურსები საერთო ჯამში საუკეთესო პოტენციალია მეთევზეობის განვითარებისთვის, კერძოდ კი აკვაკულტურისთვის.

ძირითადი ტექსტი

საქართველოს გეოგრაფიული ადგილმდებარეობა და ბუნებრივი წყლის რესურსები მყარ საფუძველს წარმოადგენს აკვაკულტურის განვითარებისათვის. გასული საუკუნის 30-იანი წლებიდან საფუძველი ჩაეყარა აკვაკულტურის განვითარებას და უკვე 50-იან წლებში მოქმედებდა 50 აკვაკულტურის მეურნეობა 200 ჰა-მდე მიწის ფართობით. აქედან დასავლეთ საქართველოში 2, ხოლო აღმოსავლეთ საქართველოში 3 თევზის მომშენებელი მეურნეობა, რომლებიც პასუხისმგებელი იყვნენ კობრის, სქელშუბლასა და ამურის სელექციაზე, გამოზრდასა და აღწარმოებაზე (Eastfish, 1999; Elanidze R. 1983).

გასული საუკუნის 80-იან წლებში საქართველოში მთლიანი თევზჭერის მაჩვენებელი მერყეობდა 111 389 ტონიდან (1980 წ.) 60 000 ტონამდე (1991 წ.). ამავე პერიოდში აკვაკულტურის წარმოების მაჩვენებელი 4500-5000 ტონას მოიცავდა (Goradze, 2014).

სატბორე მეურნეობაში ანსხვავებენ სამ სისტემას: სრულსისტემიანი და არასრულ სისტემიანი, რომელიც თავის მხრივ შეიძლება იყოს - თევზსამენი ან სანასუქო მეურნეობა. სრულ სისტემიანი სატბორე მეურნეობა წარმოადგენს მეურნეობას, განკუთვნილს ამა თუ იმ სახეობის თევზის (თევზების), მაგალითად კობრის ქვირითიდან - სასაქონლო თევზის მისაღებად (ობოლაძე, ხითარიშვილი, 2016)

თანამედროვე პირობებში მსოფლიოში მეთევზეობისთვის დამახასიათებელია საერთო ტენდენცია, გაიზარდოს საკვები თევზპროდუქტების წარმოება აკვაკულტურის განვითარების

რების ბაზაზე.

საქართველოში მტკნარი წყლის აკვაკულტურა არის დომინანტური, თევზის წარმოება ბოლო წლების მანძილზე არის სტაბილური და მიაღწია 2500 ტონას, რაც 20%-ით მეტია 2017 წლის მონაცემებზე (FAO, 2022).

აკვაკულტურის განვითარების შესახებ საქართველოში და სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში მონაცემების (იხ. ცხრილი 1) ანალიზით ირკვევა, რომ სამცხე-ჯავახეთის რეგიონის ბუნებრივ-კლიმატური პირობები, წყლის რესურსე-

ბი და მათი მოცულობითი პოტენციალი კარგ პირობებს ქმნის მეთევზეობის განვითარებისთვის. მეთევზეობის განვითარების შესახებ თუ ვიმსჯელებთ, დროის ხანგრძლივობის მიხედვით ის ახალგაზრდა მზარდი დარგია, რამდენიმე ათეულ წელიწადს მოიცავს, ამის დასტურიც და ხელის შემწყობიც უნდა გახდეს 2020 წლის 24 ივნისს მიღებული „საქართველოს კანონი აკვაკულტურის შესახებ“ (<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4901055?publication=4>).

ცხრილი 1.

აკვაკულტურის განვითარების რესურსების საბაზო მონაცემები

N	მაჩვენებლები	ზომის ერთეული	2019	2020	2021	ზრდის ტემპი
1	აკვაკულტურით დაკავებული მიწის ფართობი-საქართველოში	ათასი ჰა	3,1	3,1	3,7	123
2	აკვაკულტურისათვის განკუთვნილი ტბორების და აუზების ფართობი-საქართველოში ტბორები. აუზები	ჰა	2424,8	2498,1	2946,2	122
		ჰა	27,9	28,3	30,3	109
3	აკვაკულტურისათვის განკუთვნილი ფართობი სამცხე-ჯავახეთში	ჰა	2,0	2,0	1,8	90
4	სამცხე-ჯავახეთის რეგიონის აკვაკულტურის ფართობის წილი	%	11,1	11,7	10,6	-

ცხრილი შედგენილია სტატისტიკური პუბლიკაცია „აკვაკულტურა საქართველოში“-2021-ის მიხედვით, თბ. 2022 წ.

ბოლო პერიოდის ტენდენციებიდან აღსანიშნავია:

- საქართველოს მასშტაბით აკვაკულტურით დაკავებული მიწის ფართობის 23%-ით ზრდა 2019 წელთან შედარებით, შესაბამისად 22% ტბორების ზრდა და 9%-ით აუზების ზრდა ამ მიზნებისთვის მიუთითებს ინდუსტრიის კუთხით მეთევზეობის განვითარებაზე.
- თუ საქართველოს სხვა რეგიონების მიხედვით ზრდაა ამ მაჩვენებლის მხრივ, სამცხე-ჯავახეთში 2021 წელს 2019 წელთან შედარებით აკვაკულტურისათვის განკუთვნილი ფართობის სიდიდე 10%-ით შემცირდა, რაც

დარგის განვითარებაში არსებულ პრობლემებზე მიუთითებს.

ინდუსტრიული აკვაკულტურა თევზის გამოკვებას ეფუძნება. დღევანდელი დღისათვის გამოკვების მეცნიერულად დასაბუთებული ნორმების დაცვა ძნელია. მიუხედავად ამისა, თევზის ხორცის წარმოება პირდაპირ პროპორციამაა საკვებთან, საკვების ხარისხთან, გამოკვების ინტენსივობასთან.

აკვაკულტურის საკვებით უზრუნველყოფის მაჩვენებლებზე საქართველოსა და საკვლევ რეგიონში წარმოდგენას გვაძლევს ცხრილი 2-ის მონაცემები.

ცხრილი 2

აკვაკულტურის საკვებით უზრუნველყოფის მაჩვენებლები საქართველოში

N	მაჩვენებლები	ზომის ერთეული	2019	2020	2021	ზრდის ტემპი
1	გამოყენებული კომბინირებული საკვები საქართველო სამცხე-ჯავახეთი	ტონა ტონა	1968,3 127,3	2002,1 168,9	2097,9 171,4	107 135
2	მარცვლეულის საკვები (ბურღული, გრანული)	ტონა	1765,2	1531,6	2159,9	122
3	მინერალური სასუქი	ტონა	318,7	311,8	402,7	126
4	ორგანული სასუქი	ტონა	281,3	237,4	465,0	164
5	საკვებზე ხარჯების ინდექსი: საქართველო სამცხე-ჯავახეთი	%	100 100	106,1 117,9	130,2 137,6	-

ცხრილი შედგენილია სტატისტიკური პუბლიკაცია „აკვაკულტურა საქართველოში-2021“-ის მიხედვით.

გლობალიზაციის პირობებში მსოფლიო მოსახლეობის დროსთან პროპორციული ზრდა და პერსპექტივა უახლესი პერიოდისათვის დიდი ალბათობით დღის წესრიგში აყენებს ადამიანის ჯანმრთელობისათვის ისეთი შეუცვლელი პროდუქტის წარმოების ზრდას, როგორცაა თევზი და სხვა ჰიდრობიონიკები. ამ

პრობლემის გადაწყვეტის ერთ-ერთ გზად ოკეანეში თევზჭერის მოცულობის კლების ფონზე აკვაკულტურის უფრო სწრაფი განვითარებაა საჭირო, როგორც ინტენსიური, ისე ექსტენსიური გზით.

თუ რა მდგომარეობა გვაქვს ამ კუთხით, განვიხილოთ ცხრილი 3-ის მონაცემები

ცხრილი 3

თევზის წარმოების დინამიკა საქართველოში

N	მაჩვენებლები	ზომის ერთეული	2019	2020	2021	ზრდის ტემპი
1	წარმოებულია თევზი წლის განმავლობაში საქართველო სამცხე-ჯავახეთი	ტონა ტონა	2464,7 127,8	2071,5 96,6	2861,1 158,05	116 124
2	თევზის წარმოება მეწარმე სუბიექტების მიხედვით საწარმოები ოჯახური მეურნეობები	% %	41 59	44 56	40 60	-
3	აკვაკულტურა მეწარმე სუბიექტებში ითვლება, ძირითად საქმიანობად: საქართველო სამცხე-ჯავახეთი არამძირითად საქმიანობად: საქართველო სამცხე-ჯავახეთი	% % % %	28,8 20,4 71,2 79,6	25,3 17,4 74,7 82,6	25,8 14,7 74,2 85,3	- - 10,4 10,7

4	აკვაკულტურაში დასაქმებულთა სტრუქტურა ასაკის მიხედვით				
	< 25	%	0	0	1
	25-44	%	20	21	29
	45-64	%	67	57	60
	≥65	%	13	12	10
5	წყალსაცავებში არსებული თევზი წლის ბოლოსთვის:				
	საქართველო	ტონა	2554,2	2929,7	3323,4
	სამცხე-ჯავახეთი	ტონა	72	103,3	95,7

ცხრილი შედგენილია: სტატისტიკური პუბლიკაცია-„აკვაკულტურა საქართველოში-2021“ მიხედვით.

- დადებით მოვლენად უნდა ჩავთვალოთ ის, რომ საქართველოში აკვაკულტურის მიხედვით თევზის წარმოება 2021 წელს 2019 წელთან შედარებით გაიზარდა 16%-ით. ასევე ზრდაა საკვლევ სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში. მისასაღებელია ის, რომ ზრდის აქ უფრო მაღალი ტემპია და 24%-ს შეადგენს. თუ საქართველოში 2019 წლისთვის წარმოებული თევზის 5,2% მოდიოდა სამცხე-ჯავახეთის რეგიონზე 2021 წლისათვის მასზე მოდის 5,5%, ზრდა არის, მაგრამ ის ჯერ კიდევ უმნიშვნელო ხასიათს ატარებს.

- ქვეყნის მასშტაბით დადებით მაჩვენებლად ამ დარგში მიგვაჩნია თევზის წარმოებაში ოჯახური მეურნეობის წილის ზრდა 60%-მდე; ძირითად საქმიანობად თვლის საქართველოს მასშტაბით დასაქმებულთა 25-30%, სამცხე-ჯავახეთში 15-20%; არა ძირითად საქმიანობად საქართველოში 70-75 %, სამცხე-ჯავახეთში 80-85 %.

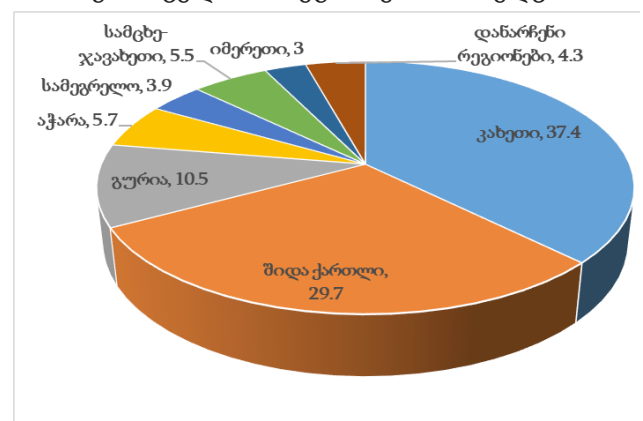
- საქართველოს მასშტაბით 2021 წლისათვის წარმოებული თევზის შეფარდება წლის ბოლოსთვის წყალსაცავებში არსებულ ე.წ. მარაგთან შეადგენს 0,86-ს, სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში 1,65-ს, ე.ი. თუ საქართველოს მასშტაბით წარმოებული თევზის მოცულობა მარაგის სახით წყალსაცავებში არსებულთან 1-ზე ნაკლებია, ამას ვერ ვიტყვით სამცხე-ჯავახეთის რეგიონზე, აქ უკვე ახალი საანგარიშო წლის დასაწყისისათვის მარაგში დიდი ჩამორჩენა შეინიშნება.

- დადებით მოვლენად ვერ მივიჩნევთ აკვაკულტურაში დასაქმებულთა არსებულ

სტრუქტურას. 2021 წლისათვის მთელი დასაქმებულების 1% მოდის 25 წლამდე ასაკის პირებზე. აქ დადებითად ითვლება ის, რომ წინაწლებში მათი რიცხოვნობა ძლიერ უმნიშვნელო იყო. 60% მოდის 45-65 წლის ასაკის პირებზე, დინამიკაში შემცირდა 65 წელზე ზევით დასაქმებულ მუშაკთა რიცხოვნობა. დადებითად უნდა ჩაითვალოს ის, რომ აკვაკულტურით დაინტერესების ზრდა შეიმჩნევა 25-44 ასაკის მქონე პირებში, თუ მათზე 2019 წელს მოდიოდა დასაქმებულთა 20%, 2021 წლისათვის მოდის 29%.

დიაგრამა 1

თევზის წარმოების სტრუქტურა საქართველოში რეგიონების მიხედვით

დიაგრამა შედგენილია სტატისტიკური პუბლიკაციის „აკვაკულტურა საქართველოში -2021“ მიხედვით

თევზის წარმოების სტრუქტურა საქართველოს რეგიონების მიხედვით გვიჩვენებს, რომ

თევზის წარმოების მიხედვით სამცხე-ჯავახეთის რეგიონი საქართველოს რეგიონებში მე-7 ადგილზე იმყოფება.

დასკვნა

სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში აკვაკულტურის განვითარების პოტენციური შესაძლებლობები ჯერ კიდევ ნაკლებადაა გამოყენებული. ამის ნათელი დადსტურებაა ის, რომ რეგიონში მხოლოდ ცივი წყლის აკვაკულტურის კალმახის წარმოებაზეა აქცენტი გაკეთებული და თბილი წყლის აკვაკულტურას (კობრი, სქელშუბლა, თეთრი ამური) საერთოდ არ ექცევა ყურადღება.

რეგიონში სრულყოფას საჭიროებს თევზის კულტივირების ბიოტექნოლოგიები. ჯერ კიდევ დაბალ დონეზეა ან საერთოდ არ არსებობს თევზის სავეტერინარო გამოკვლევები და დაავადებებისადმი განსაკუთრებული ღონისძიებები.

რეგიონში ნაკლებადაა შესწავლილი აკვაკულტურის საბაზო საფუძვლის თევზების ჯიშობრივი და მათი სხვა მიმართულებებით(საძოვრები, ღია გუბურები) წარმოების პრობლემები და გადაწყვეტის გზები.

სასურველია რეგიონში შეიქმნას თევზის მოსამუშაო სპეციალიზირებული მეურნეობა და ადგილობრივ მეურნეობებს შეეძლოთ ადგილზევე შეიძინონ მოზარდი ლიფსიტები გამოსაკვებად და საქონელწარმოების მიზნით.

საქართველოს მთავრობამ აკვაკულტურის შესახებ კანონის მიღებასთან ერთად უნდა შეიმუშაოს ხანგრძლივი პერიოდით სტრატეგია დარგის განვითარებისთვის, განსაზღვროს პრიორიტეტი, მიმართულებები აკვაკულტურის შიდაგობრივი დიფერენციაციის კუთხით და დასახოს გზები წარმოებული პროდუქციის სრულად რეალიზაციის ხელშესაწყობად.

ლიტერატურა:

1. საქართველოს კანონი აკვაკულტურის შესახებ. 24.06.2020 URL:<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4901055?publication=4> (გადამოწმებულია 29.03.2023)
2. “აკვაკულტურა საქართველოში-2021”. სტატისტიკური პუბლიკაცია. თბ. 2022 URL:<https://www.geostat.ge/ka/single-archive/3372> (გადამოწმებულია 29.03.2023)
3. ფარცვანია ა., კაშია ე., ჰანუ მოლშა ჰ., (2017) ფერმერობა მეთევზეობაში. „ფაზისი“.
4. შაყულაშვილი ნ., მანველიძე ნ., (2017) ლაბორატორიული საქმე მეთევზეობაში. „ფაზისი“.
5. Khavtasi M., and etc. (2010) Review of fisheries and aquaculture development potentials in Georgia. FAO Fisheries and Aquaculture Circular. No. 1055/1. Rome, FAO. 82 p. URL:<https://www.fao.org/documents/card/en/c/54865f2c-37c6-5101-9dd6-ab3ff833a9cd> (გადამოწმებულია 29.03.2023)
6. Aquaculture market in the Black Sea: country profiles. General Fisheries Commission for the Mediterranean. FAO, 2022. Rome. URL:<https://www.fao.org/3/cb8551en/cb8551en.pdf>
7. Elanidze R. (1983) Georgian Soviet Fishery Encyclopaedia. Main scientific redaction, t. 6, pp. 547-548. Tbilisi.
8. Goradze R., Komakhidze A., Mgeladze M., Goradze I., Diasamidze R., Mikashavidze E., Komakhidze G. (2014). Importance of the Ecosystem Approach to Fisheries in Georgia. In: Leonart J., Maynou F. (eds), The Ecosystem Approach to Fisheries in the Mediterranean and Black Seas. Sci. Mar. 78S1: 111-115. doi: <http://dx.doi.org/10.3989/scimar.04030.27B>

THE ROLE FOR DEVELOPMENT OF AQUACULTURE IN ECONOMIC GROWTH OF SAMTSKHE-JAVAKHETI REGION OF GEORGIA

Lavrenti Chiburdanidze

Professor, Samtskhe-Javakheti State University,
The Faculty of Business Administration,
lavrenti-20@mail.ru

Tsiskara Zarandia

Professor, Samtskhe-Javakheti State University,
The Faculty of Business Administration,
tsiskarazarandia@gmail.com

KEY WORDS: Samtskhe-Javakheti region;
aquaculture; regional policy; water bio resource

J.E.L. classification: R1, O18 DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.06>

For citation: Chiburdanidze L., Zarandia Ts.,
(2023) The Role for Development of Aquaculture
in Economic Growth of Samtskhe-Javakheti Region
of Georgia (in Georgian). Economic Profile, Vol.
18, 1(25), p. 54-61. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.06>

Summary

The article presents the analytical description of the current situation of aquaculture development in Samtskhe-Javakheti region and in Georgia in general. The data about sector development natural potential are provided, the indicators of the fish production dynamics are analyzed in the paper.

Water resources have a great potential and their ecological-sound use enables Georgia to meet not only an internal demand of the country on the fresh water fish, but also due to specifics of the local waters, produce export product. Internal water resource of fresh water for fishery production includes total water surface of 16,900 ha of 860 lakes. Samtskhe-Javakheti region is distinguished with the specific

water resources compared to other regions. The regions is rich with the hydro-resources, including the R. Mtkvari water-collecting basin, the basin of the rivers Uraveli, Paravani, Borjomistskali and Gujaretistskali with total size 6,250 m², with the total water resource of 3, 475 mln m³. The region territory covers 15 non-drying, 25 drying and 64 little lakes, 5 water reservoirs transforming into the swamp of the hydro-resource objects.

The total size of the basin of the main lake exceeds 983 m², the volume of the water reaches to 400 million m³. The water reservoir located in the Lirbalakhi basin in the region includes 2.08 million m³, and the size of the swamps is 817 ha in the region.

The article studies the dynamics of the land plots occupied by aquaculture. According to the data, there is 23% of growth of the land plots occupied by aquaculture in entire Georgia; while the situation is different in the target region, there is 10% of reduction, followed by reduction of the share of aquaculture land from 11.1% until 10.6%. Study of the aquaculture fodder supply demonstrated that use of combined fodder is increasing in Georgia; average rate of the growth consists of 5-7 % in the country, while the rate is higher in Samtskhe-Javakheti region, where use of combined fodder achieved 35% of growth. There is tendency of growth in use of all kind of fodder. The index of the fodder expenses reached 1.30 throughout entire country, while it is 1.38 in Samtskhe-Javakheti, indicating strengthening of the fodder basis and intensive development of the field.

The analysis of fish production dynamics is also an indicator for the further development of the aquaculture. In 2021 compared to 2019, there is 16% of growth in production of the fish, comprising 2,861 tons. The growth achieved 24% in the same period in the region what can be considered as a positive phenomenon in fishery production in Georgia, where the share of the fish farms (family-run) was increased up to 60% with growing engagement of the farmers aged 25-45 from 20% up

to 29%. The rate of fish production is in compliance with the increased rate of water stock.

The study revealed the specific problems (fish structure, diversification of the fodder, veterinarian service, growing of young fish) requiring solution to increase development of fresh water fish breeding, making financial sustainability of farming and economic growth of the region.

References

1. Georgian law about aquaculture 24.06.2020 URL:<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4901055?publication=4> (Verified on 29.03.2023)
2. Aquaculture in Georgia -2021. Statistical publication, Tb. 2022 URL:<https://www.geostat.ge/ka/single-archive/3372> (Verified on 29.03.2023)
3. Partsvania A., Kashia E., Molsha H., (2017). Farming in Fish-breeding, "Fazisi".
4. Shakulashvili N., Manvelidze N., (2017) Laboratory Field in the Fish breeding. "Fazisi".
5. Khavtasi M., and etc. (2010) Review of fisheries and aquaculture development potentials in Georgia. FAO Fisheries and Aquaculture Circular. No. 1055/1. Rome, FAO. 82 p. URL:<https://www.fao.org/documents/card/en/c/54865f2c-37c6-5101-9dd6-ab3ff833a9cd> (Verified on 29.03.2023)
6. Aquaculture market in the Black Sea: country profiles. General Fisheries Commission for the Mediterranean. FAO, 2022. Rome. URL:<https://www.fao.org/3/cb8551en/cb8551en.pdf> (Verified on 29.03.2023)
7. Elanidze R. (1983) Georgian Soviet Fishery Encyclopaedia. Main scientific redaction, t. 6, pp. 547-548. Tbilisi.
8. Goradze R., Komakhidze A., Mgeladze M., Goradze I., Diasamidze R., Mikashavidze E., Komakhidze G. (2014). Importance of the Ecosystem Approach to Fisheries in Georgia. In: Lleonart J., Maynou F. (eds), The Ecosystem Approach to Fisheries in the Mediterranean and Black Seas. Sci. Mar. 78S1: 111-115. doi: <http://dx.doi.org/10.3989/scimar.04030.27B>

ნიკო ნიკოლაძე და სარკინიგზო მშენებლობა, როგორც ქუთაისის განვითარების ფაქტორი

ნანა ლუხუტაშვილი

ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, ქუთაისი უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, nana.lukhutashvili@atsu.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: რკინიგზის მშენებლობა; ამიერკავკასიის რკინიგზის მთავარი მაგისტრალი; ტყიბულის ხაზი; შავი ზღვის რკინიგზის მაგისტრალი.

J.E.L. classification: N9, R0

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.07>

ციტირებისთვის: ლუხუტაშვილი ნ., (2023) ნიკო ნიკოლაძე და სარკინიგზო მშენებლობა, როგორც ქუთაისის განვითარების ფაქტორი. ეკონომიკური პროფილი. ტ. 18, 1(25), გვ. 62–68. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.07>

ანოტაცია. XIX საუკუნის მე-2 ნახევრიდან მეფის რუსეთის მთავრობა, გამოხატავდა რა თავისი ქვეყნის-პოლიტიკურ და ეკონომიკურ, პირველ რიგში - სამხედრო-სტრატეგიულ ინტერესებს, ამიერკავკასიაში იწყებს სარკინიგზო მშენებლობას. რკინიგზის მშენებლობა მნიშვნელოვანი იყო საქართველოსთვისაც, იგი ნიშნავდა კაპიტალისტური მრეწველობის გამარჯვებას, მის სწრაფ განვითარებას და ადგილობრივი ბაზრების თვალსაჩინო ზრდას. საქართველოს უმთავრეს ქალაქებს შორის მხოლოდ ქუთაისი დარჩა ამიერკავკასიის რკინიგზის მთავარი მაგისტრალის გარეშე. სტატიაში გამოკვლეულია დიდი ქართველი საზოგადო მოღვაწის ნიკო ნიკოლაძის წვლილი ქუთაისში სარკინიგზო მშენებლობის საქმეში.

შესავალი

ქუთაისი მსოფლიოს ერთ-ერთი უძველესი ქალაქია. იგი თავისი ისტორიის დასაწყისის-თანავე სამეფო რეზიდენციას წარმოადგენდა და პოლიტიკურ-ადმინისტრაციულ ფუნქციას ასრულებდა, რაც მან თითქმის უწყვეტად შეინარჩუნა მთელი არსებობის მანძილზე. ეს უმთავრესად განაპირობა იმან, რომ ქუთაისი

მდებარეობს დასავლეთ საქართველოს ცენტრალურ ნაწილში და აქ უძველესი დროიდან საქართველოს სხვადასხვა ისტორიულ-გეოგრაფიული ერთეულების დამაკავშირებელი გზები გადიოდა, რაც ქალაქს განსაკუთრებულ სტრუქტურულ მნიშვნელობას ანიჭებდა. მისი, მდებარეობა, ქვეყნის უმნიშვნელოვანესი კომუნიკაციების კონტროლის მარჯვე შესაძლებლობას ქმნიდა და ხელს უწყობდა ქუთაისის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ დაწინაურებას მის ირგვლივ მდებარე ტერიტორიაზე. დროთა განმავლობაში მთელი საქართველოს მიწა-წყალზე, აღნიშნულისათვის განსაკუთრებულ როლს ასრულებდა სამიმოსვლო გზები, განსაკუთრებით კი - რკინიგზის მშენებლობა.

ძირითადი ნაწილი.

XIX საუკუნის მე-2 ნახევრიდან მეფის რუსეთის მთავრობა, გამოხატავდა რა თავისი ქვეყნის ინტერესებს, ამიერკავკასიაში იწყებს სარკინიგზო მშენებლობას. ეს ღონისძიება მიმართული იყო იქითკენ, რომ საქართველო და ამიერკავკასია გადაეციათ საქონლის გასაღების ბაზად და ნედლეულის მოპოვების წყაროდ. ეს საკითხი კიდევ უფრო ამწვავებდა აქ ფაბრიკა-ქარხნების მშენებლობის აუცილებლობას. საქართველოს პირველხარისხოვანი ბუნებრივი სიმდიდრეების შესწავლა და ეკონომიკური ათვისების საკითხი დადგა რუსეთის მთავრობის წინაშე. სწორედ ამ მიზნით მას, სურდა რა ამიერკავკასიის მრეწველობას ცენტრალური

რუსეთის მრეწველობისათვის გაეწია მომსახურება, დაიწყო რკინიგზის მშენებლობა ამიერკავკასიაში.

ამიერკავკასიაში რკინიგზის მშენებლობის დროს მეფის მთავრობას ამოქმედებდა რუსეთის პოლიტიკური და ეკონომიკური ინტერესები, პირველ რიგში კი - სამხედრო-სტრატეგიული მნიშვნელობა.

რკინიგზის მშენებლობა მნიშვნელოვანი იყო საქართველოსთვისაც – იგი ნიშნავდა კაპიტალისტური მრეწველობის გამარჯვებას, მის სწრაფ განვითარებასა და ადგილობრივი ბაზრების თვალსაჩინო ზრდას. მან აგრეთვე ბიძგი მისცა საქართველოს სატყეო მეურნეობაში კაპიტალიზმის შეჭრას ხე-ტყის დამამუშავებელი მრეწველობის სახით, რადგან რკინიგზის მშენებლობა საჭიროებდა ხე-ტყის მასალას დიდი რაოდენობით.

რამდენადაც იზრდებოდა სარკინიგზო მშენებლობის სფეროში მოქცეულ ქალაქთა შესაძლებლობა, იმდენად უარყოფითად მოქმედებდა იგი იმ ქალაქის ზრდა-განვითარებაზე, რომელიც სარკინიგზო მშენებლობის გარეთ რჩებოდა. ამ მხრივ, საქართველოს ქალაქებს შორის ქალაქი ქუთაისი იპყრობს განსაკუთრებულ ყურადღებას, რადგან საქართველოს უმთავრეს ქალაქებს შორის მხოლოდ ქუთაისი დარჩა ამიერკავკასიის რკინიგზის მთავარი მაგისტრალის გარეშე, რამაც შემდგომში ერთგვარი გავლენა მოახდინა მის ზრდა-განვითარებაზე.

ქუთაისში სარკინიგზო მშენებლობის საკითხი მჭიდროდ არის დაკავშირებული დიდი ქართველი საზოგადო მოღვაწის, ნიკო ნიკოლაძის სახელთან. მას ქონდა არამარტო კალმოსნის ნიჭი, არამედ მრეწველისა და სახელმწიფო კაცის ტალანტი. „უღმობელი საქმის კაცი“, ასე უწოდა მას არჩილ ჯორჯაძემ, მართლაც მან მთელი თავისი ცხოვრება პრაქტიკულ საქმიანობაში გაატარა. ბანკი იყო-საბანკო საქმეს ემსახურებოდა, სტამბა-გამომცემლობა იყო - სასტამბო-გამომცემლობის საქმეში შრომობდა, ტყიბულის ქარხანაში იყო-სამთო საქმეს დაადგა თავი, რკინიგზა იყო - სარკინიგზო საქმეს

უძღვებოდა, პლატფორმაც არსებობდა „ნიკო ნიკოლაძე“, ჭიათურის საქმე იყო-მარგანეცის საქმეს უთავკაცა, ქალაქის თავი იყო და ფოთი მან წამოაყენა ფეხზე (ბაქრაძე, 1988:114)

ცნობილია, რომ პირვანდელი პროექტით ამიერკავკასიის რკინიგზის ხაზს უნდა გაეწეო: სენაკში, ქუთაისში, ყვირილაში და გორში, მაგრამ მშენებლობის დროს გზის მშენებელ კაპიტალისტთა საზოგადოების მიერ ეს პროექტი სხვადასხვა მიზეზების გამო შეიცვალა და ქუთაისის აცილდა ამიერკავკასიის მთავარი ხაზი. იგი ქალაქიდან 8 ვერსის დაშორებით იქნა გაყვანილი. ბუნებრივია ამან გამოიწვია შესაბამისი რეაქცია ქალაქის საზოგადოების მხრიდან, რადგან ყოველივე ეს ძალზე დაქვეითებას უქადდა ქალაქის ეკონომიკურ ცხოვრებას.

ქუთაისის მომავალი ბედი, რომელიც რკინიგზის აცდენით იყო გამოწვეული, მაშინ ყველაზე ნათლად ქონდა წარმოდგენილი ერის ნამდვილ შვილს ნ. ნიკოლაძეს.

ამ ფაქტის შესახებ მან სპეციალური წერილი დაბეჭდა «პეტერბურგის უწყებებში» 1869 წელს, რომელშიც მოითხოვდა, რომ რკინიგზას გაეწეო მჭიდროდ დასახლებულ ადგილებში: ფოთიდან სენაკში, ბანძაში, ხონში, ქუთაისში, გოდოგან-სიმონეთში და ასე მისულიყო ყვირილაძემდე (გაზ. „იმერეთი“ 1911, №150), მაგრამ ნ. ნიკოლაძის ამ მოთხოვნის დაკმაყოფილება მაშინ შეუძლებელი შეიქმნა. რკინიგზის ხაზი გაყვანილი იქნა ისეთ პუნქტებში, რომელიც ნაკლებად დასახლებული და ეკონომიკურად სუსტად განვითარებული იყო.

ამიერკავკასიის რკინიგზის პროექტის შეცვლის საკითხზე ოფიციალური პირების სხვადასხვა მოსაზრება არსებობს. ზოგნი ამბობენ: ქუთაისს ამიერკავკასიის რკინიგზის ხაზი (არხ) აცდინეს იმიტომ, რომ იგი ზედმეტ ხარჯებს იწვევდაო. მაგრამ ეს არ უნდა იყოს სწორი, რადგან სპეციალისტების მიერ მხოლოდ ის პროექტი იქნა მოწონებული, რომელიც რკინიგზის გაყვანას ქუთაისში ითვალისწინებდა და ამ შემთხვევაში ხარჯების საკითხიც იყო გათვალისწინებული და გაანალიზებული.

როგორც შემდეგში გაირკვა, ხარჯები სწორად რკინიგზის ხაზის ქუთაისიდან დაშორებით გაყვანამ გამოიწვია. როგორც ჩანს, ხაზის მიმართულების შეცვლის მიზეზი სხვა იყო. შემდეგში გამოიკვეთა ვერსია, რომ გზა გაიყვანეს იმ მიმართულებით, საიდანაც შესაძლებელი იყო სარგებლობა ენახა ორ კაცს: თავად-მირსკისა და მილიონერ-ანანოვს. მათ სასარგებლოდ ქუთაისის ნაცვლად სადგური გამართეს ქუთაისიდან 8 ვერსის დაშორებით, მდინარე რიონის ახლოს. გაიმართა ორი სადგური - ანანოვისათვის აჯამეთის ტყის ახლოს, რომელსაც „ქუთაისი“ უწოდეს და მეორე სადგური იქვე, სახელად „აჯამეთი“ - თავადი მირსკისათვის.

ცნობილია, რომ 1871 წელს ქუთაისში ვიზიტის დროს იმპერატორმა ალექსანდრე მეორემ იწყინა თურმე, რატომ ქუთაისზე არ გაატარეს რკინიგზაო. მთლიანად არ არის დადგენილი ამ ამბის სინამდვილე, მაგრამ ცხადი ხდება, რომ იმპერატორთან ქუთაისელი საზოგადოების ამ შეხვედრის დროს ჩაეყარა საფუძველი ქუთაისიდან ამიერკავკასიის მთავარ ხაზამდე ცალკე ტოტით გაყვანის საქმეს, რომელიც 1877 წელს დამთავრდა და სარბევში შეერთების პუნქტს სადგურ „ქუთაისის“ ნაცვლად „რიონი“ უწოდეს.

ქუთაისი-რიონის რკინიგზის ხაზი, ეს იყო უშედეგო და დაგვიანებული საჩუქარი ქუთაისისათვის იმ უსამართლობის ასანაზღაურებლად, რაც დაშვებული იქნა „არხ“-ის. მშენებლობის დროს. ამის შემდეგ ქუთაისის საზოგადოებას რჩებოდა ერთი იმედი. ახლა მთავარი იყო ტყიბულის ხაზი არ აცდენოდა ქუთაისს, რადგან შესაძლებელი იყო იგი ცუცხვათის მიმართულებით გაეყვანათ და შეერთებინათ ამიერკავკასიის მთავარი ხაზისათვის, აჯამეთის ტყეში, მირსკის მამულში, რომელიც შემდგომ ანანოვმა შეიძინა (ბეროძე, 1991)

ტყიბულის ხაზის ქუთაისზე შეერთების აზრს იცავდნენ კავკასიის მეფისნაცვალ მიხეილ ნიკოლოზის-ძე და მისი შემცვლელი მთავარმართებელი დონ-დუკოვ-კორსაკოვი, მაგრამ შეიძლება დაბეჯითებით ითქვას, რომ

ტყიბულის ხაზის ქუთაისთან შეერთების საქმე ნ. ნიკოლაძის მცდელობის შედეგად განხორციელდა.

ცხადია, რომ ქუთაისში შეყვანილი რკინიგზა ტყიბულს არ შველოდა. მას საკუთარი სჭირდებოდა. თითქოს ეს მეტად ცხადი იყო და დავა არ უნდა გამოეწვია, მაგრამ ხან ერთი მიზეზი წამოყოფდა თავს ხან მეორე.

ჯერ საბაგირო გზა გავიყვანოთო, თქვეს. იმ ადგილზე, რაც ქუთაისსა და ტყიბულს აშორებდა და საბაგირო გზა არ გამოდგებოდა. ნ. ნიკოლაძემ გააკრიტიკა ეს აზრი. საბაგირო გზის მშენებლობას ტყუილად ფულის ხარჯვა დაარქვა. ტყიბულის ქვანახშირის წარმოება თანდათან გაიზრდებოდა, საბაგირო გზა ვერც ხალხის გადაყვანა-გადმოყვანას აუვიდოდა და ვერც ქვანახშირის ზიდვას .

მერე, ეჭვი შეეპარათ, გაუწევდა თუ არა ტყიბულის ქვანახშირი ბაქოს ნავთობს კონკურენციას. ნ. ნიკოლაძე ამათაც შეება. ტყიბულის ქვანახშირის ბედობის ნაკლებ მწარმოებლობა იმის ბრალი კი არ არის, რომ იგი უხარისხოა, არამედ-სამომხმარებლო ბაზრის, უგზოობისა და მისატანი საშუალებების უქონლობისა-ო-ამტკიცებდა ნ. ნიკოლაძე. მან, დაასაბუთა, რა ტყიბულის ქვანახშირის დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა მთელი ამიერკავკასიის მრეწველობისათვის, დაასკვნა, რომ რკინიგზის აშენება ტყიბულამდე აუცილებელი იყო.

1881 ქუთაისის ქალაქის საბჭომ ტყიბულის რკინიგზის რწმუნებულად ნიკო ნიკოლაძე აირჩია, იგი მთელი სულითა და გულით ჩაება საქმეში. ისედაც არ ზოგავდა ძალ-ღონეს და ახლა მით უფრო, ოფიციალური რწმუნებით იყო აღჭურვილი.

ბევრი წერის, ინსტანციებში აღმა-დაღმა დაუსრულებელი სიარულის შემდეგ, როგორც იქნა, 1883 წელს ტყიბულის რკინიგზის მშენებლობის პროექტი დამტკიცდა. ოთხ წელიწადს გაგრძელდა მშენებლობა. 1887 წლის 20 მაისს შეამოწმეს და მიიღეს რკინიგზა. 15 სექტემბერს კი პირველმა მატარებელმა გაიარა (ბაქრაძე, 1988:119).

მიუხედავად განხორციელებული სამუშაოებისა, ქუთაისის დატოვება მთავარი რკინიგზის გარეშე ძალზე ართულებდა სამოქალაქო ადმინისტრაციულ, სამხედრო ხელისუფალთა და ქალაქის სამხედრო პოლიტიკურ და ეკონომიკურ მდგომარეობას, რადგან ქუთაისი დასავლეთ საქართველოს უმთავრესი ქალაქი და საგუბერნიო ცენტრი იყო. ქალაქის საზოგადოებრიობა ყველა შემთხვევას იყენებდა იმისათვის, რომ ეს საკითხი დადებითად გადაწყვეტილიყო, მაგრამ ყოველგვარი ცდა უშედეგოდ მთავრდებოდა. 1895 წელს ამიერკავკასიის გზის სამინისტრომ მიიღო დადგენილება, ჩატარებულიყო გამოკვლევები რუსეთის შიდა გუბერნიების-ამიერკავკასიასთან კავკასიის ქედის საუღელტეხილო რკინიგზით შეერთების სხვადასხვა მიმართულების შესახებ. ამის გამო იმავე წელს ჩატარდა სხვა ვარიანტებთან ერთად კიდევ 2 გამოკვლევა, ერთი სოხუმ-ნევენომისკის მიმართულებით, ვლადიკავკაზის რკინიგზის საზოგადოების ინიციატივით და მეორე ცნობილი ქართველი საზოგადო მოღვაწის, ფოთის მაშინდელი ქალაქის თავის ნ. ნიკოლაძის ინიციატივით - ფოთი-პროხლადნაიას შორის.

ამ მეორე საკითხს მთავრობამ სერიოზული ყურადღება მიაქცია და მიღებულ იქნა დადგენილება მისი დადებითად გადაწყვეტის შესახებ. ამით ისარგებლა ქუთაისის საურთიერთო ნდობის საზოგადოების თავჯდომარემ, ქალაქის საბჭოს თავმა პავლე ალექსანდრეს-ძე თუმანიშვილმა და 1895 წლის 24 ივნისს ქალაქის საბჭოს წინაშე აღძრა შუამდგომლობა ქ. ქუთაისში რკინიგზის ხაზის გაყვანის შესახებ.

საქმე კარგად მიდიოდა, მაგრამ მოხდა მოულოდნელი შემთხვევა, რამაც სულ სხვა გზით წარმართა დასმული საკითხის მსვლელობა. 1895 წლის შემოდგომაზე ამიერკავკასიის რკინიგზას თავს დაატყდა დიდი უბედურება. 28-31 ოქტომბერს წყალდიდობის შედეგად საგრძნობლად დაზიანდა რკინიგზის მნიშვნელოვანი ნაწილი დასავლეთ საქართველოში (გოგსაძე, 1960). დღის წესრიგში დადგა ფოთი-თბილისის რკინიგზის ხაზის მიმართულების

შეცვლის საკითხი, რითაც ისარგებლა პ. თუმანიშვილმა და გზათა მინისტრს დეპუტატ აცნობა დაზიანებული ხაზის აღდგენის ნაცვლად, ახალი ხაზი გაეყვანათ ქუთაისში გავლით.

დაიწყო ბრძოლა. 10 ნოემბერს ქალაქის თავი ლოლუა თავის მოხსენებით ბარათს და საბჭოს საგანგებო თათბირის დადგენილებას უგზავნის ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორს განსახილველად და სათანადო განკარგულების გასაცემად. ასევე ქალაქის თავი საქალაქო განკარგულების სახით თხოვს გზათა მინისტრს, გასცეს განკარგულება, რათა ამიერკავკასიის რკინიგზის დაზიანებული ხაზის აღდგენის ნაცვლად გაყვანილ იქნას ხაზი პირვანდელი პროექტით-ქუთაისში გავლით. დაინიშნა კომისია, შესწავლილი იქნა საკითხი, მაგრამ იგი ვერ გადაწყდა დადებითად.

1895 წლის ბოლოს ამ საკითხმა უფრო პრინციპული ხასიათი მიიღო. სტამბური წესით დაიბეჭდა მოხსენებით ბარათი ქალაქის თავის ლოლუას ხელმოწერით, რომელიც გაიგზავნა სხვადასხვა ცენტრალურ უწყებებში. წერილში ყველა მოსაზრება, აგრეთვე ფინანსები და გზის ახალი მიმართულების (ქუთაისზე გავლით) ხელსაყრელობა დასაბუთებული იყო ეკონომიკური თვალსაზრისითაც (ნიკოლეიშვილი, 1975)

დაიწყო სასიკეთო ძვრები. 1896 წლის 10 იანვარს ქუთაისის გუბერნატორი კავკასიის მთავარსარდალს ატყობინებს, რომ იგი მხარს უჭერს აღძრულ საკითხს. იმავე დღეებში გზათა მინისტრი ხოლკოვი სცემს განკარგულებას გზის ახალი მიმართულების გამოკვლევის შესახებ.

ამიერკავკასიის რკინიგზის ხაზის ქუთაისში გატარების საკითხს ნ.ნიკოლაძესთან ერთად მტკიცედ იცავდნენ ცნობილი საზოგადო მოღვაწეები ი. ჭავჭავაძე, ს. თოფურია, გ. მაიაშვილი. 1896 წლის 6 ივლისს ქუთაისში ჩამოდის გზათა მინისტრი, ინიშნება კომისია, მაგრამ საქალაქო მმართველებისა და საზოგადოებრიობის ამდენი მცდელობა უშედეგოდ მთავრდება.

1900-იანი წლების დასაწყისში კვლავ ისმება

დღის წესრიგში ეს საკითხი მთელი სიცხადითა და სიმწვავეთ, მაგრამ 1914 წელს იფეთქა მსოფლიო ომმა და ამ საქმის მსვლელობაც შეწყდა. ამგვარად, ქუთაისი დარჩა „არხ“ მაგისტრალის გარეშე, ხოლო 20 წლის შემდეგ შესაძლებელი გახდა შავის ზღვის რკინიგზის პრობლემის გადაწყვეტა: 1936 წელს სენაკიდან რკინიგზა მიყვანილი იქნა სოხუმამდე; სოხუმი დაუკავშირდა თბილისს და სხვა ქალაქებს, ხოლო 1941-45 წლებში გაყვანილი იქნა შავი ზღვის სარკინიგზო მაგისტრალი და ქუთაისი რკინიგზის საშუალებით დაუკავშირდა რუსეთს.

რკინიგზის მთავარი ხაზიდან ქუთაისის მოწყვეტას, სხვა სატრანსპორტო საშუალებების განვითარების გამო, მხოლოდ უარყოფითი შედეგი არ მოჰყოლია. დღევანდელი გადასახედიდან შეიძლება უკეთესიც არის მთავარი მაგისტრალი რომ ქალაქზე არ გადის. დიდ და მოზრდილ ქალაქებში ეს მნიშვნელოვან უხერხულობას იწვევს, რომლის მოგვარებას ასაცილებელი ხაზების გაყვანით ახერხებენ. ქუთაისის კი ასეთისათვის ზრუნვა აღარ სჭირდება, რადგან მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ მისმა ზრდამ მძლავრი გაქანება სამხრეთ-დასავლეთის მიმართულებით მიიღო და ქალაქი თვითონ უახლოვდება ამიერკავკასიის რკინიგზის მთავარ მაგისტრალს (მჭედლიძე, 2011:35).

დასკვნები

1. რკინიგზის მშენებლობა მნიშვნელოვანი იყო საქართველოსთვის. იგი ნიშნავდა კაპიტალისტური მრეწველობის გამარჯვებას, მის სწრაფ განვითარებასა და ადგილობრივი ბაზრების თვალსაჩინო ზრდას.

2. რკინიგზის პირველმა ხაზებმა 1870-იანი წლების დასაწყისში ერთმანეთს დაუკავშირა საქართველოს მსხვილი ეკონომიკური ცენტრები და წინ წასწია მათი სამეურნეო ცხოვრება.

3. საქართველოს უმთავრეს ქალაქებს შორის მხოლოდ ქუთაისი დარჩა ამიერკავკასიის რკინიგზის მთავარი მაგისტრალის გარეშე,

რამაც შემდგომში ერთგვარი გავლენა მოახდინა მის განვითარებაზე.

4. 1877 წლიდან დაწყებული ქუთაისის უკვე ჰქონდა პირდაპირი სარკინიგზო კავშირი ფოთსა და თბილისთან. 1941-45 წლებში გაყვანილი იქნა შავი ზღვის სარკინიგზო მაგისტრალი და ქუთაისი რკინიგზის საშუალებით დაუკავშირდა რუსეთს.

5. რკინიგზის მთავარი ხაზიდან ქუთაისის მოწყვეტას, მხოლოდ უარყოფითი შედეგი არ მოჰყოლია. დღევანდელი გადასახედიდან შეიძლება უკეთესიც არის მთავარი მაგისტრალი რომ ქალაქზე არ გადის. დიდ და მოზრდილ ქალაქებში ეს მნიშვნელოვან უხერხულობას იწვევს, რომლის მოგვარებას ასაცილებელი ხაზების გაყვანით ახერხებენ.

ლიტერატურა:

1. ბაქრაძე ა., (1988) უღმობელი საქმის კაცი. ჟ.: „განთიადი“ №6, გვ. 114-159
2. ბეროძე ნ., (1991) ზოგი რამ ქუთაის-ტყიბულის რკინიგზის მაგისტრალის მშენებლობის შესახებ. გაზეთი „ტყიბული“ 8 ივნისი;
3. გოგსაძე ა., (1960) რკინიგზის მშენებლობის ისტორიიდან გაზეთი „სტალინელი“ 18 სექტემბერი
4. მჭედლიძე გ., (2011) ქუთაისი XIX საუკუნის ბოლო მეოთხედში. ქუთაისი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, გვ. 34-35
5. ნიკოლეიშვილი მ., საუკუნის პრობლემა. გაზეთი „ქუთაისი“ 1975, 29 იანვარი
6. ჯაოშვილი ვ., (1989) ქუთაისი (ეკონომიკურ-გეოგრაფიული გამოკვლევა). გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი წ. გვ. 175-189

NIKO NIKOLADZE AND RAILWAY CONSTRUCTION AS A FACTOR OF THE DEVELOPMENT OF KUTAISI

Nana Lukhutashvili

Associate Professor of Akaki Tsereteli State University, Associate Professor of Kutaisi University, nana.lukhutashvili@atsu.edu.ge

KEY WORDS: *Railway construction; Transcaucasian main railroad; Tkibuli line; construction of the Black Sea railway.*

J.E.L. classification: N9, R0
doi.org/10.52244/ep.2023.25.07

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.07>

For citation: Lukhutashvili N., (2023) Niko Nikoladze and railway construction as a factor of the development of Kutaisi (in Georgian). Economic Profile, Vol. 18, 1(25), p. 62–68. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.07>

Summary

From the second half of the 19th century, the the government of tsarist Russia, expressing the political and economic, first of all, military-strategic interests of its country, began the construction of a railway in Transcaucasia. The construction of the railway was also important for Georgia, it meant the victory of capitalist industry, its rapid development and the visible growth of local markets. Among the main cities of Georgia, only Kutaisi remained without the main line of the Transcaucasian railway.

The article describes the contribution made by the great public figure, great Georgian N. Nikoladze to the construction of the railway in Kutaisi and the construction of the Kutaisi - Tkibuli railway line.

From the 2nd half of the 19th century, the government of tsarist Russia, expressing the interests of its country's capitalism, started the construction of railways to Transcaucasia. This measure was aimed to transform Georgia and Transcaucasia into a key base

of sales of products and a source of raw materials. The construction of the railway was also important for Georgia, and it meant the victory of capitalist industry, its rapid development and the exponential growth of local markets.

The issue of railway construction in Kutaisi is closely connected with the name of a prominent public figure and great Georgian N. Nikoladze, who had not only talent of a painter, but also talent of an industrialist and a statesman.

According to the original project, the Transcaucasian railway line was supposed to pass through: Senaki, Kutaisi, Kvirila and Gori, but during the construction, this project was changed for various reasons by society of capitalists constructing the road, and Kutaisi was bypassed by the main Transcaucasian line. It was withdrawn from the city at a distance of 8 miles. Naturally, this provoked the appropriate reaction of urban society, because all this severely shortened economic life of the city.

In 1871, during the visit of Emperor Alexander II to Kutaisi, during a meeting with the Kutaisi community, the foundation was laid in the construction of a separate branch from Kutaisi to the Transcaucasian main line, which was completed in 1877, and the connecting point in Sarbevi was named "Rioni" instead of "Kutaisi" station.

The Kutaisi-Rioni railway line, it was a useless and belated present for Kutaisi to compensate for the injustice made during the construction of the Transcaucasian Railway Line. After that, Kutaisi society had one hope left. Now the main thing was to make sure that the line of Tkibuli did not miss Kutaisi. The mentioned problem - the connection of the Tkibuli line with Kutasi - was solved as a result of N. Nikoladze's efforts.

Despite the works accrued out, leaving Kutaisi without the main railway greatly complicated the political and economic situation of the civil administrative, military authorities, as well as the military, political and social state of the city, because Kutaisi was the most important city and the provincial center of western Georgia. The public of the city used

every opportunity to resolve this issue positively, but all attempts ended with no result.

At the early 900s, the construction of the Black Sea railway and establishing its line through Kutaisi is on the agenda. In 1936, the railway was constructed from Senaki to Sokhumi; Sokhumi was connected to Tbilisi and other cities, and in 1941-45, the Black Sea railway was laid and Kutaisi was connected by rail with Russia.

The disconnection of Kutaisi from the main railroad had not only negative consequences. From today's perspective, it is probably a good thing that the main railroad does not pass through the city. In large cities, this causes significant discomfort that they manage by constructing the avoiding lines, and Kutaisi no longer needed to take care of such railroads, because the city itself has approached the Transcaucasian main railroad.

References

1. Bakradze A., (1988) Hardworking person. Journal "Gantiadi", issue 6, pp. 114-159
2. Berodze N., (1991) Some things about the construction of the Kutai-Tkibuli railroad. Newspaper "Tkibuli", 8 June.
3. Gogsadze A., (1960) From the history of railway construction. Newspaper "Stalineri", 18 September
4. Mchedlidze G., (2011) Kutaisi in the last quarter of the 19th century. Kutaisi, Akaki Tsereteli State University publishing house, pp. 34-35
5. Nikoleishvili M., Problem of the age. Newspaper "Kutaisi", 1975, 29 January
6. Jaoshvili V., (1989) Kutaisi (Economic and geographic research). Metsniereba publishers, Tbilisi pp. 175-189

წარმატებული სტრატეგიის თანამედროვე გამოწვევა

ემზარ ჯულაკიძე

ეკონომიკის დოქტორი. აკაკი წერეთლის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის პროფესორი, emzar.julakidze@atsu.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: ოპერაციული სტრატეგია; უწყვეტი განვითარება; ცვლილებებზე ორიენტირება; სტრატეგიის მოქნილობა.

J.E.L. classification: M1, D2

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.02>

ციტირებისთვის: ჯულაკიძე ე., (2023) წარმატებული სტრატეგიის თანამედროვე გამოწვევები. ეკონომიკური პროფილი. ტომი 18, 1(25), გვ. 69–74. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.02>

ანოტაცია. სადღეისოდ, სტრატეგიის წარმატების გარანტი ოპერაციების ეფექტიან წარმართვაზე გადის, რითაც კომპანიათა მენეჯმენტის საკვანძო გამოწვევამ ოპერაციული პროცესების დაგეგმვა-კონტროლის პოზიციიდან განვითარებაზე გადაინაცვლა. თუმცა, როდესაც ვსაუბრობთ განვითარებაზე, ზოგჯერ იმდენად მოულოდნელია ცვლილებები, რომ მხოლოდ წინასწარ დაგეგმილ სტრატეგიაზე ორიენტირება წარმატების გარანტიას ვერ მოგვცემს. ანუ, თუ დღეს ჯერ კიდევ კარგად მუშაობს წინასწარ გათვლილ ცვლილებებზე ორიენტირებული სტრატეგია, შეიძლება ითქვას, რომ ხვალ სასწორი სტრატეგიის რეალიზების პროცესში გამოვლენილ ცვლილებებზე ორიენტირების სასარგებლოდ გადაიხრება.

შესავალი

წარმატებული სტრატეგია - სწორად განსაზღვრული გრძელვადიანი განვითარების ის მიმართულებაა, რომელსაც კომპანია სასურველი მიზნების რეალიზაციამდე მიყავს. იგი ასევე, გარემოს მოსალოდნელი ცვლილებების განჭვრეტისა და იქ წარმოქმნილი შესაძლებლობების ხარჯზე უპირატესობის მოპოვების შანს

სსაც იძლევა. თუმცა, თანამედროვე სწრაფად ცვლად ბიზნეს-გარემოში ასეთი სტრატეგიის შემუშავება და რეალიზება უამრავ გამოწვევას უკავშირდება.

ძირითადი ნაწილი

სტრატეგია კორპორატიული მენეჯმენტის პროგრამული აზროვნების შედეგია მათი მიზნების, შესაძლებლობებისა და მომხმარებელთა მოთხოვნების დაკმაყოფილების თანხვედრის უზრუნველყოფაზე. ამ ფონზე კომპანიის განვითარების სტრატეგიის წარმატების მთელი საიდუმლო მისი უმნიშვნელოვანესი მდგენელის - ოპერაციული სტრატეგიის სწორ არჩევანზე და ამ სტრატეგიის კომპანიის მისიასთან შესაბამისობაზე გადის. თუმცა, თუ მისია - ეს არის კომპანიის მიმართ საზოგადოების დაკვეთა, ანუ რითაც ის კონკურენტების მსგავსია, ოპერაციული სტრატეგიის მთავარი გამოწვევაა გამომარჩიოს მოცემული კომპანია ერთნაირი მისიის კონკურენტებისაგან.

ოპერაციული სტრატეგია, როგორც ბიზნეს-სტრატეგიის უმნიშვნელოვანესი ფუნქციური სტრატეგია, ფაქტობრივად, მარკეტინგის სტრატეგიასაც განკარგავს, განსაკუთრებით, როცა საკითხი ეხება ახალი და გაუმჯობესებული საქონლის ბაზარზე გატანას და საერთოდ, მომხმარებელთა მოთხოვნების უკეთ დაკმაყოფილებას. თუმცა, საკმაოდ განსხვავებულია მათი გამოწვევები. კერძოდ, თუ მარკეტინგის სტრატეგია დაფუძნებულია მომხმარებლის ახლად-

გამოვლენილ და შესაბამისად, ჯერ კიდევ დაუკმაყოფილებელ ინტერესებზე, ოპერაციული სტრატეგია ორიენტირებულია სამომხმარებლო ინტერესების დაკმაყოფილებაზე. მეტიც, ოპერაციული სტრატეგია გულისხმობს კომპანიის ოპერაციულ შესაძლებლობათა მთელ სისტემას, რომელიც მაქსიმალური სიზუსტით ახერხებს მომხმარებელთა მოთხოვნილებების ცვლილებებთან მორგებას (გრიგოლაშვილი, 2017: 29).

თავდაპირველად, როდესაც მეცნიერული მენეჯმენტის სკოლის წარმომადგენლებმა წამოაყენეს შრომითი პროცესის ოპტიმიზაციის დოქტრინა (XX საუკუნის დასაწყისი), უნდა ითქვას, რომ ამ მიდგომამ იმთავითვე სათანადო ყურადღება ვერ მიიპყრო. ვითარება მკვეთრად შეიცვალა XX საუკუნის 80-იანი წლებში. ანუ, იმ დროიდან, როცა იაპონურმა ელექტროტექნიკურმა და მანქანათმშენებელმა კომპანიებმა ინდუსტრიის სალიდერო პოზიციები დაიკავეს. ცხადია, ამან აიძულა კონკურენტები სიღრმისეულად შეესწავლათ იაპონური მენეჯმენტის გამოცდილება. აღმოჩნდა, რომ წარმატების მთელი საიდუმლო ოპერაციების უკიდურესად ეფექტიან წარმართვაში მდგომარეობდა.

როგორც ყველა ეფექტიანობას, ოპერაციულ ეფექტიანობასაც ზღვარი არ აქვს. ყველა ოპერაცია, მიუხედავად იმისა თუ რამდენად მართულად ხდება მათი დაგეგმვა და კონტროლი, ყოველთვის შეიცავს განვითარების გარკვეულ პოტენციალს, რომლის გამოვლენა და სათანადო გამოყენება ოპერაციათა მენეჯერების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ამოცანა უნდა იყოს. მეტიც, შეიძლება ითქვას, რომ ოპერაციული პროცესებისა და სისტემების უწყვეტი განვითარება წარმატებული მენეჯმენტის თანამედროვე გამოწვევაა.

აღნიშნული, ერთი შეხედვით, კომპანიის განვითარების სტრატეგიაში უნდა იყოს ასახული და ის, როგორც გეგმა-ვალდებულება, უნდა შესრულდეს. თუმცა, წარმატებული და დეტალურად დახვეწილი სტრატეგიაც კი იშვიათად რომ ყველაფერს მოიცავდეს.

როგორც ცნობილია, იგი წინასწარ გათვლილ და მასთან ერთად, შედარებით უფრო მნიშვნელოვან ცვლილებებს გულისხმობს. კომპანიის ოპერაციული განვითარება გულისხმობს მენეჯერთა ისეთ ქმედებებს, რომლის გამოწვევა ახლადგამოვლენილი შესაძლებლობებია და მათგან უფრო მეტად ის, რომელიც არ საჭიროებს ბიუჯეტის რადიკალურ ცვლილებას. სწორედ ასეთ, თითქოს უმნიშვნელო, თუმცა უამრავ შესაძლებლობათა რეალიზება, საბოლოო ანგარიშით, კომპანიის ოპერაციული პროცესებისა და სისტემების, წარმოებული პროდუქციისა და გაწეული მომსახურების უწყვეტ განვითარებას უზრუნველყოფს.

ორი მნიშვნელოვანი რამ ხდება ამ დროს: პირველი - ოპერაციული სტრატეგიის ყველა მიმართულება, იქნება ეს კლიენტებთან ურთიერთობის მართვა, კომპანიის მწარმოებლურობის ამაღლების ღონისძიებები, თუ სიახლეების დაპროექტება - ურთიერთდაკავშირებული და შეიძლება ითქვას, ურთიერთდამოკიდებული პროცესები ხდება. მეორე, უფრო მნიშვნელოვანია - ოპერაციათა მენეჯმენტის საკვანძო გამოწვევამ ოპერაციული პროცესების დაგეგმვა-კონტროლის პოზიციიდან განვითარებაზე გადაინაცვლა.

სამწუხაროდ, უმრავლეს ეროვნულ კომპანიებში საერთოდ არ არსებობს განვითარების მკაფიო სტრატეგია და მით უფრო, ოპერაციული სტრატეგია. იქ, სადაც სტრატეგიული განვითარების გეგმა თითქოს არსებობს, ძალიან მცირე ყურადღებას უთმობენ კომპანიის მთავარი ოპერაციული ფუნქციის გამოწვევებს და საერთოდ, ოპერაციულ განვითარებას.

იმ მიზნით, რომ გაგვერკვია თუ რა ყურადღებას იმსახურებს ოპერაციული პროცესებისა და სისტემების უწყვეტ განვითარებაზე ზრუნვა, ჩვენს მიერ ქ. ქუთაისისა და მის შემოგარენში გამოკითხული იქნა მცირე და საშუალო ბიზნესის 100-ზე მეტი მენეჯერი.

მიღებული შედეგების ანალიზმა კი ასეთი სურათი მოგვცა: გამოკითხულთა 36%-ს არც კი სმენია სტრატეგიული განვითარების გეგმის

შესახებ და ბუნებრივია, წარმოდგენა არ აქვს თუ რას უნდა ნიშნავდეს ოპერაციული სტრატეგია და ოპერაციული განვითარება; იმათგან, ვინც ადასტურებს, რომ კარგად იცის სტრატეგიული განვითარების გეგმის მნიშვნელობა, თითქმის ნახევარს (მეტი სიზუსტით 46%-ს) არ სმენია ასეთი გეგმის მთავარი მდგენელის - ოპერაციული სტრატეგიის ესოდენ აუცილებლობის შესახებ. ფაქტობრივად, რესპოდენტთა 67%-ს ოპერაციული სტრატეგიის არსებზე კი წარმოდგენა არ აქვს. კიდევ უფრო პრობლემატურია ის, რომ გამოკითხულთა საერთო რაოდენობის 18%-მა „ოპერაციული განვითარება“ სამედიცინო ტერმინად აღიქვა.

როგორც ცნობილია, განვითარების ორი ძირითადი გზა არსებობს: ევოლუციური და რევოლუციური. ევოლუციურ, ანუ უწყვეტ განვითარებას, იაპონელები „კაიზენს“ უწოდებს, რაც პირდაპირი თარგმნითაც განვითარებას ნიშნავს. მეტიც, დღეს „კაიზენი“ წარმატებულ კომპანიათა განვითარების კულტურასაც წარმოადგენს. ის გადამწყვეტ მნიშვნელობას ანიჭებს პროდუქციის (მომსახურების) ხარისხს, რომელიც ამ მიდგომის თანახმად საჭიროებს მუდმივ წინსვლას და უწყვეტ განვითარებას. ამასთან, ის გულისხმობს განვითარებას პირად ცხოვრებაშიც, ოჯახშიც და საზოგადოებრივ საქმიანობაშიც. მაგრამ, როცა საკითხი სამუშაო არეალს ეხება, „კაიზენი“ ნიშნავს უწყვეტ განვითარებას მენეჯერებთან და დაქირავებულ პერსონალთან ერთად (გრიგოლაშვილი, 2017: 244).

აქცენტის გადატანა სიტუაციურ სტრატეგიაზე მიუთითებს იმას, რომ არც თუ იშვიათად იმდენად მოულოდნელია ცვლილებები, რომ გრძელვადიან და მხოლოდ წინასწარ დაგეგმილ სტრატეგიაზე ორიენტირება წარმატების გარანტიას ვერ იძლევა. საქმე იმაშია, რომ სტრატეგია დროთა განმავლობაში უფრო გამოამჟღავნებდა, გეგმების დაპირისპირებისა და რეალობასთან მათი მისადაგების პროცესში (დენინგი, 2012). ამით, თანამედროვე პირობებში ერთმანეთს უპირისპირ-

დება სტრატეგიის ფორმირების ორი ძირითადი გამოწვევა: ორიენტირება წინასწარ გათვლილ ცვლილებებზე და ორიენტირება დროთა განმავლობაში გამოვლენილ ცვლილებებზე. ჩვენი აზრით, თუ დღეს ჯერ კიდევ კარგად მუშაობს მოსალოდნელ ცვლილებებზე ორიენტირებული, ანუ წინასწარ დაგეგმილი სტრატეგია, ხვალ დანამდვილებით შეიძლება ითქვას, რომ სასწორი სტრატეგიის რეალიზების პროცესში გამოვლენილ ცვლილებებზე ორიენტირების სასარგებლოდ გადაიხრება.

აღნიშნული არ ნიშნავს, რომ თუნდაც სამომავლოდ სტრატეგიული დაგეგმვა აზრს დაკარგავს, ანუ საჭირო აღარ იქნება. უბრალოდ, გრძელვადიანი გათვლები, მაგალითად ხუთი ან თუნდაც ორი წლით ადრე, ფანტაზია უფროა, ვიდრე გეგმა (დენინგი, 2012). თუმცა, ნურც იმას დავინახავთ, რომ რაც უფრო ხშირად შევცვლით სტრატეგიას - უკეთესია. სტრატეგია მით უფრო კარგია, რაც უფრო ნაკლებად ექვემდებარება ცვლილებას დროის მოკლევადიან პერიოდში.

მოულოდნელ ცვლილებებზე დაუყოვნებელ რეაგირებას და საერთოდ, ოპერაციულ განვითარებას, პირველ რიგში, პერსონალის მაღალი კომპეტენცია და ჯანსაღი კორპორატიული კულტურა სჭირდება, რადგან კონკურენტებზე უკეთესი კვალიფიციური პერსონალი, მათი კულტურა და კომპეტენციების უკეთ გამოყენების უნარი არის სტრატეგიის წარმატებული რეალიზების მართვისა და საერთოდ, კორპორატიული განვითარების უმნიშვნელოვანესი წინაპირობა (ჯულაყიძე, 2021: 233). მეტიც, საკმაოდ ბევრ ინდუსტრიაში (მაგ., სამედიცინო მომსახურება; სილამაზისა და ესთეტიკის ცენტრები; ავტომანქანების ტექ. მომსახურება და მრავალი სხვა) პერსონალური კომპეტენცია და კორპორატიული კულტურა, ფაქტობრივად, მეტი მომხმარებლის მოზიდვის, საწარმოო რესურსების ყაირათიანი გამოყენებისა და სტრატეგიული წარმატების უცილობელ ნაწილადაც შეიძლება ჩაითვალოს.

თუმცა, როდესაც ოპერაციული სტრატეგიის წარმატებაში პერსონალის კომპეტენციისა და კორპორატიული კულტურის მნიშვნელობაზე ვამახვილებთ ყურადღებას, იკვეთება პრინციპული განსხვავება ამ ორ გამოწვევას შორის: კომპეტენცია შეიძლება წაადგეს ან არ წაადგეს კომპანიის განვითარებას, კულტურა კი - ეხმარება ან ხელს უშლის სტრატეგიის წარმატებას (ჯულაყიძე, 2022:84). შესაბამისად, კომპეტენციის შეფასება უნდა მოხდეს კომპანიის მისი-დან, მიმდინარე და სტრატეგიული მიზნების აუცილებლობიდან გამომდინარე, კულტურის შეფასება კი - იმ პოზიციით, თუ რამდენად შესაბამისობაშია ის კორპორატიულ სტრატეგიასთან, ოპერაციული პროცესების განხორციელებასთან და საერთოდ, კომპანიის განვითარებასთან.

დასკვნა

საკითხის კვლევით შეიძლება გავაკეთოთ მნიშვნელოვანი დასკვნა - კომპანიის წარმატებული განვითარების უზრუნველსაყოფად ჰაერივით აუცილებელია სტრატეგიის მოქნილობის ამაღლება. მასში, პირველ რიგში, იგულისხმება შექმნილ სიტუაციურ გარემოზე უკეთ მორგება. თუ სტრატეგიის შემუშავების მამოძრავებელ ძალად კომპანიის ბიზნეს-გარემოს დინამიური ანალიზი გვევლინება, რაშიც რა თქმა უნდა, მისი არა მარტო მომენტალური სურათის დაფიქსირება იგულისხმება, არამედ ამ გარემოს სამომავლო დროის გარკვეულ მონაკვეთში შესწავლაც, დღეისათვის სიტუაცია ითხოვს გავხადოთ სტრატეგია იმდენად მოქნილი, რომ ერთი მხრივ, მასში იოლად მოხდეს გაუთვალისწინებელი და მოულოდნელი ცვლილებების ასახვა და მეორე მხრივ, ასეთმა კორექტირებამ არ გამოიწვიოს სტრატეგიის რეალიზების პროცესისა და მასთან დაკავშირებული სხვა მახასიათებლების რადიკალური გარდაქმნის აუცილებლობა. შედეგად მივიღებთ სტრატეგიას, რომელიც მორგებული იქნება ბიზნეს-გარემოს როგორც მოსალოდნელ, ასევე სტრატეგიის რეალიზების

პროცესში გამოვლენილ ცვლილებებზე, რაც საბოლოო ანგარიშით, წარმატებულ სტრატეგიას მოგვცემს.

ლიტერატურა:

გრიგოლაშვილი, გ. (2017) ოპერაციათა მენეჯმენტი: დაგეგმარება, ოპერაციული სტრატეგია, კონკურენტუნარიანობა. თბილისი, სეუ, გვ. 29, 244. (გადამოწმებულია 23.03.23). URL:<http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/238601/4/OperationsManagement.pdf>

დენინგი ს., (2012) პორტერი თუ მინცბერგი: ვისი სტრატეგია უფრო რელევანტურია დღეს? Forbes Georgia. URL:<https://forbes.ge/porteri-thu-mintsbergi-vis/> (გადამოწმებულია 23.03.23).

ჯულაყიძე, ე. (2021) ოპერაციათა მენეჯმენტი, ქუთაისი, აწსუ, 2021 წ. გვ. 233.

ჯულაყიძე, ე. (2022) კომპანიათა სიცოცხლისუნარიანობა და ორგანიზაციული არქიტექტურა. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის „ეკონომიკისა და ბიზნესის გლობალური გამოწვევები და მდგრადი განვითარების“ მასალები. ბათუმი, ბსუ. გვ. 84-85. URL:https://bsu.edu.ge/text_files/ge_file_16504_1.pdf (გადამოწმებულია 23.03.23).

CONTEMPORARY CHALLENGES OF SUCCESSFUL STRATEGY

Emzar Julakidze

PhD., Professor of Akaki Tsereteli State University, Emzar.julakidze@atsu.edu.ge

Keywords: operational strategy; continuous development; focus on changes; Strategy flexibility.

J.E.L. classification: M1, D2 DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.02>

For citation: Julakidze E., (2023) Modern challenges of successful strategy (in Georgian). Economic Profile. Vol. 18, 1(25), p. 69-74. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.02>

Summary

A successful strategy is a well-defined long-term strategy, which leads the company to achieve its desired goals and along with it, predicting the expected slow changes in the environment and the opportunities created there. It also gives a chance to find a cost advantage. However, developing and implementing such a strategy in today's rapidly changing environment is associated with many challenges. Among them, one of the most important is the right choice of operational strategy and the compatibility of this strategy with the company's mission. However, if the mission is to tell the public about the company, what makes it similar to its competitors, the main challenge of the operations strategy is to distinguish the given company from competitors with the same mission.

All operations, regardless of how correctly they are planned and controlled, always contain a certain potential for development, which does not require a radical change in the budget. It is the realization of such, seemingly insignificant, but numerous opportunities, in the final analysis, ensures the continuous development of the company's operational processes and systems, manufactured products and rendered services.

Two important things happen at this time. The

first is that all directions of the operational strategy, be it customer relationship management, measures to increase the company's productivity, or the design of innovations, are interrelated and, one might say, interdependent processes; Second, and more importantly, a key management challenge has shifted the planning of operational processes from a position of control to development.

Unfortunately, in most national companies, there is no clear development strategy, let alone an operational strategy. And where a strategic development plan seems to exist, very little attention is paid to the challenges of the company's core operating function and to operational development in general.

In order to find out what attention should be paid to operational development, we more than 100 managers of small and medium businesses were interviewed in Kutaisi and its surroundings. Analyzing the obtained results gave us the following picture: 36% of respondents have not even heard of a strategic development plan and, naturally, have no idea what operational strategy and operational development should mean; and of those who confirm that they are well aware of the importance of a strategic development plan, almost half (46% to be more precise) have not heard of such a need for the operational strategy of the main creator of such a plan. That is, in fact, 67% of the respondents have no idea even about the essence of operational strategy. It is even more problematic that 18% of the total number of respondents perceived "operative development" as a medical term.

The Japanese call continuous development "Kaizen". It can be safely said that today "Kaizen" also represents a culture of successful company development. Although it refers to development in personal life, family and public activities, but when it comes to the company, "Kaizen" means continuous development with managers and hired staff.

Shifting the emphasis to situational strategy indicates that not infrequently changes are so

sudden that they overwhelm you, and focusing only on a pre-planned strategy does not guarantee success. Today, in fact, two main challenges of strategy formation face each other: focusing on anticipated changes and focusing on changes revealed over time. In our opinion, if today the strategy focused on expected changes, that is, pre-planned, still works well, tomorrow it can be said for sure that the balance will be tilted in favor of focusing on the changes revealed in the process of strategy implementation.

References:

Grigolashvili, G. (2017) Operations management: planning, operational strategy, competitiveness. Tbilisi, SEU, p. 29, 244. (Verified on 23.03.23).

URL: <http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/238601/4/OperationsManagement.pdf>

Stivdening, (2012) Porter and Mintzberg: Which strategy is more relevant today?

Forbes Georga. URL:<https://forbes.ge/porter-i-thu-mintsbergi-vis/> (Verified on 23.03.23).

Julakidze, E. (2021) Operations Management, Kutaisi, CSSU, 2021. p. 233.

Julakidze, E. (2022) Corporate viability and organizational architecture. Collection of abstracts of the international scientific conference “Global challenges of economy and business and sustainable development”. Batumi, BSU. p.84-85. URL:https://bsu.edu.ge/text_files/ge_file_16504_1.pdf (Verified on 23.03.23).

მომხმარებლის ქცევის თავისებურებები მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის და ღორის ნედლი ხორცის შესყიდვის პროცესში

თეა ვალიშვილი

ეკონომიკის დოქტორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, tea.valishvili@atsu.edu.ge

ელგუჯა დეისაძე

ქუთაისის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, elguja.deisadze@unik.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: მომხმარებელთა ქცევა; ფსიქოლოგიური ფაქტორები; დამოკიდებულება

J.E.L. classification: Q13, D9

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.13>

ციტირებისთვის: ვალიშვილი თ., დეისაძე ე., (2023) მომხმარებლის ქცევის თავისებურებები მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის და ღორის ნედლი ხორცის შესყიდვის პროცესში. ეკონომიკური პროფილი. ტ. 18, 1(25), გვ. 75–85. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.13>

შესავალი

მომხმარებელთა ქცევის განჭვრეტა თანამედროვე მარკეტინგის ერთ-ერთი საკვანძო საკითხია. ვინაიდან ნებისმიერი კომპანიისა თუ ორგანიზაციის, საწარმოსა თუ მოვაჭრის ძირითად სამიზნეს და ფასეულობათა ჯაჭვის საბოლოო რგოლს წარმოადგენენ მომხმარებლები, მნიშვნელოვანია შევისწავლოთ და გავაანალიზოთ ის ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენს მათი ქცევის მოდელზე. ეს კომპანიებს მისცემს საშუალებას უკეთ გააცნობიერონ მომხმარებელთა საჭიროებები და მოლოდინები, და, შესაბამისად, უკეთ დააკმაყოფილონ ისინი.

როგორც ცნობილია, მომხმარებელთა ქცევის მოდელზე გავლენას მრავალი ფაქტორი ახდენს. ყიდვის შესახებ გადაწყვეტილების მიღება წარმოადგენს რთულ და მრავალწახნაგოვან პროცესს. თითოეული მომხმარებელი უნიკალურია და შერჩევის მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელ ატრიბუტების ნაკრებს იყენებს. ამასთან, ხშირ შემთხვევაში თავად მომხმარებლებს უჭირთ მათთვის ყველაზე მნიშვნელო-

ვანი და გადამწყვეტი ფაქტორების გამოყოფა. სწორედ ამიტომ, გასაკვირი არ არის, რომ მეცნიერთა და პრაქტიკოს მარკეტოლოგთა განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს სხვადასხვა პროდუქტის შერჩევისა და ყიდვის პროცესზე მოქმედი ფსიქოლოგიური ფაქტორები, როგორებიცაა: მოტივაცია, აღქმა, დამოკიდებულება და მოლოდინები.

მომხმარებლის ქცევაზე მოქმედი ფსიქოლოგიური ფაქტორები

თითოეული მომხმარებელი უნიკალურია და მისთვის დამახასიათებელი შერჩევის უნიკალური, მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი ატრიბუტების ნაკრები. ამასთან, ხშირ შემთხვევაში თავად მომხმარებლებს უჭირთ მათთვის ყველაზე მნიშვნელოვანი და გადამწყვეტი ფაქტორების გამოყოფა. მოტივაცია, აღქმა, დამოკიდებულება და მოლოდინები, განსაზღვრავს ჩვენს ყოველდღიურ ცხოვრებას და ინდივიდუალურ ქცევას. მათი შესწავლა კი იძლევა ამ ქცევის განჭვრეტის შესაძლებლობას სოციალური, ეკონომიკური, კულტურული თუ ფსიქოლოგიური თვალთახედვით. ისინი განხილული და გაანალიზებულია არაერთ სამეცნიერო შრომაში. (Axelson & Brinberg, 1989). (Font-I-Furnols M, Guerrero, 2014)

ფიშბეინისა და აზენის (Fishbein & Azjen, 1975) თანახმად, რწმენა წარმოადგენს ინფორმაციას, რომელსაც ადამიანი ფლობს ობიექტის, ქმედების ან ღონისძიების შესახებ და უკავ-

შირდება კონკრეტულ ატრიბუტს. რწმენის კონცეპტუალიზირება შესაძლებელია როგორც „ცოდნა“ (Axelson & Brinberg, 1989) და ასახავს მასთან დაკავშირებული კონკრეტული ატრიბუტისა და მოცემულ ობიექტს, ქმედებასა და მოვლენას შორის დამოკიდებულების ინდივიდუალურ აღქმას (Smith, Walker, & Hamidova, 2012). რწმენის ფორმირება წარმოადგენს დინამიკურ პროცესს, რომელიც მიმდინარეობს მთელი ცხოვრების მანძილზე (Castelfranchi, 2004). ის შესაძლებელია განვითარდეს პირდაპირი დაკვირვების გზით. აღწერითი რწმენა საქონლის შესახებ ძირითადად ფორმირდება მომხმარებლის მიერ მათთან შეხების ან მათი მოხმარების გამოცდილების შედეგად. ინფორმაციული რწმენა ფორმირდება გარედან მიღებული ინფორმაციის შედეგად, მაგალითად, მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებით, ოჯახის წევრებისა და ნათესავების, მეგობრებისა და ნაცნობებისაგან და ა.შ. და ბოლოს, ლოგიკური რწმენა, რომლის ფორმირებაც ხდება ლოგიკური დასკვნის შედეგად ადრე შეძენილი ცოდნისა და გამოცდილების საფუძველზე. (Smith et al., 2012).

ფრიდლერისა და ბლესის აზრით, რწმენა დაფუძნებულია გამოცდილებაზე ან შეძენილ ცოდნაზე, ასევე პიროვნულ მახასიათებლებზე და განსაზღვრავს მომხმარებელთა დამოკიდებულებას, სამომხმარებლო განზრახვას და პრეფერენციებს (Friedler & Bless, 2000) (Penev & Ivan, 2011) მაშინაც კი, როდესაც ისინი არის ჭეშმარიტი ან მცდარი (Claret et al., 2014). რწმენისაგან განსხვავებით, დამოკიდებულება უკავშირდება ადამიანის გრძნობებს ობიექტის, სხვა ადამიანის, პრობლემის ან მოვლენის და მათი შეფასების მიმართ (Fishbein & Azjen, 1975). ის განსაზღვრავს მის აფექტურ-შეფასებით ხასიათს (Axelson & Brinberg, 1989) და მეტ გავლენას ახდენს აღქმაზე, ვიდრე კოგნიტიური ასპექტი. (Berndsen & Van der Pligt, 2005).

დამოკიდებულებასა და რწმენას კონკრეტული პროდუქტის, მისი წარმოებისა თუ გაყიდვის ადგილის მიმართ, შეუძლია გავლენა იქონიოს მომხმარებელთა აღქმაზე. (Claret et al., 2014).

დამოკიდებულების რწმენა და დამოკიდებულება ხორცისა და ხორცპროდუქტების მიმართ, დამოკიდებულია თავად პროდუქტზე და ადამიანის ინდივიდუალურ თავისებურებებზე. ისინი გავლენას ახდენს პირად ემოციებსა და სამომხმარებლო ქცევაზე. (Guerrero et al., 2012)

მომხმარებელთა ქცევა ნედლი ხორცის ყიდვისას¹

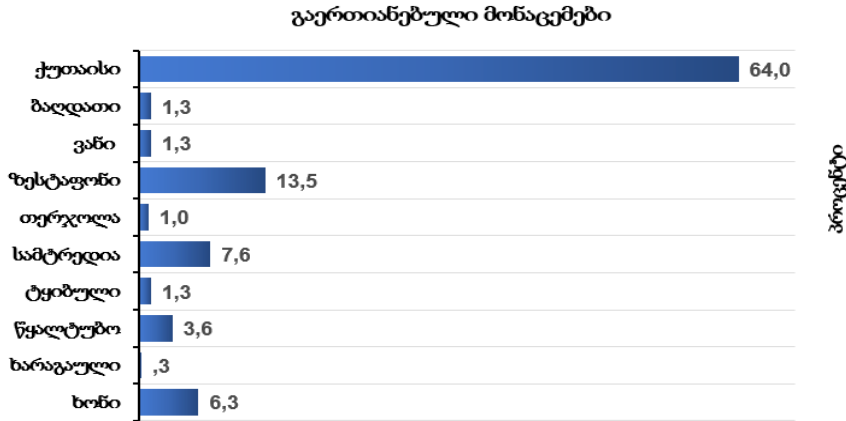
ნედლი ხორცის ბაზარზე მომხმარებელთა პრეფერენციების დადგენის მიზნით, ჩავატარეთ მომხმარებელთა გამოკითხვა. სულ გამოკითხა იმერეთის რეგიონის 394 რესპოდენტი. მათ შორის 209 რესპოდენტმა მონაწილეობა მიიღო საველე გამოკითხვაში, ხოლო 185-მა – ონლაინ შეავსო კითხვარი.

რესპოდენტთა გადანაწილება საცხოვრებელი ადგილისა და ასაკობრივი ჯგუფების მიხედვით, წარმოდგენილია დიაგრამაზე 1 და 2.

¹ წარმოდგენილ სტატიაში ჩატარებულ კვლევაში მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის ხორცი გულისხმობს ფურის, ხარის და ხბოს ხორცს

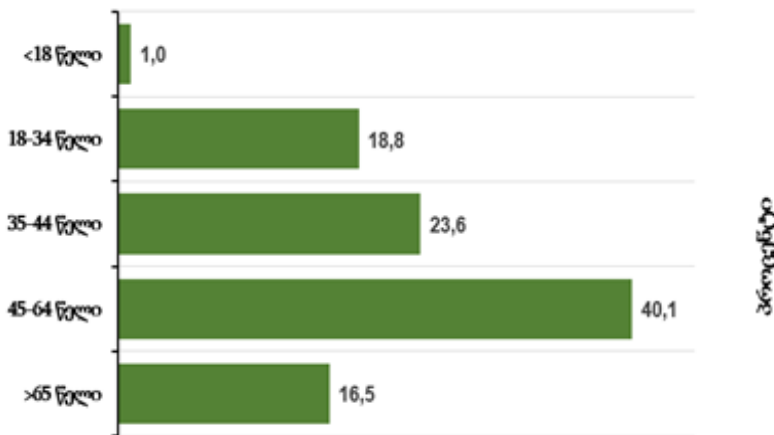
დიაგრამა 1

რესპონდენტთა გადანაწილება საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით

დიაგრამა 2

რესპონდენტთა გადანაწილება ასაკობრივი ჯგუფების მიხედვით

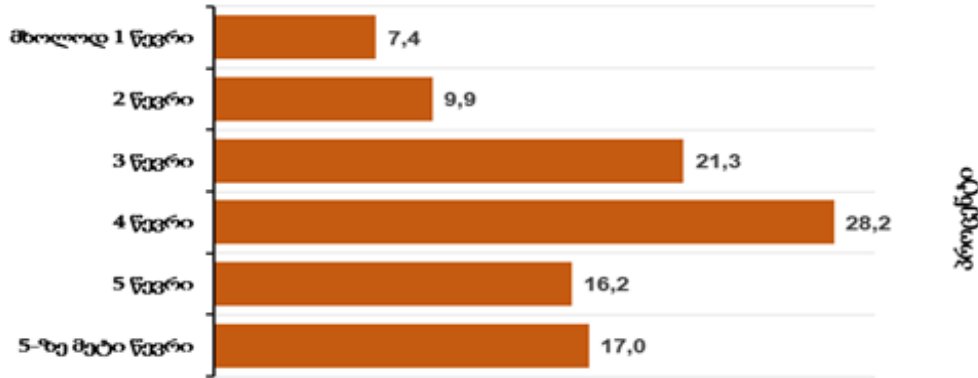

გამოკითხულთა 67,5% არის ქალი, ხოლო 32,5% - მამაკაცი. როგორც მე-3

დიაგრამაზე არის წარმოდგენილი, რესპონდენტთა ოჯახები, უმრავლეს შემთხვევაში, შედგება 3 და მეტი წევრისაგან.

დიაგრამა 3

რესპონდენტთა გადანაწილება ოჯახის სულადობის მიხედვით

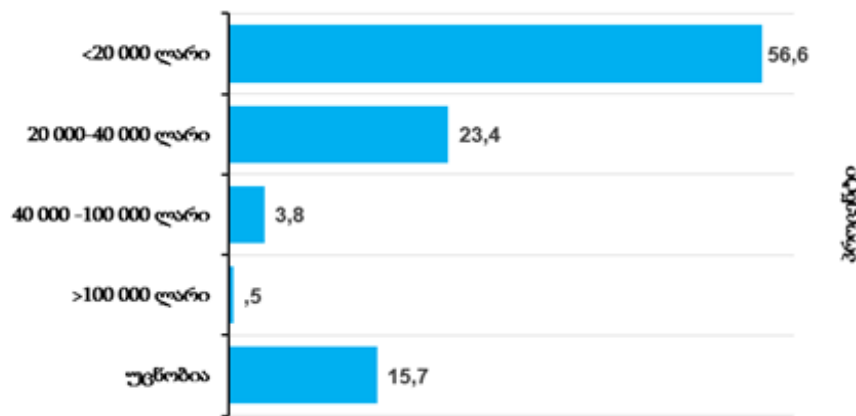

გამოკითხულთა უმრავლესობა (56,6%) აფიქსირებს, რომ ოჯახის ყოველწლიური შემოსავალი 20000 ლარზე ნაკლებია. 23,4%-ის შემოსავალი 20000-დან 40000-ის დიაპაზონშია.

გამოკითხულთა 15,7%-მა არ ისურვა კითხვაზე პასუხის გაცემა (იხ. დიაგრამა 4).

დიაგრამა 4

რესპონდენტთა ყოველწლიური შემოსავალი

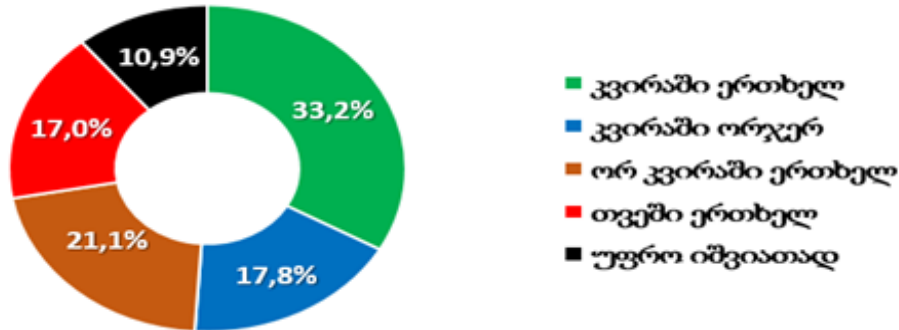

მნიშვნელოვანი ფაქტორი, რომელიც კიდევ ერთხელ გამოვლინდა კვლევისას, გახლავთ ის ფაქტი, რომ გამოკითხულთა უდიდესი ნაწილი, ნედლ ხორცს ვერ ყიდულობს ხშირად. მხოლოდ 17,8% აცხადებს, რომ ხორცს ყიდუ-

ლობს კვირაში 2-ჯერ. 33,2% ხორცის ყიდვას ახერხებს კვირაში ერთხელ. 21,1%- ორ კვირაში ერთხელ, ხოლო 17% თვეში ერთხელ და 10,9% - კიდევ უფრო იშვიათად. შედეგები გრაფიკულად წარმოდგენილია მე-5 დიაგრამაზე.

დიაგრამა 5

რამდენად ხშირად ყიდულობს თქვენი ოჯახი ნედლ ხორცს?

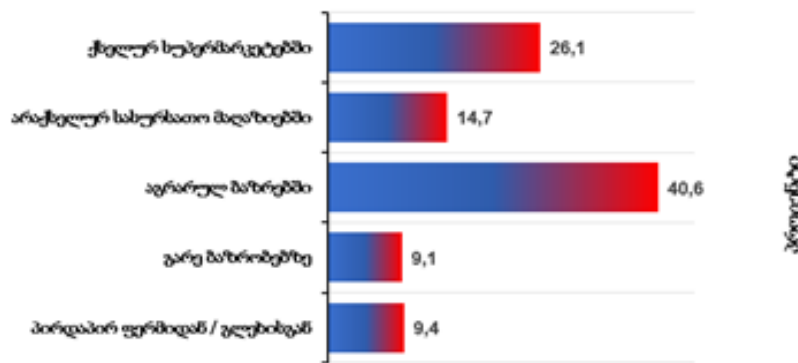

აღნიშნული მონაცემი განსაკუთრებით საგულისხმოა იმ პირობებში, რომ ხორცი და ხორცპროდუქტები თანამედროვე ადამიანის რაციონში ცილის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წყაროა, საქართველო კი ხორცის მოხმარებით ევროპაში ერთ-ერთ ბოლო ადგილზეა. (Beswick, 2019). მაშინ, როდესაც დღიური ხორცის მოხმარება საშუალოდ ევროპაში შეადგენს 165 გრამს, საქართველოში 101,85 გრამია. (იხ. დიაგრამა 6)

საკითხი, რომელიც ჩვენი კვლევის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენდა, გახლდათ თუ სად ურჩევნიათ მომხმარებლებს ნედლი საქონლისა და ღორის ხორცის შეძენა და რატომ. როგორც აღმოჩნდა, გამოკითხულთა უმრავლესობა აგრარულ ბაზრებში (40,6%) და ქსელურ მარკეტებში (26,1%) ყიდულობს ძირითადად ნედლ ხორცს.

დიაგრამა 6

ძირითადად სად ყიდულობთ ნედლ ხორცს?

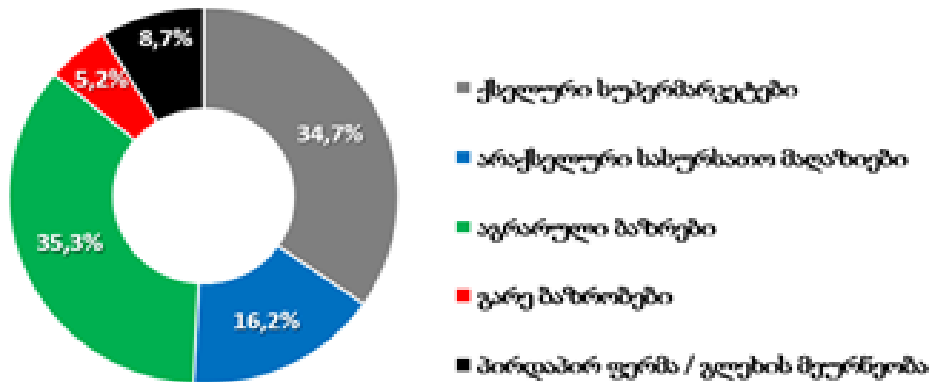

სავაჭრო ობიექტის შერჩევის ძირითადი კრიტერიუმების შესწავლამ გვიჩვენა, რომ მიუხედავად არც თუ მაღალი შემოსავლებისა, მომხმარებლებისათვის ერთ-ერთი ძირითადი კრიტერიუმი არის ობიექტში სანიტარულ-

-ჰიგიენური ნორმების დაცვა. აღნიშნული ფაქტორი, როგორც ყველაზე მნიშვნელოვანი, დაასახელა გამოკითხულთა 44%-მა. მომხმარებელთა აზრით, ყველაზე მეტად ეს კრიტერიუმი დაცულია აგრარულ ბაზრებსა და ქსელურ სუპერმარკეტებში.

დიაგრამა 7

თქვენი აზრით, რომელ სავაჭრო ობიექტებში არის უკეთ დაცული სანიტარულ-ჰიგიენური ნორმები

იმ მომხმარებლებს შორის, ვინც ხორცის საყიდლად უპირატესობას ანიჭებს ქსელურ სუპერმარკეტებს, არჩევანს განაპირობებს ისეთი ფაქტორები, როგორებიცაა სახლთან სიახლოვე

(61,2%), სანიტარულ-ჰიგიენური პირობების დაცვა (58,3%) პროდუქტის მაღალი ხარისხი (35,9%) და ასორტიმენტის მრავალფეროვნება (25,2%).

ცხრილი 1

რა ძირითადი მიზეზი ან მიზეზები გიბიძგებთ, რომ შეიძენოთ ნედლი ხორცი ამა თუ იმ ტიპის სავაჭრო ობიექტში? - ქსელური სუპერმარკეტები

წამითვლილი 11 მიზეზიდან მაქსიმუმ 3 ძირითადი მიზეზის დასახელება იყო საკმარისი	Responses (პასუხები)		Percent of Cases (ქების პროცენტი)
	N	Percent	
1 სახლთან ახლოსაა	63	26,6%	61,2%
2 შედარებით დაბალი ფასებია	23	9,7%	22,3%
3 შესაძლებელია "წიხით" შეძენა	4	1,7%	3,9%
4 შესაძლებელია ფასდაკლებები	6	2,5%	5,8%
5 არსებობს ბონუს ქულების სისტემა	9	3,8%	8,7%
6 პროდუქციის უფრო ფართო არჩევანია	26	11,0%	25,2%
7 დაცულია სანიტარულ-ჰიგიენური პირობები	60	25,3%	58,3%
8 პროდუქცია გამოირჩევა მაღალი ხარისხით	37	15,6%	35,9%
9 არ შემიძინა მომხმარებლისადმი თაღლითური დამოკიდებულება	2	,8%	1,9%
10 მივწვიე	6	2,5%	5,8%
11 მიკირს პასუხის გაცემა	1	,4%	1,0%
სულ	237	100,0%	230,1%

a. Group **შენიშვნა:** 103 მომხმარებელმა გასცა სულ 237 პასუხი, ამიტომაც გვაქვს ქების პროცენტი 230,1.

იმ მომხმარებლებში კი, ვინც ირჩევს აგრარულ ბაზრებს, გადამწყვეტი ფაქტორებია: შე-

დარებით დაბალი ფასი (43,8%), მაღალი ხარისხი (42,5%) და სანიტარულ-ჰიგიენური ნორმების დაცულობა (38,1%).

რა ძირითადი მიზეზი ან მიზეზები გიბიძგებთ, რომ შეიძენოთ ნედლი ხორცი ამა თუ იმ ტიპის სავაჭრო ობიექტში? - აგრარული ბაზრები

ჩამოთვლილი 11 მიზეზიდან მაქსიმუმ 3 ძირითადი მიზეზის დასახელება იყო საკმარისი		Responses (პასუხები)		Percent of Cases (ქვისების პროცენტი)	
		N	Percent		
\$Why_Meat_AgrMkts\$*	1	სახლით ახლისა	28	8,4%	17,5%
	2	შეფარებით დასალი ფასები	70	20,9%	43,8%
	3	შეამბლბელა "ზინიით" შეტება	3	0,9%	1,9%
	4	შეამბლბელა ფსდეაკლებები	15	4,5%	9,4%
	5	არსებობს ბონუს ტელუბის სისტემა			
	6	პროდუქციის უფრო ფართო არჩევანი	60	17,9%	37,5%
	7	დაკვლია სანიტარულ-ჰიგიენური პირობები	61	18,2%	38,1%
	8	პროდუქცია გამოირჩევა მაღალი ხარისხით	68	20,3%	42,5%
	9	არ შემიძინა მომხმარებლისადმი თაღლითური დამოკიდებულება	7	2,1%	4,4%
	10	მიუჭვლე	17	5,1%	10,6%
	11	მიჭირს პასუხის გაცემა	6	1,8%	3,8%
სულ			335	100,0%	209,4%

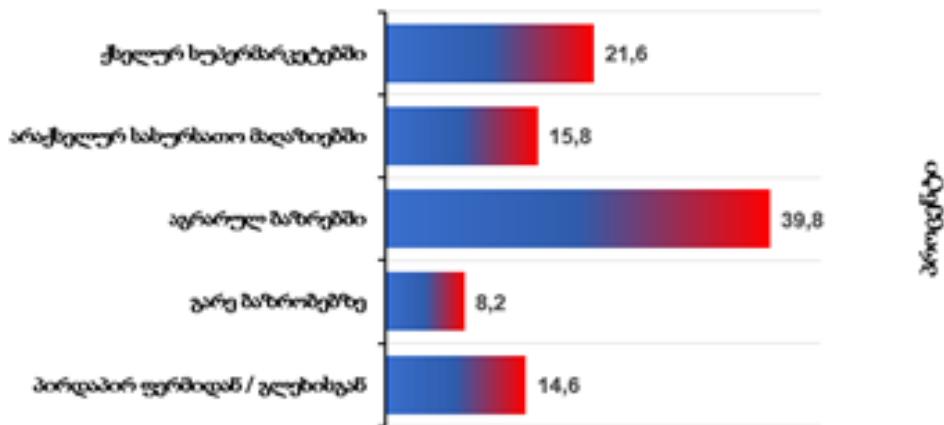
a. Group **შენიშვნა:** 160 მომხმარებელმა გასცა სულ 335 პასუხი, ამიტომაც გვაქვს ქვისების პროცენტი 209,4.

იმ მომხმარებლებში, რომლებიც ნედლ ხორცს ძირითადად გარე ბაზრობებზე იძენენ, გადამწყვეტი ფაქტორი აღმოჩნდა შედარებით დაბალი ფასები, მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნული ტიპის ობიექტების მიმართ ნდობა ყველაზე დაბალია სანიტარულ-ჰიგიენური ნორმების დაცვის კუთხით.

ნედლი ხორცის მომხმარებლებისთვის კიდევ ერთ უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს წარმოადგენს პროდუქციის მაღალი ხარისხი. იგი უმთავრეს კრიტერიუმად დასახელა გამოკითხულთა 43%-მა. რესპონდენტთა აზრით, აღნიშნულ კრიტერიუმს ყველაზე უკეთ აგრარული ბაზრები აკმაყოფილებს (39,8%) (იხ. დიაგრამა 9)

დიაგრამა 9

თქვენი აზრით, რომელ სავაჭრო ობიექტებში არის წარმოდგენილი უფრო მაღალი ხარისხის ნედლი ხორცი

კითხვაზე, თუ “რა დარღვევები დაუფიქსირებიათ რესპონდენტებს ან მათი ოჯახის წევრებს ნედლი ხორცის შეძენისას ბოლო 2 წლის განმავლობაში”, საკუთარი მოსაზრება წარმო-

ადგინა 241-მა რესპონდენტმა. მათგან 130-მა აღნიშნა, რომ დარღვევები არ დაუფიქსირებიათ. დანარჩენის პასუხები წარმოდგენილია მე-3 ცხრილში.

ცხრილი 3

რა დარღვევები დააფიქსირეთ (თქვენ ან თქვენმა ოჯახის წევრებმა) ნედლი ხორცის ყიდვისას ბოლო 2 წლის განმავლობაში

	ქსელურ სუპერმარკეტებში	არაქსელურ სასურსათო მაღაზიებში	აგრარულ ბაზრებში	გარე ბაზრობებზე	პირდაპირ ფერმიდან / გლეხისგან	ჯამი
იყიდებოდა უხარისხო პროდუქტი	30	18	28	38	0	114
არ იყო დაცული სანიტარულ-ჰიგიენური ნორმები	11	21	51	65	0	148
პროდუქტს არ ჰქონდა სათანადო წარწერა / ეტიკეტი	8	19	34	37	0	98
ჯამი	49	58	113	140	0	360

როგორც ცხრილიდან ჩანს, ყველაზე ხშირად დარღვევები ფიქსირდება გარე ბაზრობებზე. ქსელურ მარკეტებში ყველაზე ხშირია უხარისხო პროდუქტის აღმოჩენა, ხოლო აგრარულ ბაზრებში არ იყო დაცული სანიტარულ-ჰიგიენური ნორმები და პროდუქტის ეტიკეტირების წესები. საგულისხმოა, რომ რესპონდენტთა მხრიდან დარღვევები არ დაფიქსირებულა პროდუქტის უშუალოდ გლეხისგან ან ფერმერისგან ყიდვის პროცესში.

დასკვნა

კვლევამ კიდევ ერთხელ დაგვარწმუნა, რომ თანამედროვე მომხმარებელი სულ უფრო განსწავლული და მომთხოვნი ხდება. შესაბამისად, ცდილობენ რა გაზარდონ გაყიდვები, ძალზე მნიშვნელოვანია, რომ მოვაჭრეებმა შექმნან საწარმო პირობები და ხაზი გაუსვან სწორედ იმ ატრიბუტებს, რომლებიც გადამწყვეტია მომხმარებლისთვის გადაწყვეტილების მისაღებად.

ნებისმიერ შემთხვევაში, ეფექტურ საკომუნიკაციო სტრატეგიებს, უტყუარი ინფორმაციის მიწოდებასა და მარკირებას, შეუძლია მნიშვნელოვნად გაზარდოს მომხმარებლის ნდობა და შეცვალოს იმ მომხმარებლების დამოკიდებულება, რომლებსაც აღელვებთ ხორცისა და ხორცპროდუქტების უსაფრთხოებისა და საკუთარი

ჯანმრთელობის საკითხები. როგორც წესი, ასეთი მომხმარებლები ეძებენ მეტ ინფორმაციას, კითხულობენ და მეტად ენდობიან ეტიკეტებს. შეიძლება ითქვას, რომ თანამედროვე მომხმარებლისთვის პროდუქტის ხარისხიანობის დადგენა მის შესახებ მეტ ინფორმირებულობასთან ასოცირდება.

ლიტერატურა

Axelson, M. L., & Brinberg, D. (1989). A social-psychological perspective on food-related behaviour. New-York: Springer-Verlag. URL: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-1-4613-9661-1> (გადამოწმებულია: 1.04.2023)

Berndsen, M., & Van der Pligt, J. (2005). Risks of meat: The relative impact of cognitive, affective and moral concerns. *Appetite*, 44, pp.195–205. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15808894/> (გადამოწმებულია: 1.04.2023)

Beswick E. (2019) Which European countries eat the most meat? URL: <https://euronews.com>

Castelfranchi, C. (2004). Reasons to believe: Cognitive models of belief change. Workshop changing mind: Cognitive, computational and logical approaches to belief change. Amsterdam, Netherlands..

Claret, A., Guerrero, L., Ginés, R., Grau, A.,

Hernández, M. D., Aguirre, E., Peleteiro, J. B., Fernández-Pato, C., & Rodríguez-Rodríguez, C. (2014). Consumer beliefs regarding farmed versus wild fish. *Appetite*, 79, pp.25–31.

Fishbein, M., & Azjen, I. (1975). *Belief, attitude, intention and behavior: An introduction to theory and research*. Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company.

Friedler, K., & Bless, H. (2000). The formation of beliefs at the interface of affective and cognitive process. In N. H. Frijda, A. S. R. Manstead, & S. Bem (Eds.), *Emotions and beliefs: How feelings influence thoughts*. pp. 144–170.

Guerrero, L., Claret, A., Verbeke, W., Vanhonacker, F., Enderli, G., Sulmont-Rossé, C., Hersleth, M., & Guàrdia, M. D. (2012). Crosscultural conceptualization of the words traditional and innovation by means of sorting task and hedonic evaluation. *Food Quality and Preference*, 25, pp. 69–78.

Penev, A., & Ivan, C. (2011). Chinese consumer attitudes towards the electric vehicle. URL:<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:441784/FULLTEXT01.pdf> (გადამოწმებულია: 1.04.2023)

Smith, M. C., Walker, D. A., & Hamidova, N. (2012). A structural analysis of the attitudes toward science scale: attitudes and beliefs about science as a multi-dimensional 370 M.

Font-i-Furnols, M., & Guerrero, L. (2014). Consumer preference, behavior and perception about meat and meat products: An overview. *Meat Science* 98, pp. 361–371

PECULIARITIES OF CONSUMER BEHAVIOR IN THE PROCESS OF PURCHASING RAW BEEF AND PORK

Tea Valishvili

Doctor of Economics, Associated Professor of Akaki Tsereteli State University, tea.valishvili@atsu.edu.ge

Elguja Deisadze

Associated Professor of Kutaisi University, elguja.deisadze@unik.edu.ge

KEY WORDS: *Consumer behavior; psychological factors; attitude.*

J.E.L. classification: Q13, D9

DOI:

<https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.13>

For citation: Valishvili T., Deisadze E., (2023) Peculiarities of Consumer Behavior in the Process of Purchasing Raw Beef and Pork (in Georgian). *Economic Profile*, Vol. 18, 1(25), p. 75–85. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.13>

Summary

Anticipating consumer behavior is one of the key issues in modern marketing. Since consumers are the main target of any company or organization, enterprise, or trader, and the final link in a value chain, it is important to study and analyze the factors that influence their behavior patterns. This will allow companies to better understand the needs and expectations of consumers, thus enabling them to better meet those needs.

As known, the model of consumer behavior is influenced by many factors. The process of making buying decisions is complex and multifaceted. Each consumer is unique and uses their specific set of attributes for selection. Additionally, in many cases, consumers themselves find it difficult to identify the most important and decisive factors for them. That's why it is not surprising that psychological

factors, which influence the process of selecting and purchasing various products, receive special attention from scientists and marketers. Factors such as motivation, perception, attitude, and expectations determine our daily life and individual behavior. The study of these factors enables us to anticipate this behavior from social, economic, cultural, or psychological perspectives.

The article discusses and analyzes the characteristics that can influence consumer behavior, preferences, and perceptions. Importantly, psychological factors play a paramount role in shaping consumer choices, especially in the food products industry. In this particular market, consumers not only seek to satisfy their physiological needs but also prioritize products that meet their requirements, adhere to safety standards, and exhibit high quality.

As known, meat and meat products are important sources of protein in the modern human diet and represent a major food product. To determine consumer preferences in the raw meat market, we conducted a consumer survey. A total of 394 respondents residing in the Imereti region were interviewed. Among them, 209 respondents participated in the field survey, while 185 filled out the questionnaire online.

Another significant finding in the research is the fact that the majority of respondents cannot buy raw beef and pork frequently. Only 17.8% of respondents say that they buy meat twice a week. 33.2% of respondents manage to buy meat once a week. 21.1% of respondents buy meat once every two weeks, and 17% of respondents buy meat once a month. Additionally, 10.9% of respondents buy meat even less often. The provided data are particularly noteworthy in the context that Georgia ranks among the lowest in Europe in meat consumption. (Beswick, 2019). While the average daily meat consumption in Europe by 2030 is 165 grams, in Georgia this figure is 101.85 grams. Moreover, in many cases, beside the high prices, distrust is a barrier when making purchases.

In the course of the research, we studied in which outlets consumers prefer to buy raw meat and what determines their choice.

The study has once again convinced us that the modern consumer is becoming more educated and demanding. Consequently, in an effort to increase sales, it is critical that traders create credible conditions and emphasize the very attributes that are critical to a consumer's decision making.

References

- Axelson, M. L., & Brinberg, D. (1989). A social-psychological perspective on food-related behaviour. New-York: Springer-Verlag. URL:<https://link.springer.com/book/10.1007/978-1-4613-9661-1> (Verified on 1.04.2023)
- Berndsen, M., & Van der Pligt, J. (2005). Risks of meat: The relative impact of cognitive, affective and moral concerns. *Appetite*, 44, pp.195–205. URL:<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15808894/> (Verified on 1.04.2023)
- Beswick E. (2019) Which European countries eat the most meat? URL:<https://euronews.com>
- Castelfranchi, C. (2004). Reasons to believe: Cognitive models of belief change. Workshop changing mind: Cognitive, computational and logical approaches to belief change. Amsterdam, Netherlands..
- Claret, A., Guerrero, L., Ginés, R., Grau, A., Hernández, M. D., Aguirre, E., Peleteiro, J. B., Fernández-Pato, C., & Rodríguez-Rodríguez, C. (2014). Consumer beliefs regarding farmed versus wild fish. *Appetite*, 79, pp.25–31.
- Fishbein, M., & Azjen, I. (1975). *Belief, attitude, intention and behavior: An introduction to theory and research*. Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company.
- Friedler, K., & Bless, H. (2000). The formation of beliefs at the interface of affective and cognitive process. In N. H. Frijda, A. S. R. Manstead, & S. Bem (Eds.), *Emotions and beliefs: How feelings influence thoughts*. pp. 144–170.
- Guerrero, L., Claret, A., Verbeke, W.,

Vanhonacker, F., Enderli, G., Sulmont-Rossé, C., Hersleth, M., & Guàrdia, M. D. (2012). Crosscultural conceptualization of the words traditional and innovation by means of sorting task and hedonic evaluation. *Food Quality and Preference*, 25, pp. 69–78.

Penev, A., & Ivan, C. (2011). Chinese consumer attitudes towards the electric vehicle. URL:<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:441784/FULLTEXT01.pdf> (Verified on 1.04.2023)

Smith, M. C., Walker, D. A., & Hamidova, N. (2012). A structural analysis of the attitudes toward science scale: attitudes and beliefs about science as a multi-dimensional 370 M.

Font-i-Furnols, M., & Guerrero, L. (2014). Consumer preference, behavior and perception about meat and meat products: An overview. *Meat Science* 98, pp. 361–371

დისტანციური მუშაობა საქართველოს უმაღლესი განათლების სისტემაში – გამოწვევები და შესაძლებლობები

გიორგი ბუცხრიკიძე

ეკონომიკის დოქტორი, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, butskhrikidzegiorgi@sjuni.edu.ge

ნელი ბერიძე

სოციალური მეცნიერების დოქტორი, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, neliberidze@sjuni.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: დისტანციური სწავლება; ტექნოლოგიური განვითარება; პანდემია; ეკონომიკური განვითარება

J.E.L. classification: A20, A23

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.03>

ციტირებისთვის: ბუცხრიკიძე გ., ბერიძე ნ., (2023) დისტანციური მუშაობა საქართველოს უმაღლესი განათლების სისტემაში - გამოწვევები და შესაძლებლობები. ეკონომიკური პროფილი. ტ. 18, 1(25), გვ. 86–92. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.03>

ანოტაცია. ქართული უნივერსიტეტები, როგორც ბიზნეს სუბიექტები, ახალი რეალობის წინაშე აღმოჩნდნენ, რომელიც მეტწილად პანდემიამ გამოიწვია. დისტანციური სწავლება ტრადიციული სწავლების თანმხლებ ნაწილად იქცა. უნივერსიტეტების ადმინისტრაციისთვის გამოწვევაა ხარისხიანი მომსახურებისა და განათლების უზრუნველყოფა და მეორე მხრივ, ლექტორებისთვის საჭირო სამუშაო პირობების შექმნა სამუშაო პროცესების შეუფერხებლად. ეს სტატია განსაზღვრავს გამოწვევებს, რომლებიც წარმოიშვა იმ ცვლილებებისგან, რომელმაც მოიცვა მთელი მსოფლიო და ასევე გვთავაზობს რამდენიმე რეკომენდაციას მენეჯერებისთვის და ადმინისტრაციისთვის, რათა უფრო ეფექტურად მართონ თავიანთი ადამიანური რესურსები დისტანციური მუშაობის დროს.

შესავალი

21-ე საუკუნე ცვალებადი გარემოს ეპოქაა და პროგრესი ყველგან ყველა სფეროში შესამჩნევია. გლობალიზაციის, ტექნოლოგიური განვითარების, პროცესების მიმოხილვის, ახალი ბიზნესის და კონკურენტების მხრიდან ზეწოლის და სხვა მრავალი ფაქტორის გამო მსოფლიო სწრაფად იცვლება. ეს მამოძრავებელი ფაქტორები გვაიძულებს ვიყოთ უფრო მეტად მობილიზებულნი და მიმდინარე მოვლენებთან ადაპტირებული.

ჩვენს ირგვლივ ყველაფერი სწრაფად ვითარდება. ეს პროცესი კოვიდ-19-ის პანდემიამ კიდევ უფრო დააჩქარა. პანდემიამ შეცვალა ცხოვრების წესი, სამუშაო და განათლების სტილი. მიუხედავად იმისა, რომ მთელი მსოფლიო იყო გარშემორტყმული სხვადასხვა შეზღუდვებით, აუცილებელი იყო, რომ ცხოვრების ხარისხი არ გაუარესებულიყო და იგივე დარჩენილიყო. აქედან გამომდინარე, ყველაფერი განათლების სისტემის ჩათვლით, გადავიდა დისტანციურ წყობაზე.

ძირითადი ნაწილი

საქართველოში განათლების სისტემას, ისე როგორც სხვა ქვეყნებში, მნიშვნელოვანი გავ-

ლენა აქვს ქვეყნის ეკონომიკაზე და ასევე, იგი დიდ როლს თამაშობს ქვეყნის სოციო-ეკონომიკურ განვითარებაში. ძალიან მნიშვნელოვანია განათლების ხარისხი არ დაეცეს დისტანციური სწავლებისას:

1. დისტანციური მუშაობა ეს არის სამუშაო პროცესი, როდესაც თანამშრომლები ასრულებენ თავიანთ სამუშაოს ტრადიციული სამუშაო გარემოს მიღმა, ამიტომ დისტანციურად მომუშავე პირი/ტელემუშაკი არის მუშაკი, რომელიც ახორციელებს თავის სამუშაოს ოფისის გარეთ (ნილსი, 1998).

2. დისტანციური სწავლება - განათლების ფორმა, რომელშიც ძირითადი ელემენტები მოიცავს მასწავლებლებისა და სტუდენტების ფიზიკურ განცალკევებას სწავლების დროს და სხვადასხვა ტექნოლოგიების გამოყენებას მოსწავლე-მასწავლებელს შორის კომუნიკაციის გასაადვილებლად (ბერგი და სიმონსონი, 2016)

COVID-19 პანდემიამ მსოფლიოს მასშტაბით მოიცვა ყველაფერი და სანამ ქვეყნები რეგულაციებში იყვნენ, მათ პარალელურად მოუწიათ ალტერნატიული მუშაობის სტილის ადაპტირება, რაც იმ მომენტისთვის აღმოჩნდა დისტანციური მუშაობა. ამჟამად, მსოფლიოს მასშტაბით ჩატარებულია მრავალი კვლევა და გამოქვეყნებულია მრავალი სამეცნიერო ნაშრომი, რომლებიც ახასიათებენ დისტანციურ მუშაობას, როგორც სამუშაო პრაქტიკას.

ყურადღებას იქცევს ფაქტი, თუ როგორ მართავს უნივერსიტეტის ადმინისტრაცია ადამიანურ რესურსებს დისტანციურად, რადგან ახალ რეალობაში ეს ყოველივე გახდა გარდაუვალი გამოწვევა. ამ მხრივ საინტერესოა უცხოური გამოცდილება. ვაშინგტონის უნივერსიტეტი, სენტ-ლუისში განსაზღვრავს, რომ დისტანციური მუშაობის მიზეზი არ შეიძლება იყოს მხოლოდ აუცილებელი გარემოება, არამედ საჭიროა თანამშრომლის სურვილიც. უნივერსიტეტმა განსაზღვრა, თუ რა სახის სამუშაოებია შესაფერისი დისტანციურად მუშაობისთვის, ვის შეუძლია მოითხოვოს ეს, რა ფორმების შევსებაა საჭირო და

რა დამატებითი პასუხისმგებლობები ეკისრება თანამშრომელს. ამ მხრივ მნიშვნელოვანია საქართველო იზიარებდეს უცხოურ გამოცდილებას და საქმიანობის პროცესებს აორგანიზებდეს წარმატებულ უცხოურ მაგალითებზე დაყრდნობით.

Flexjobs.com-ის სტატისტიკის მიხედვით, 2020 წლამდე შეერთებულ შტატებში იყო 7 მილიონი დისტანციურად მომუშავე პირი, რაც აშშ-ს მთლიანი მოსახლეობის 3,4 პროცენტია. 2015 წლიდან 2020 წლამდე დისტანციური მუშაკების რაოდენობა მსოფლიოში 44 პროცენტით გაიზარდა (ჰერინგი, 2020). ეს სტატისტიკა იმედის მომცემია ისეთი ქვეყნებისთვის, რომელთათვისაც დისტანციური მუშაობა ახალი სამუშაო პრაქტიკაა.

უმაღლესი განათლება გადამწყვეტია ქვეყნის ცხოვრების ხარისხის, სოციალურ-ეკონომიკური პირობებისა და განვითარებისთვის. განათლების ეფექტური მიწოდება მნიშვნელოვანია უნივერსიტეტების ფუნქციონირებისთვის. ამდენად, აუცილებელია, რომ უნივერსიტეტის ადმინისტრაციამ გამოიყენოს და გაიზიაროს ყველა სამუშაო პრაქტიკა, რომელიც დაეხმარება მათ თანამშრომლებს (ლექტორებს და პროფესორებს) თავიანთი სამუშაოს წარმატებით შესრულებაში. ერთი მხრივ, უნივერსიტეტებმა ხარისხიანი განათლება უნდა მიაწოდონ სტუდენტებს და მეორე მხრივ, შეინარჩუნონ ეფექტური კომუნიკაცია, თანამშრომლებში სამუშაოთი კმაყოფილებისა და მოტივაციის დონის ზრდა.

მოტივაციის დაკარგვა დისტანციური მუშაობის პროცესში სამუშაოს შესრულების თანმხლები ნაწილი გახდა, რადგან ტრადიციული სამუშაო ადგილისგან მოშორებით მუშაობა ქმნის განცდას, რომ თანამშრომელი არ გრძნობს თავს ან არ ასოცირდება ორგანიზაციის ნაწილად. სწორედ აქ სწორ მენეჯმენტს/ადმინისტრირებას დიდ როლი ეკისრება. როგორც კი ხელმძღვანელობისთვის შესამჩნევი გახდება თანამშრომლის მოტივაციის დაქვეითება, საჭირო ხდება თანამშრომლის ყურა-

დღეობა გაამახვილონ დისტანციური მუშაობის უპირატესობებზე. აშშ-ს შრომის სტატისტიკის ბიუროს მიხედვით, პანდემიამდე 63,427 თანამშრომელი მუშაობდა დისტანციურად უმაღლეს განათლებაში შეერთებულ შტატებში და ბევრ უნივერსიტეტს აქვს კარგად სტრუქტურირებული გაიდლაინები, პრაქტიკა და პროცედურები დისტანციური განათლებისთვის (აშშ შრომის სტატისტიკის ბიურო, 2019). კვლევამ აჩვენა, რომ დისტანციურად მომუშავე ლექტორები უფრო კმაყოფილები და მოტივირებულნი არიან თავიანთი საქმით, ვიდრე ლექტორები, რომლებიც ასწავლიან უნივერსიტეტებიდან. სწავლების ხარისხი ორივე შემთხვევაში ერთნაირია.

ზოგიერთ შემთხვევაში, თანამშრომლები არ თანხმდებიან ასეთ საქმიანობას სამუშაოსა და პირად ცხოვრებაში დისბალანსის გამო. თანამშრომლები, რომლებიც თავიანთ სამუშაოს სახელში აკეთებენ, უფრო დადებითად აფასებენ საშინაო საქმიანობასა და სამსახურს, ვიდრე თანამშრომლები, რომლებიც მუშაობენ ოფისიდან (ჰილი, ფერისი და მარტინსონი, 2003). დისტანციური მუშაობა ამ მხრივ მნიშვნელოვნად დაზოგავს მათ დროს და მისცემს თავისუფლებას იმუშაონ იქ, სადაც სურთ, ტრადიციულ სამუშაო ადგილზე მისვლის გარეშე.

დისტანციური მუშაობის უპირატესობებზე ფოკუსირებით, მენეჯმენტი გაზრდის თანამშრომლების მოტივაციასა და სამუშაოთი კმაყოფილებას. თანამშრომლებსა და მათ ხელმძღვანელებს შორის კომუნიკაცია კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ასპექტია, რომელიც დიდ გავლენას ახდენს დისტანციური სწავლების/მუშაობის მთელ პროცესზე. ეფექტური კომუნიკაცია და უკუკავშირი დიდ როლს ასრულებს თანამშრომლების სამუშაოთი კმაყოფილებასა და მოტივაციაში. ზოგიერთი ადამიანისთვის პირისპირ კომუნიკაცია მათი საქმის შესასრულებლად ყველაზე ეფექტური გზაა. ამდენად, ამ ტიპის ადამიანებს უნივერსიტეტების ხელმძღვანელობამ უნდა შეუქმნას ისეთი სამუშაო პირობები, რომ თანამშრომლებმა თავი არ იგ-

რძონ უნივერსიტეტიდან გარიყულად.

უნივერსიტეტის ადმინისტრაციამ უნდა მიაწოდოს იგივე რაოდენობის უკუკავშირი ლექტორებს, როგორც დისტანციური მუშაობის პროცესში, ასევე ტრადიციული სამუშაო ადგილის შემთხვევაში. კომუნიკაციის, უკუკავშირისა და პირისპირ ურთიერთობის არარსებობის პრობლემა ნაწილობრივ გვარდება თანამედროვე ტექნოლოგიების გამოყენებით, როგორცაა ვიდეოზარები, კონფერენციები, ონლაინ გაკვეთილები და ა.შ. თუმცა, როგორც აღვნიშნეთ, ეს ნაწილობრივ აგვარებს საკითხს, ვინაიდან პირისპირ კომუნიკაციის ნაკლებობა კვლავ ერთ-ერთ მოუგვარებელ პრობლემურ საკითხად რჩება და მისი დაძლევა ადმინისტრაციისთვის დიდი გამოწვევაა.

დისტანციური მუშაობა თანამშრომლებს სთავაზობს მოქნილ გრაფიკსა და კომფორტულ სამუშაო გარემოს. ეს თავისთავად ზრდის სამუშაოთი კმაყოფილებას და უდავოდ, კმაყოფილი თანამშრომელი უკეთ მუშაობს და აკეთებს იმაზე მეტს, ვიდრე ევალება. ნაკლები შეფერხება და მუშაობის მეტი კონტროლი შეიძლება ჩაითვალოს დამხმარე ფაქტორად, რომელიც იწვევს სამუშაოთი კმაყოფილებას და ზრდის პროდუქტიულობას. ოფისში მომუშავე თანამშრომლებთან შედარებით, ისინი, ვინც სახლიდან მუშაობენ, გრძნობენ, რომ დისტანციურმა მუშაობამ გაზარდა მათი სამუშაოს შესრულების ხარისხი, მოტივაცია და ეფექტურობა. (ჰილი, ფერისი და მარტინსონი, 2003).

როგორც ზემოთ აღინიშნა, პანდემიის პირობებში თანამშრომლების მართვა დისტანციურად, როდესაც არ არის მომზადებული და კარგად სტრუქტურირებული პროცედურები, პრობლემას უქმნიდა საქართველოს უნივერსიტეტებს. არსებობს ვარაუდი, რომ 50 წელზე მეტი ასაკის თანამშრომლებს უჭირდათ ტექნოლოგიების გამოყენება, რაც ეს კიდევ ერთი პრობლემატური საკითხია უნივერსიტეტების ადმინისტრაციისთვის. დისტანციური მუშაობა თავისთავად გულისხმობს ისეთი ტექნიკის გამოყენებით მუშაობას, როგორცაა ლეპტო-

პები ან სმარტფონები და თუ თანამშრომლები/ლექტორები საჭიროებისამებრ ვერ გამოიყენებენ მათ, სასწავლო პროცესი შეფერხდება. ამ მხრივ საინტერესოა პანდემიამდე აშშ-ში 50+ ასაკის ადამიანებში ჩატარებული კვლევები ტექნოლოგიების ათვისების დონესთან დაკავშირებით. გამოვლინდა, რომ არიან 50 წელზე მეტი ასაკის ადამიანები, რომლებიც არ არიან საკუთარ შესაძლებლობებში დარწმუნებულნი ტექნოლოგიების ათვისების/გამოყენების თვალსაზრისით. ამერიკელების მესამედს სჭირდება ვინმეს დახმარება მოწყობილობის გამოსაყენებლად. თუმცა, ტექნოლოგიების მიღების დონე მნიშვნელოვნად მაღალია (ანდერსონი 2017).

სამწუხაროდ, იგივე შინაარსის კვლევა არ ჩატარებულა საქართველოში. თუმცა, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ შედეგები მეტ-ნაკლებად იგივე იქნება ქართული სამუშაო ძალისთვისაც. რაც შეეხება დისტანციურ მუშაობას, ტექნოლოგიის გამოყენება ფუნდამენტურია და თუ ადმინისტრაცია ხედავს, რომ თანამშრომლებს აქვთ სირთულეები ტექნოლოგიის გამოყენებასთან დაკავშირებით, ნომერ პირველ პრიორიტეტად უნდა დაისახონ მათი დახმარება. დასაწყისისთვის, ადმინისტრაციებმა უნდა უზრუნველყონ თანამშრომლებისთვის ძირითადი უნარ-ჩვევების სწავლება/ათვისება, რომლებიც საჭიროა ონლაინ ლექციების ჩასატარებლად. ტექნოლოგიების ეპოქაში მისი გამოყენების აუცილებლობა კიდევ ერთი შესაძლებლობაა გვყავდეს კონკურენტუნარიანი და ადაპტირებული თანამშრომლები შრომის ბაზარზე. ამიტომ, ვფიქრობთ, რომ მენეჯერებმა/ადმინისტრაციამ ეს შესაძლებლობა გონივრულად უნდა გამოიყენოს.

დასკვნა

სხვადასხვა ფაქტორების გამო, დისტანციური მუშაობა ჩვენი ყოველდღიური ცხოვრების ნაწილია და ორგანიზაციებს, განსაკუთრებით უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებს უნდა ჰქონდეთ კარგად მომზადებული პრო-

ცედურები და ინსტრუმენტები დისტანციური მუშაობის პროცესის ეფექტურად მართვისთვის.

როგორც აღვნიშნეთ, უმაღლესი განათლების მიღება მრავალი ქვეყნის ერთ-ერთი მთავარი პრიორიტეტია, რადგან განათლებული ხალხი და სამუშაო ძალა ქმნის და ინარჩუნებს ძლიერ ეკონომიკას, სოციალურ თუ პოლიტიკურ მდგომარეობას.

დისტანციური მუშაობის პროცესში წარმოიქმნება მრავალი გამოწვევა: თანამშრომლებში მოტივაციის დაქვეითება, კომუნიკაციის ნაკლებობა (განსაკუთრებით პირისპირ კომუნიკაციის), დისტანსი სამსახურსა და პირად ცხოვრებას შორის, ტექნოლოგიების გამოყენებლობა, და ა.შ. თუმცა, ამ ძალიან სიმეტრიულ სამყაროში არ არსებობს გამოწვევა, რომელიც უფრო დიდ შესაძლებლობას არ გვთავაზობს. საქართველოს უნივერსიტეტების ადმინისტრაცია, როგორც ეფექტური მენეჯმენტის გუნდი, ვალდებულია შექმნას სამუშაო პირობები, რომელიც დააკმაყოფილებს ლექტორებისა და სხვა თანამშრომლების საჭიროებებს, რადგან სწორედ ლექტორები აწვდიან სტუდენტებს მაღალხარისხიან განათლებას. ჯერ მენეჯმენტმა უნდა გამოავლინოს თანამშრომლების სუსტი მხარეები და მხოლოდ ამის შემდეგ შექმნას სტრატეგია და განახორციელოს იგი. ქართული მუშახელისთვის სასარგებლო იქნებოდა ტრენინგების ჩატარება ტექნოლოგიების დანერგვასთან დაკავშირებით, შეფასების სისტემის შექმნა სტუდენტებისა და მათი მუშაობის გასაკონტროლებლად და ხშირად ადმინისტრაციისგან უკუკავშირის მიღება, როგორც ეფექტური კომუნიკაციის ფორმა.

ლიტერატურა

1. Anderson O., (2017) Technology Use and Attitudes among Mid-Life and Older Americans.
URL: https://www.aarp.org/content/dam/aarp/research/surveys_statistics/technology/info-2018/atom-nov-2017-tech-module/doi.10.26419%252Fres.00210.001.pdf

(გადამოწმებულია 13.03.23).

U.S. Bureau of Labor Statistics. URL:<https://www.bls.gov/news.release/atus.t06.htm>

Berg G., Simonson M., (2016). *Distance learning*. URL:<https://www.britannica.com/topic/distance-learning> (გადამოწმებულია 13.03.23).

Washington University in St. Louis. 2020. URL:<https://hr.wustl.edu/items/telecommuting/> (გადამოწმებულია 13.03.23).

Nilles, Jack M., (1998). *Managing Telework: Strategies for Managing the Virtual Workforce*. Wiley, P.10.

Howington J., (2020) Remote Work Statistics & Trends: The Latest in Remote Work. Remote Work Statistics & Trends: The Latest in Remote Work URL:<https://www.flexjobs.com/blog/post/remote-work-statistics/#:~:text=A%20special%20analysis%20done%20by,10%20years%20it%20grew%2091%25> (გადამოწმებულია 13.03.23).

Hill, E. J., M. Ferris, and V. Martinson (2003). "Does it matter where you work? A comparison of how three work venues (traditional office, virtual office and home office) influence aspects of work and personal / family life." *Journal of Vocational Behavior* 63(2) 220-241.

TELECOMMUTING IN GEORGIAN HIGHER EDUCATION SYSTEM – CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

Giorgi Butskhrikidze

PhD in Economics, Professor of Samtskhe-Javakheti State University, butskhrikidzegiorgi@sjuni.edu.ge

Neli Beridze

Doctor of Social Sciences, Associate Professor of Samtskhe-Javakheti State University, neliberidze@sjuni.edu.ge

KEY WORDS: *distance learning; technological development; pandemic; economic development*

J.E.L. classification: A20, A23 DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.03>

For Citation: Butskhrikidze G., Beridze N., (2023) Telecommuting in Georgian higher education system – challenges and opportunities (in Georgian). *Economic Profile*. Vol. 18, 1(25), p. 86-92. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.03>

Summary

Georgian universities as business entities are faced with new reality provoked by Covid-19. Distance learning became accompanying part of teaching as providing service to students. It is a challenge for university administrations to provide quality service and education and on the other hand, create pleasant working conditions for lecturers to perform uninterruptedly. This article identifies the challenges that arise from changes around the world and also offers few recommendations for managers/administrations to manage their human resources effectively while telecommuting.

21st century is an era of changing environments and the progress is made in every field. The world is changing at a mile in a minute due to globalization,

technological development, consumer habit changes, process reviews, pressure from new business entrants and competitors arising out of nowhere, focus on benefits and etc. These driving factors make us to be more changeable and adaptive to the current events. Popular directions of evolution and surviving, such as Darwinism, turned into one rule (simple and difficult at the same time) – if you want to survive, you need to change.

Everything around us develops rapidly. This process has been accelerated by the Covid-19 pandemic. The pandemic has changed lifestyle, work and education style. While the whole world found itself surrounded by restrictions and limitations, the quality of life should have been stayed the same. Therefore, everything including education system has moved to a remote setup.

Education system has a substantial impact on country's economy and Georgia is part of this scheme. Since education plays a huge role in development, it is crucial to maintain the quality of distance learning.

Covid-19 virus has covered enormous scales and has changed the daily lifestyle of the whole world. While the countries were under lockdown, they had to adapt an alternative working style, which is telecommuting. Working from distance became the main style of working which has covered all business units, including universities. At the current time, many researches have been carried out and many scientific literatures explaining telecommuting as a working practice.

The number of universities that offer students online classes are growing fast. It is interesting how university's administration manages their human resources on distance, because in a new reality it is a challenge.

Communication between the employees and their supervisors is another important aspect that has significant effect of whole distance learning process. As it is known, communication and feedback are crucial for job satisfaction and performance of the employees. However, the type of personality

plays a role in the telecommuting process and the satisfaction of the telecommuter, which is supported by the need of strong communication. For some people face-to-face communication is the most effective way to do their job.

University administration should provide the same amount of feedback to lecturers that work from distance as for the lecturers who teaches at university. Problem of communication, feedback and lack of face-to-face interactions are solved by using modern technologies, such as video calls, conferences, classes and etc. However, this partly eliminates the issue, because lack of face-to-face communication remains one of the problematic topics and to overcome it, is a challenge for administrations.

To sum up the discussion, it is without the doubt that by different kind of factors telecommuting is now the part of our daily life and organizations, especially higher educational organizations must have well-prepared procedures and tools to manage distance working process effectively.

As we mentioned, to get higher education is one of the main priorities for many countries, because it educated people and labor force create and maintain strongeconomy. That is why higher education system should be in the center of attention in every aspect.

References:

1. Anderson O., (2017) Technology Use and Attitudes among Mid-Life and Older Americans. URL:https://www.aarp.org/content/dam/aarp/research/surveys_statistics/technology/info-2018/atom-nov-2017-tech-module.doi.10.26419%252Fres.00210.001.pdf (Verified on 13.03.23).
U.S. Bureau of Labor Statistics. URL:<https://www.bls.gov/news.release/atus.t06.htm>
Berg G., Simonson M., (2016). *Distance learning*. URL:<https://www.britannica.com/topic/distance-learning> (Verified on 13.03.23).
Washington University in St. Louis. 2020. URL:<https://hr.wustl.edu/items/telecommuting/>

(Verified on 13.03.23).

Nilles, Jack M., (1998). *Managing Telework: Strategies for Managing the Virtual Workforce*. Wiley, P.10.

Howington J., (2020) Remote Work Statistics & Trends: The Latest in Remote Work. Remote Work Statistics & Trends: The Latest in Remote Work URL:<https://www.flexjobs.com/blog/post/remote-work-statistics/#:~:text=A%20special%20analysis%20done%20by,10%20years%20it%20grew%2091%25> (Verified on 13.03.23)

Hill, E. J., M. Ferris, and V. Martinson (2003). “Does it matter where you work? A comparison of how three work venues (traditional office, virtual office and home office) influence aspects of work and personal / family life.” *Journal of Vocational Behavior* 63(2) 220-241.

სამშენებლო კომპანიების ფინანსური მდგომარეობის ანალიზი და მისი სრულყოფის მიმართულებები

ლელა ხელაძე

ქუთაისის უნივერსიტეტის აფილირებული ასისტენტი
lela.kheladze@unik.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: სამშენებლო კომპანიები; ფინანსური ანგარიშგება; საკუთარი კაპიტალი; ფინანსური ანალიზი; კაპიტალის ანალიზი; ბალანსი.

J.E.L. classification: M41, D24

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.09>

ციტირებისთვის: ხელაძე ლ., (2023) სამშენებლო კომპანიების ფინანსური მდგომარეობის ანალიზი და მისი სრულყოფის მიმართულებები. ეკონომიკური პროფილი. ტ. 18, 1(25), გვ.93–102 DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.09>

ანოტაცია. სტატიაში განხილულია სამშენებლო კომპანიების ფინანსური მდგომარეობის ანალიზის თავისებურებები და მოცემულია კვლევა საქართველოში მოქმედი ორი უმსხვილესი სამშენებლო კომპანიის (შპს „ანაგი“ და შპს „ას ჯორჯია“) მაგალითზე. კვლევის ფარგლებში განხორციელებულია საანალიზო სამშენებლო კომპანიების საკუთარი კაპიტალის მდგომარეობის შეფასება. საკვლევი სამშენებლო კომპანიების ფინანსური სტაბილურობის დახასიათებისთვის გამოყენებულია აბსოლუტური და ფარდობითი მაჩვენებლები. საკვლევი კომპანიების ფინანსური სტაბილურობა შეფასებულია რიგი კოეფიციენტების მიხედვით 2019, 2020 და 2021 წლების ფინანსური ანგარიშგების მონაცემებზე დაყრდნობით და თვალსაჩინოების მიზნით კოეფიციენტები წარმოდგენილია ცხრილის სახით. კოეფიციენტების ანალიზის შედეგები გამოსახულია დიაგრამის სახით, რითაც საშუალებას იძლევა დავახასიათოთ ორივე საკვლევი კომპანიის ფინანსური სტაბილურობა დინამიკაში და განვიხილოთ მასზე მოქმედი ფაქტორები.

შესავალი

სამშენებლო კომპანიათა გამართულად ფუნქციონირებისა და საქმიანობის ფინანსური შედეგების ობიექტურად შეფასების საუკეთესო საშუალებაა მათი ფინანსური მდგომარეობის ანალიზი. ფაქტობრივი მდგომარეობის ანალიზის შედეგად შესაძლებელია გაკეთდეს პროგნოზი კომპანიის შემდგომი სტაბილურობის შესახებ, ან პირიქით, აღნიშნული ინფორმაციის საფუძველზე თავიდან იქნას აცილებული მოსალოდნელი საფრთხეები. წინამდებარე კვლევის მიზანს წარმოადგენს სამშენებლო კომპანიების ფინანსური მდგომარეობის სრულყოფის მიმართულებების შემუშავება და ამ კომპანიების ფინანსური მდგომარეობის პრაქტიკული ანალიზის საფუძველზე შესაბამისი დასკვნებისა და სარეკომენდაციო ხასიათის წინადადებების ჩამოყალიბება. კვლევის ობიექტად შერჩეულ იქნა სამშენებლო კომპანია შპს „ანაგი“ (ს/კ 245416401) და შპს „ას ჯორჯია“ (ს/კ 406024270), მათ მიერ გამოქვეყნებული აუდიტირებული ფინანსური ანგარიშგების მონაცემები 2019, 2020 და 2021 წლების მიხედვით.

სამშენებლო სექტორში არსებობს მთელი რიგი ხარვეზები რეგულაციებში, რაც მოითხოვს დროულ სრულყოფას. სამშენებლო სექტორში მიმდინარე პროცესების ანალიზი ცხადყოფს, რომ დარგი დღეისათვის თვითდინებით ვითარდება. აუცილებელია საქართველოში სრულყოფილად დაინერგოს თანამედროვე სამშენებლო რეგულაციები და სამშენებლო სფერო დარეგულირდეს. მნიშვნელოვანია, რომ

უწყვეტ რეჟიმში და აქტიურად მიმდინარეობდეს მუშაობა ამ მიმართულებით. სამშენებლო სფეროს დარეგულირება უნდა განხორციელდეს სახელმწიფო უწყებების, საერთაშორისო ორგანიზაციების, სამშენებლო ინდუსტრიისა და აკადემიური წრეების კოორდინირებული მუშაობით. მნიშვნელოვანია სრულად მოხდეს საერთაშორისო სტანდარტების მნიშვნელობის გაცნობიერება და გადაწყვეტილების მიღება სათანადოდ ინფორმირებული სამშენებლო სექტორის მონაწილეობით. ჩვენი აზრით, ბიზნესის სახელმწიფო რეგულირებისათვის საჭიროა ქვეყნის განვითარების მაჩვენებლების სწორი ანალიზი, სპეციფიკური პირობების გათვალისწინება და ბიზნესის განვითარების შესაძლო მიმართულებების განსაზღვრა. უნდა განხორციელდეს სტრატეგიული და ოპერატიული მიზნების რაციონალური კოორდინაცია და ბაზარსა და სახელმწიფოს შორის ორგანული ურთიერთკავშირის ჩამოყალიბება, რის შედეგადაც სახელმწიფოსა და სამშენებლო ბაზრის ურთიერთობები მიზეზ-შედეგობრივად იქნება ურთიერთდაკავშირებული.

ძირითადი ნაწილი

ფინანსური სტაბილურობა საწარმოს ფინანსური მდგომარეობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მახასიათებელია და გულისხმობს საწარმოს მყარ ფინანსურ დამოუკიდებლობას. იგი დაკავშირებულია საწარმოს საერთო ფინანსურ სტრუქტურასთან.

შპს „ანაგისთვის“ და შპს „ას ჯორჯიასთვის“ წარმოვადგინოთ ფინანსური სტაბილურობის შეფასების მაჩვენებლები: მატერიალური მარაგები, საკუთარი საბრუნავი სახსრები და დაფინანსების „ნორმალური“ წყაროები და შევავსოთ მისი ფინანსური სტაბილურობა აბსოლუტურ მაჩვენებლებში.

ცხრილი 1

შპს «ანაგის» ფინანსური სტაბილურობის შეფასების მაჩვენებლების დინამიკა

(ათასი ლარი)

მაჩვენებელი	2019	2020	2021
მატერიალური მარაგები	16806	24087	26145
საკუთარი საბრუნავი სახსრები	5867	8912	10979
დაფინანსების «ნორმალური» წყაროები	26862	45709	48235

წყარო: შპს „ანაგის“ 2019, 2020 და 2021 წლების ფინანსური ანგარიშგების მონაცემები

ცხრილი 2

შპს «ას ჯორჯიას» ფინანსური სტაბილურობის შეფასების მაჩვენებლების დინამიკა

(ათასი ლარი)

მაჩვენებელი	2019	2020	2021
მატერიალური მარაგები	67798	60423	51387
საკუთარი საბრუნავი სახსრები	9446	6671	4114
დაფინანსების «ნორმალური» წყაროები	21981	19871	20596

წყარო: შპს „ას ჯორჯიას“ 2019, 2020 და 2021 წლების ფინანსური ანგარიშგების მონაცემები

ზემოთ მოტანილი მონაცემების თანახმად შპს „ანაგის“ გააჩნია აბსოლუტური ფინანსური სტაბილურობა, ვინაიდან მატერიალური მარაგები მეტია საბრუნავ სახსრებზე. აღნიშნული ტენდენცია სტაბილურად არის შენარჩუნებული წლების მიხედვით, რაც საიმედო პროგნოზის გაკეთების საშუალებას გვაძლევს. ხოლო შპს „ას ჯორჯიას“ შემთხვევაში საპირისპირო მდგომარეობა გვაქვს.

კვლევის პროცესში მნიშვნელოვანია შევავსოთ საწარმოს კრედიტუნარიანობა. საწარმოს კრედიტუნარიანობის შეფასების არაერთი მეთოდი არსებობს. ჩვენ გამოვიყენებთ ერთ-ერთ

ყველაზე გავრცელებულ და პრაქტიკულად მისაღებ მეთოდს, ალტმანის კრედიტუნარიანობის ინდექსს (Altman's Z Score Model). აღნიშნული ფორმულა შექმნა დასავლეთის ცნობილმა ეკონომისტმა, პროფესორმა ედუარდ ალტმანმა, რომელმაც შეისწავლა გაკოტრებული სამრეწველო კომპანიების ფინანსური მდგომარეობა. ჩატარებული გამოკვლევების საფუძველზე მან ააგო კრედიტუნარიანობის ინდექსის მოდელი (Z), რომელსაც შემდეგი სახე აქვს:

$$Z = 3,3 k_1 + 1,0 k_2 + 0,6 k_3 + 1,4 k_4 + 1,2 k_5$$

სადაც:

k_1 = მოგება %-ისა და გადასახადის გადახდამდე / მთელი აქტივები

k_2 = ამონაგები რეალიზაციიდან / მთელი აქტივები

k_3 = საკუთარი კაპიტალი / მოზიდული კაპიტალი

k_4 = დაგროვილი გაუნაწილებელი მოგება / მთელი აქტივები

k_5 = საკუთარი საბრუნავი სახსრები (სსს) / მთელი აქტივები

$$Z_{2019} = 3.3 * 0.16 + 1 * 0.82 + 0.6 * 0.91 + 1.4 * 0.54 + 1.2 * 0.02 = 2.69$$

$$Z_{2020} = 3.3 * 0.18 + 1 * 0.83 + 0.6 * 0.94 + 1.4 * 0.55 + 1.2 * 0.04 = 2.82$$

$$Z_{2021} = 3.3 * 0.23 + 1 * 1.12 + 0.6 * 0.26 + 1.4 * 0.6 + 1.2 * 0.08 = 2.98$$

შპს „ას ჯორჯია“:

2019 წლის მონაცემებით $k_1 = 0$, $k_2 = 0.04$, $k_3 = 0.01$, $k_4 = 0$, $k_5 = 0.1$

2020 წლის მონაცემებით $k_1 = 0$, $k_2 = 0.03$, $k_3 = 0.01$, $k_4 = 0$, $k_5 = 0.15$

$$Z_{2019} = 3.3 * 0 + 1 * 0.04 + 0.6 * 0.01 + 1.4 * 0 + 1.2 * 0.1 = 0.17$$

$$Z_{2020} = 3.3 * 0 + 1 * 0.03 + 0.6 * 0.01 + 1.4 * 0 + 1.2 * 0.15 = 0.22$$

$$Z_{2021} = 3.3 * 0 + 1 * 0.03 + 0.6 * 0.01 + 1.4 * 0 + 1.2 * 0.62 = 0.79$$

ალტმანის კრედიტუნარიანობის ინდექსის მინიმალური დონე არის 2,675. თუკი ინდექსი მასზე დაბალი აღმოჩნდა, საწარმოს 2-3 წელიწადში გაკოტრება ემუქრება სათანადო ღონისძიებების გატარების გარეშე. როცა $Z > 2,675$, მაშინ საწარმოს უახლოეს მომავალში ფინანსური საფრთხე არ ემუქრება (Altman, 2020:51)

გამოვთვალოთ ალტმანის კრედიტუნარიანობის ინდექსი საანალიზო საწარმოების 2019, 2020 და 2021 წლების ფინანსური მონაცემების მიხედვით.

შპს „ანაგი“:

2019 წლის მონაცემებით $k_1 = 0.16$, $k_2 = 0.82$, $k_3 = 0.91$, $k_4 = 0.54$, $k_5 = 0.02$

2020 წლის მონაცემებით $k_1 = 0.18$, $k_2 = 0.83$, $k_3 = 0.94$, $k_4 = 0.55$, $k_5 = 0.04$

2021 წლის მონაცემებით $k_1 = 0.23$, $k_2 = 1.12$, $k_3 = 0.26$, $k_4 = 0.6$, $k_5 = 0.08$

აქედან გამომდინარე ალტმანის კრედიტუნარიანობის ინდექსი შესაბამის წლების მიხედვით გამოიყურება შემდეგნაირად:

2021 წლის მონაცემებით $k_1 = 0$, $k_2 = 0.03$, $k_3 = 0.01$, $k_4 = 0$, $k_5 = 0.62$

აქედან გამომდინარე ალტმანის კრედიტუნარიანობის ინდექსი შესაბამის წლების მიხედვით გამოიყურება შემდეგნაირად:

ალტმანის კრედიტუნარიანობის გაანგარიშება შპს „ანაგის“ მონაცემების მიხედვით გვიჩვენებს, რომ კომპანიას აქვს Z ინდექსის მზარდი მაჩვენებელი, რაც ნიშნავს, რომ მისი ფინანსური მდგომარეობა სტაბილურია, მას არ ემუქრება გაკოტრება უახლოესი წლების განმავლობაში. მეტიც, მისი ფინანსური სტაბილურობა წლების მიხედვით კიდევ უფრო მყარი და საიმედო ხდება. შპს „ას ჯორჯიას“ ყველა მაჩვენებელი კი დასაშვებ მინიმალურ მაჩვენებელს მკვეთრად ჩამორჩება, რაც საყურადღებო მდგომარეობაა და უნდა განხორციელდეს შესაბამისი მმართველი რგოლის მიერ სათანადო რეაგირება.

საკვლევი კომპანიების ქონებრივი მდგომარეობის ანალიზისათვის საჭირო მონაცემები ავიღეთ ბუღალტრული ბალანსიდან, სადაც მოცემულია აქტივებისა და მათი დაფინანსების წყაროების შემადგენლობა. ბუღალტრული ბალანსის მიხედვით ჩავატარეთ ვერტიკალური ანალიზი, შემდეგ გამოვთვალეთ გადახრები აქტივების, ვალდებულებებისა და საკუთარი კაპიტალის შემადგენელი მუხლების მიხედვით და გავაკეთეთ შესაბამისი დასკვნები.

საანალიზო საწარმოების ფინანსური ანგარიშების ძირითადი კომპონენტების, აქტივების, ვალდებულებებისა და კაპიტალის განალიზების შემდეგ, აუცილებელია კომპანიის მომგებიანობის ანალიზი და შეფასება. საწარმოს მომგებიანობის შეფასებისას გამოიყენება რენტაბელობის მაჩვენებლები, რომელთა განალიზება შესაძლებელია სხვადასხვა დონეზე.

რენტაბელობის ტრადიციულ კოეფიციენტ-

ტებს შორის განიხილება: აქტივების უკუგების კოეფიციენტი (ROA), საკუთარი კაპიტალის უკუგების კოეფიციენტი, გამოყენებული კაპიტალის უკუგების კოეფიციენტი (ROE), ინვესტირებული კაპიტალის უკუგების კოეფიციენტი (ROIC), ინვესტიციების უკუგების კოეფიციენტი (ROI), მოგება ერთ აქციაზე (EPS), დივიდენდი ერთ აქციაზე (DPS) და სხვა (დოლიაშვილი, ლილუაშვილი, 2015:94).

როდესაც ინვესტორები კომპანიის საოპერაციო საქმიანობის ეფექტიანობას აფასებენ, აუცილებლად ითვლიან კაპიტალის უკუგების კოეფიციენტს (ROE), რომელიც გვიჩვენებს რამდენად ეფექტიანად იყენებს კომპანია ინვესტორების მიერ დაბანდებულ კაპიტალს. თუმცა, თუ ROE-ს კომპონენტებად გავშლით, დავინახავთ თუ რა მაჩვენებლები ახდენენ გავლენას კაპიტალის უკუგების ცვლილებებზე. აღნიშნული სახით გაშლილ ფორმულას დიუპონტის მოდელი ეწოდება.

საკუთარ კაპიტალზე უკუგების კოეფიციენტი – Return On Equity (ROE) – რომელსაც საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობის მაჩვენებელსაც უწოდებენ, საწარმოს ეფექტიანი ფუნქციონირების კარგი საზომია. ეს მაჩვენებელი აქციონერთა პოზიციიდან განიხილება და განსაზღვრავს, რამდენად ეფექტურად იყენებს კომპანია დამფუძნებელთა მიერ განხორციელებულ ინვესტიციებს და მაქსიმუმ რა სიდიდის მოგების მიღების შესაძლებლობები აქვთ აქციონერებს. აღნიშნული კოეფიციენტი გამოვთვალეთ ფორმულით:

$$\text{დიუპონტის მოდელი} = \frac{\text{წმინდა მოგება}}{\text{შემოსავალი რეალიზაციიდან}} * \frac{\text{შემოსავალი რეალიზაციიდან}}{\text{აქტივების საშუალო ღირებულება}} * \frac{\text{აქტივების საშუალო ღირებულება}}{\text{საშუალო კაპიტალი}}$$

შპს „ანაგის“ მონაცემების მიხედვით გვექნება შემდეგი მაჩვენებლები:

$$\begin{aligned} \text{დიუპონტის მოდელი 2019 წლისთვის} &= \frac{130515}{199332} * \frac{199332}{243051} * \frac{243051}{130520} = 0,65 * 0,82 * 1,86 = 0,99 \\ \text{დიუპონტის მოდელი 2020 წლისთვის} &= \frac{130446}{197879} * \frac{197879}{237734} * \frac{237734}{130451} = 0,66 * 0,83 * 1,82 = 1 \\ \text{დიუპონტის მოდელი 2021 წლისთვის} &= \frac{105982}{198196} * \frac{198196}{177101} * \frac{177101}{105987} = 0,54 * 1,12 * 1,97 = 1,19 \end{aligned}$$

ასეთი სახით დაშიფრული მოდელი საშუალებას აძლევს კომპანიის მენეჯერებს, გამოავლინონ სუსტი მხარეები და დასახონ სამოქმედო გეგმა მდგომარეობის გამოსასწორებლად. დიუპონტის მოდელი კომპანიას საშუალებას აძლევს სწრაფად შეაფასოს სხვადასხვა ფაქტორების გავლენის ხარისხი კომპანიის საკვანძო მაჩვენებლებისა და ღირებულებების ფორმირებისას.

ROE იზრდება მაშინ, როდესაც იზრდება მისი მაფორმირებელი კომპონენტები. პირველი ორი კომპონენტის ზრდა ცალსახად დადებითი მოვლენაა. მისი ზრდა მართალია ზრდის კაპიტალის უკუგებას, მაგრამ რისკებთანაა დაკავ-

შირებული, რაც მენეჯმენტის მხრიდან დიდ ყურადღებას და ერთიანობაში დანახული სისტემის მართვას მოითხოვს.

აქტივების უკუგების კოეფიციენტით – Return On Assets (ROA), რომელსაც აქტივების რენტაბელობის მაჩვენებელსაც უწოდებენ, ფასდება საწარმოს განკარგულებაში არსებული მთლიანი რესურსების გამოყენების ეფექტიანობა. კერძოდ, რამდენი ლარის მოგების უზრუნველყოფა შეუძლია საწარმოს ყოველი 1 ლარის აქტივის გამოყენებით. ეს კოეფიციენტი ტრადიციულად გაიანგარიშება წმინდა მოგების შეფარდებით მთლიანი აქტივების საშუალო ღირებულებასთან.

$$ROA = \frac{\text{წმინდა მოგება}}{\text{შემოსავალი}} * \frac{\text{შემოსავალი}}{\text{საშ.მთლიანი აქტივები}}$$

შპს „ანაგის მონაცემების მიხედვით გვექნება შემდეგი მაჩვენებლები:

$$ROA \text{ 2019 წლისთვის} = \frac{130515}{199332} * \frac{199332}{243051} = 0,65 * 0,82 = 0,53$$

$$ROA \text{ 2020 წლისთვის} = \frac{130446}{197879} * \frac{197879}{237734} = 0,66 * 0,83 = 0,55$$

$$ROA \text{ 2021 წლისთვის} = \frac{105982}{198196} * \frac{198196}{177101} = 0,54 * 1,12 = 0,6$$

ფორმულიდან ირკვევა, რომ აქტივების უკუგების ხარისხი დამოკიდებულია წმინდა მოგების ხვედრით წილზე რეალიზაციაში, ანუ წმინდა მოგების მარჟასა და აქტივების ბრუნვის სიჩქარეზე. როგორც წესი, ეს ორი მაჩვენებელი ერთმანეთს აბალანსებს, რადგან მაღალი ბრუნვადობის პირობებში მოგების მარჟა დაბალია და პირიქით. აქედან გამომდინარე, აქტივების რენტაბელობის შეფასებისას გათვალისწინებულ უნდა იქნეს ორივე ფაქტორი და გაიზომოს მათი გავლენის მასშტაბები (Tang, 2013:74).

ამრიგად, აქციონერთა კაპიტალის უკუგების მაჩვენებელი შეიძლება წარმოვიდგინოთ როგორც წმინდა მოგების მარჟის, აქტივების ბრუნვადობისა და ფინანსური დამოკიდებულების კოეფიციენტების ნამრავლი. ROA-სა და ROE-ს შედარებით კი ფასდება საწარმოს მიერ ფინანსური დამოკიდებულების (ლევერიჯის) მართვის ხარისხი (ჭილაძე, 2021:119). კერძოდ, თუ ROE აღემატება ROA-ს, ეს ნიშნავს, რომ სა-

წარმომ შეძლო ფინანსური ლევერიჯის (ვალების) გონივრულად მართვა, რის ხარჯზეც გაზარდა აქციონერთა კაპიტალზე უკუგება. რაც უფრო მაღალია ლევერიჯის დონე, მით დაბალია საკუთარი კაპიტალის უკუგება, რადგან მთლიანი აქტივების უკუგების ძირითადი ნაწილი ხმარდება კრედიტორთა მოთხოვნების დაკმაყოფილებას. ჩვენს მიერ განხორციელებული გამოთვლების თანახმად შპს „ანაგის“ 2019, 2020 და 2021 წლების მანძილზე ROE მაჩვენებელი აღემატება ROA-ს, რაც კომპანიის გონივრულ ფინანსურ გათვლებზე მეტყველებს (ქეშელაშვილი, 2019:32).

კვლევის ფარგლებში შერჩეული კომპანია შპს „ანაგის“ ფინანსური ანგარიშგების მონაცემების ანალიზის მიხედვით შეგვიძლია გავაკეთოთ დასკვნა, რომ საანალიზო საწარმოს შემოსავლები, საკუთარი კაპიტალი და რენტაბელობის მაჩვენებლები ზრდის ტენდენციით ხასიათდებიან და ერთეულ შემთხვევებში

განიცდიან მცირე კლებას. კლება არ არის არსებითად მნიშვნელოვანი ოდენობის, შესაბამისად კომპანია უზრუნველყოფს საკუთარი საქმიანობის დაფინანსებას, სახსრების მოზიდვას, მოგების მიღებას და საკუთარი აქტივების ზრდას. ეს მიუთითებს, რომ კომპანიამ საანალიზო პერიოდისათვის თავისი საქმიანობით შემლო ეკონომიკური ზრდის მიღწევა.

ფინანსური ანგარიშგების მიხედვით, 2020 წლის შემოსავალი შეადგენს 238,298 ათას ლარს, (2019 : 241,518 ათასი ლარი, 0.1%-იანი კლება 2019 წელთან შედარებით), რომლის 97% წარმოადგენს შემოსავალს სამშენებლო საქმიანობიდან (230,461 ათასი ლარი). შემოსავალი სამშენებლო საქმიანობიდან 2020 წელს მცირედით არის შემცირებული 2019 წელთან შედარებით (231,185 ათასი ლარი). კლება 0.3%-ია, რაც ძირითადად გამოწვეულია კოვიდ-19-ის პანდემიით. პანდემიამ წლის შუა თვეებში გამოიწვია სამუშაოთა ნაწილობრივი შეწყვეტა ერთი თვით. უფრო დეტალურად, 2019 წლის აპრილში სამშენებლო შემოსავლებმა შეადგინა 14,685 ათასი ლარი, ხოლო 2020 წლის იგივე მაჩვენებელი 5,729 ათასი ლარი იყო. ეს გამოწვეული იყო მთელ ქვეყანაში მთავრობის შემდეგ პანდემიის გავრცელების საწინააღმდეგოდ შემოღებული მკაცრი შეზღუდვებით. უნდა აღინიშნოს, რომ ჯგუფმა წარმატებით და ეფექტურად შემლო პანდემიის შედეგების გაუმჯობესება და მალევე პანდემიამდელი პერიოდის შედეგებს დაუბრუნდა. საქმიანობა 2021 წლიდან აგრეთვე სტაბილურად მზარდი ტენდენციით გრძელდება.

შპს „ანაგი“ არის ფინანსურად სტაბილური ორგანიზაცია, რომელსაც აქვს მზარდი შემოსავლები, ფლობს საკუთარ ძირითად საშუალებებს და რამდენიმე შვილობილ კომპანიას, რომლებიც მის საქმიანობას უფრო სრულყოფილს ხდის. შპს „ანაგი“ ახორციელებს საბუღალტრო აღრიცხვის წარმოებას ბასს-ის მოთხოვნების შესაბამისად. გააჩნია ოფიციალურად გამოქვეყნებული აუდიტირებული ფინანსური ანგარიშგება წლების მიხედვით კანონმდებლობით

დადგენილი პირობების თანახმად. საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ შპს „ანაგი“ ყოველწლიურად აქვეყნებს არა მხოლოდ ფინანსურ ანგარიშგებას, არამედ აგრეთვე მმართველობითი ანგარიშგების ინფორმაციასაც, რაც აღნიშნული ტიპის ორგანიზაციისათვის ვალდებულებას არ წარმოადგენს.

შპს „ას ჯორჯიას“ ფინანსური ანგარიშგების მონაცემების მიხედვით 2019 წელს კომპანიის ზარალმა შეადგინა 81 772 ათასი ლარი, 2020 წელს 136718 ლარი და 2021 წელს ზარალი 147 907 ლარი იყო. კომპანიას აგრეთვე გააჩნია ვადაგადაცილებული სესხები, რომელიც 2021 წლის მდგომარეობით შეადგენს 270 343 ლარს. ეს გარემოებები მნიშვნელოვან ეჭვს ბადებს არსებითი განუსაზღვრელობის თაობაზე, კომპანიის უნართან დაკავშირებით, საქმიანობა გააგრძელოს, როგორც ფუნქციონირებადმა საწარმომ.

კვლევის პროცესში განვიხილეთ ორი მსხვილი სამშენებლო კომპანიის ფინანსური ანგარიშგების მონაცემები. კვლევის შედეგების თანახმად გვაქვს ორი სრულიად ურთიერთსაპირისპირო სურათი კომპანიების მიხედვით. შპს „ანაგისგან“ განსხვავებით შპს „ას ჯორჯიას“ არ გააჩნია მმართველობითი ანგარიშგება. ეს არის ერთ-ერთი ძირითადი მიზეზი იმისა, რომ კომპანია ვერ ახორციელებს ინფორმაციის ორგანიზებულად თავმოყრასა და სათანადო ანალიზს. კომპანიას არ აქვს მკაფიოდ დასახული სამომავლო სამოქმედო გეგმები კრიზისის დასაძლევად და ეს მნიშვნელოვნად აფერხებს ამ უმსხვილესი პროექტის წარმატებულად განხორციელებას. კომპანიის ხელმძღვანელობას არ გააჩნია რისკების მართვის მკაცრად შემუშავებული სისტემა, გაკოტრების პრევენციის გეგმები და ამოცანები, არ აქვს დასახული ლიკვიდურობის შენარჩუნებისათვის საჭირო კონკრეტული ხედვები და ნაბიჯები. ეს ყოველივე კი აისახება კომპანიის სიცოცხლისუნარიანობაზე.

კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ კომპანია მაშინ ფუნქცი-

ონირებს სრულყოფილად და გამართულად, როცა მას გააჩნია როგორც სრულყოფილად წარმოდგენილი ფინანსური და მმართველობითი ანგარიშგება (ჰორნი, ვახოვიჩი, 2017:63). სდპ სტატუსი ორგანიზაციებს ავალდებულებს წარმოადგინონ მმართველობითი ანგარიშგება, რაც ამ სტატუსის მქონე სამშენებლო კომპანიებს საზოგადოების წინაშე უფრო მაღალ პასუხისმგებლობას მიანიჭებს. აღნიშნული საკითხები კი უპირველეს ყოვლისა, საკანონმდებლო დონეზე უნდა დარეგულირდეს. მნიშვნელოვანია, კომპანიების მიერ არა უბრალოდ ფინანსური ანგარიშგების მონაცემების საჯაროდ წარდგენა, არამედ თავიანთი საქმიანობის აუდიტორული შემოწმების განხორციელებაც. იმ კომპანიების მიმართ, რომლებსაც გააჩნიათ არააუდიტირებული ფინანსური ანგარიშგება, უნდა განხორციელდეს მარეგულირებლის მხრიდან ხარისხის შემოწმება სათანადო კონტროლის მექანიზმებით, სხვადასხვა ანალიტიკური პროცედურების მეშვეობით ან ავტომატიზირებული კომპიუტერული პროგრამების მიერ.

დასკვნა

ჩვენს მიერ განხორციელებული კვლევის შედეგების ანალიზის საფუძველზე შესაძლებელია ჩამოვყალიბოთ კვლევის პროცესში გამოვლენილი არსებული პრობლემების შესახებ ძირითადი დასკვნები და სარეკომენდაციო ხასიათის წინადადებები:

- ფინანსური ანგარიშგების მომზადება და გაანალიზება მნიშვნელოვან დახმარებას გაუწევს თავად სამშენებლო კომპანიებს (როგორც მმართველ რგოლს, ასევე მფლობელებს) წარსული საქმიანობის ობიექტურ შეფასებასა და სწორ პროგნოზირებაში. ამიტომ, სამშენებლო კომპანიების საფინანსო სამსახურების მიერ პერმანენტულად უნდა განხორციელდეს ფინანსური ანგარიშგების ძირითადი მაჩვენებლების ანალიზი, ამ მაჩვენებელთა ცვლილებების შესწავლა და უარყოფითი ტენდენციების გამოვლენის შემთხვევაში პრევენციული ღონის-

მიბების გატარება;

- ფინანსური ანგარიშგების ანალიზის შესაძლებლობა გაზრდის პოტენციური ინვესტიციების ინტერესს კონკრეტულ კომპანიაში ინვესტირების განხორციელების თვალსაზრისით, რაც თავისთავად ხელს შეუწყობს სამშენებლო კომპანიებს დაფინანსების ალტერნატიული წყაროს მოძიებაში. სწორედ ამიტომ, კომპანიებმა უნდა უზრუნველყონ ფინანსური ანგარიშგების წარმოდგენა ბიზნესის ენით;

- ფინანსური ანგარიშგების ხელმისაწვდომობა საშუალებას მისცემს დაინტერესებულ პირებს გაიანგარიშონ ამ კონკრეტული სფეროს საშუალო რისკის შემცველი სიდიდის მაჩვენებლები, რათა ინვესტირებმა შეძლონ შედარებითი ანალიზის ჩატარება. აქედან გამომდინარე, კომპანიებმა უნდა უზრუნველყონ აუდიტირებული ფინანსური ანგარიშგების გამოქვეყნება საჯაროდ;

- ფინანსური ანგარიშგების მომზადება და წარდგენა ხელს შეუწყობს ბიზნესის გამჭვირვალობას, რაც კორპორატიული პასუხისმგებლობის ნაწილია იმ ადამიანების მიმართ, ვინც ყიდულობს სამშენებლო პროდუქტს. აქედან გამომდინარე, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია სამშენებლო სექტორის ფინანსური მენეჯერებისა და ბუღალტრების კვალიფიკაციის ასამაღლებელი სპეციალური ტრენინგების განხორციელება, რომელიც უშუალოდ დარგის სპეციფიკის გათვალისწინებით იქნება შედგენილი და დაეხმარება ამ სფეროში მომუშავე პერსონალს უტყუარი და კანონმდებლობასთან შესაბამისი საქმიანობის განხორციელებაში.

კვლევის შედეგებით შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ შპს „ანაგი“ სტაბილურად მზარდი განვითარების ტენდენციით ხასიათდება თითოეული ზემოთ მოცემული მაჩვენებლის მიხედვით, ხოლო შპს „ას ჯორჯიას“ ფინანსური მაჩვენებლები საიმედო პროგნოზების გაკეთების საშუალებას არ იძლევა, ვინაიდან კომპანია ხასიათდება კლების ტენდენციით და განხილული სამი წლის მანძილზე მისი ფინანსური შედეგი არის ზარალი. ამ რადიკალურად

განსხვავებული შედეგების მიღების გამომწვევი მიზეზების ძიების პროცესში მივედით იმ დასკვნამდე, რომ თუ ორგანიზაცია სრულყოფილად აწარმოებს არა მხოლოდ ფინანსურ ანგარიშგებას, არამედ აგრეთვე მმართველობით ანგარიშგებას, მის წარმატებულ ფუნქციონირებას საფრთხე არ ემუქრება. ამ პროცესში მმართველობითი ანგარიშგების ინფორმაცია მნიშვნელოვანია განსაკუთრებით იმიტომ, რომ ის კომპანიის ხელმძღვანელობას საშუალებას აძლევს შეიმუშაოს რელევანტური ფინანსური პოლიტიკა კომპანიის ფინანსური სტაბილურობისა და მოგების მაქსიმიზების მისაღწევად.

ლიტერატურა

1. დოლიაშვილი თ., ლილუაშვილი გ., (2015) ბუღალტრული აღრიცხვა. თბ., „მერიდიანი“
2. ელიავა შ., (2017) პრაქტიკული ბუღალტერია მშენებლობაში. თბ., „ჭურნალი გადასახადები და აღრიცხვა“
3. ელიავა შ., (2021) ფინანსური აღრიცხვა-ანგარიშგება - პრაქტიკული ბუღალტერია. თბ., „უნივერსალი“
4. ქემელაშვილი გ., (2019) ანტიკრიზისული მენეჯმენტი. თბ., „საქართველოს მაცნე“
5. ჭილაძე ი., (2021) ფინანსური ანალიზი. თბ., „მერიდიანი“
6. ჰორნი ჯ.ვ., ვახოვიჩი ჯ. მ., (2017) ფინანსური მენეჯმენტის საფუძვლები. თბ., „საქართველოს მაცნე“
7. Altman E.I., (2020) Bankruptcy, Credit Risk, and High Yield Junk Bonds. Wiley-Blackwell. 1 edition, 576 p,
8. Carbone TA., (2014) Project risk management using the project risk FMEA.
9. Donald R. Cooper, Pamela S. Schindler., (2018) Business Research Methods.
10. Helfert Erich A. (2021) Financial Tools and Techniques.
11. Nadeem Ehsan. (2019) Risk management in construction industry.

12. Peterson Steven J., (2015) Construction Accounting and Financial Management. Second Edition.

13. Tang S.L., (2013) Construction Financial Management. 1st Edition.

ANALYSIS OF THE FINANCIAL SITUATION OF CONSTRUCTION COMPANIES AND DIRECTIONS FOR ITS IMPROVEMENT

Lela Kheladze

Affiliated Assistant of Kutaisi University

lela.kheladze@unik.edu.ge

KEY WORDS: *construction companies; financial statements; own capital; financial analysis; capital analysis, balance.*

J.E.I. classification: M41, D24

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.09>

<https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.09>

For citation: Kheladze L. (2023) Analysis of the financial situation of construction companies and directions for its improvement (in Georgian). Economic Profile, Vol. 18, 1(25), p. 93–102. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.09>

Summary

The best way to objectively evaluate the proper functioning and financial results of construction companies is to analyze their financial situation. As a result of the analysis of the actual situation, it is possible to make a forecast about the future stability of the company, or on the contrary, based on the mentioned information, expected threats can be avoided. The purpose of the present study is to develop directions for improving the financial condition of construction companies and to formulate appropriate conclusions and recommendations based on the practical analysis of the financial condition of these companies.

There are a number of serious gaps in the regulations in the construction sector, which require timely completion. The analysis of the current processes in the construction sector reveals that the field is currently developing on its own. It is necessary to fully introduce modern construction regulations in Georgia and to regulate the construction field. It is important that continuous and active work in this direction is carried out. Regulation of the construction sector should be implemented through the coordinated work of state agencies, international organizations, construction industry and academia. It is important to fully realize the importance of international standards and make decisions with the participation of a properly informed construction sector. In our opinion, for the state regulation of business, it is necessary to correctly analyze the country's development indicators, take into account specific conditions and determine the possible directions of business development. A rational coordination of strategic and operational goals should be implemented and an organic relationship between the market and the state should be established, as a result of which the relations between the state and the construction market will be causally interconnected.

Based on the analysis of the results of the research carried out by us, it is possible to formulate the main conclusions and recommendations of the existing problems identified in the research process:

- Preparation and analysis of financial statements will provide significant assistance to the construction companies themselves (both management and owners) in objective assessment of past activities and making correct forecasts, therefore the financial services of construction companies should permanently analyze the main indicators of financial statements, study changes in these indicators and negative Taking preventive measures in case of detection of trends.

- The ability to analyze financial statements will increase the interest of potential investors in terms of investing in a specific company, which in itself will help construction companies to find an alternative source of financing, that is why companies should provide presentation of financial statements in the

language of business;

- The availability of financial statements will allow stakeholders to calculate average risk-weighted figures for this particular area so that investors can conduct comparative analysis. Therefore, companies should ensure that audited financial statements are published publicly;

- Preparation and submission of financial statements will promote business transparency, which is part of corporate responsibility to the people who buy construction products. Therefore, we consider it expedient to implement special trainings for raising the qualifications of financial managers and accountants of the construction sector, which will be drawn up directly taking into account the specifics of the field and will help the personnel working in this field to carry out reliable and legally compliant activities.

According to the results of the research, we evaluated the solvency of "Anagi" LLC and "Ace Georgia" LLC and we can conclude that "Anagi" LLC is characterized by a steadily increasing development trend according to each of the indicators given above, while the financial indicators of "Ace Georgia" LLC do not allow making reliable forecasts. Since the company is characterized by a downward trend and its financial result for the considered three years is a loss. In the process of searching for the causes of these radically different results, we came to the conclusion that if the organization perfectly produces not only financial statements, but also management statements, its successful operation is not threatened. In this process, management reporting information is important especially because it allows the company's management to develop relevant financial policies to achieve the company's financial stability and profit maximization.

References

1. Doliashvili T., Liluashvili G., (2015) Accounting. Tb., “Meridian”
2. liava Sh., (2017) Practical accounting in construction. Tb., “Journal Taxes and Accounting”
3. Eliava Sh., (2021) Financial accounting-reporting - practical accounting. Tb., “Universal”
4. Keshelashvili G., (2019) Anti-crisis management. Tb., “Messenger of Georgia”
5. Chiladze I., (2021) Financial analysis. Tb., “Meridian“
6. Horne JV, Wachovich J. M., (2017) Basics of financial management. Tb., “Messenger of Georgia”
7. Altman E.I., (2020) Bankruptcy, Credit Risk, and High Yield Junk Bonds. Wiley-Blackwell. 1 edition, 576 p,
8. Carbone TA., (2014) Project risk management using the project risk FMEA.
9. Donald R. Cooper, Pamela S. Schindler., (2018) Business Research Methods.
10. Helfert Erich A. (2021) Financial Tools and Techniques.
11. Nadeem Ehsan. (2019) Risk management in construction industry.
12. Peterson Steven J., (2015) Construction Accounting and Financial Management. Second Edition.
13. Tang S.L., (2013) Construction Financial Management. 1st Edition.

საქართველოს ეკონომიკის დაჩქარებული ზრდის ხელშემწყობი და ხელშემშლელი ფაქტორები და სამეცნიერო საზოგადოების მოსაზრებები (შერჩევითი კვლევის შედეგები)

ალიმ ხერხაძე

ქუთაისის უნივერსიტეტის აფილირებული ასისტენტი
alimi.kherkhadze@unik.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: სწრაფი ეკონომიკური ზრდა; ხელშემწყობი ფაქტორები; ხელშემშლელი ფაქტორები; ექსპერტული ცოდნა; კვლევა.

J.E.L. classification: O43, O47, O11

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.04>

ციტირებისთვის: ხერხაძე ა., (2023) საქართველოს ეკონომიკის დაჩქარებული ზრდის ხელშემწყობი და ხელშემშლელი ფაქტორები და სამეცნიერო საზოგადოების მოსაზრებები (შერჩევითი კვლევის შედეგები). ეკონომიკური პროფილი. ტ. 18, 1(25), გვ. 103–112. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.04>

ანოტაცია. სტატიაში განხილულია საქართველოს სწრაფი ეკონომიკური ზრდისთვის ხელშემწყობი და ხელშემშლელი ფაქტორები. პოზიტიური ფაქტორების გამოყენებისა და ნეგატიური ფაქტორების დაძლევა-არიდების შესაძლებლობების, მათი პრიორიტეტულობის შესახებ ეკონომიკური პროფილის სამეცნიერო საზოგადოებაში ჩატარებულია კვლევა და მიმოხილულია კვლევის შედეგები. გაკეთებულია პროგნოზი საქართველოს ეკონომიკის საშუალო დონის მსოფლიოს დღევანდელი ეკონომიკის დონემდე მისაღწევად საჭირო დროის შესახებ.

შესავალი

გლობალურ ეკონომიკაში ადგილის მყარად დასამკვიდრებლად საქართველომ უნდა უზრუნველყოს ეკონომიკური განვითარების მაღალი ტემპი და იმპორტდამოკიდებული ქვეყნიდან გადაიქცეს მიწოდების გლობალური ჯაჭვის უმნიშვნელოვანეს მოთამაშედ. ჩვენი

მიზანია მოვძებნოთ პასუხი დამოუკიდებლობის შემდეგ დროინდელი რიტორიკულიდან ეგზისტენციურად ტრანსფორმირებულ კითხვაზე: „გვეშველება რამე“? ჩვენი ქვეყნის შველის მაგისტრალური გზა გადის მდგრად და დინამიურ განვითარებაზე, იმპორტდამოკიდებულების შემცირებაზე, აქტიური სავაჭრო და საგადასახადო ბალანსის მიღწევაზე - ადგილობრივი რესურსების გამოყენების მასშტაბურობისა და ეფექტიანობის ზრდის, სამეწარმეო გამოცდილებისა და უნარ-ჩვევების მქონე და სათანადოდ მომზადებული კადრების მოზიდვით, მომზადებით და გამოყენებით. (ასათიანი, 2014)

მუდმივად ცვალებად გლობალურ მსოფლიოში ახალი შესაძლებლობები მოულოდნელად ჩნდება და ჩვენ მზად უნდა ვიყოთ სხვაზე სწრაფად ვუპასუხოთ ეკონომიკის ახალ მოთხოვნებს და ადგილი დავიმკვიდროთ მიწოდების გლობალურ ჯაჭვში. ჩვენი აზრით, სიღარიბის დაძლევისათვის ორ მთავარ ფაქტორზე უნდა იქნას ყურადღება გადატანილი: საზოგადოებრივი დოვლათის მზარდი ნაწილის ინვესტირება თანამედროვე მსოფლიოს მოთხოვნებს მორგებულ განათლებაში და მეორე, აქცენტირება მაღალი დამატებული ღირებულების შემცველი პროდუქციის წარმოებაზე. რაც უფრო მეტი გადამუშავების ციკლს გადის ნედლეული, მით მეტი ღირებულება ემატება მას და

მით უფრო მეტად მდიდრდება საზოგადოება. კვალიფიციური, მაღალი ხარისხის განათლება, შესაბამის ხელშემწყობ პროგრამებთან ერთად, აღადგენს და წარმოშობს ეკონომიკის ახალ დარგებს, რაც საქართველოს ეკონომიკური განვითარების განმსაზღვრელი ფაქტორი იქნება (კოუტსი და სხვა, 2020).

წინააღმდეგობებისა და შესაძლებლობების გამოსავლენად, კვლევის პროცესში, დავისახეთ შემდეგი ამოცანები:

- საქართველოს ეკონომიკის დინამიური განვითარების ხელშემწყობი და ხელშემშლელი ფაქტორების გამოვლენა და ანალიზი;
- საქართველოს სწრაფი ეკონომიკური განვითარების უზრუნველყოფი პირობებისა და ფაქტორების სისტემური წარმოჩენა და შესაბამისი სარეკომენდაციო წინადადებების შემუშავება.

ძირითადი ნაწილი

წინამდებარე ნაშრომით დასახული მიზნის მისაღწევად, რომელიც მოიცავდა საქართველოს სწრაფი ეკონომიკური განვითარების ხელშემწყობი და შემაფერხებელი ფაქტორების გამოვლენასა და შესაბამისი ეფექტების განსაზღვრას, 2023 წლის 9 იანვრიდან 16 იანვრის ჩათვლით საქართველოს ოთხი უმაღლესი სასწავლებლის (ქუთაისის უნივერსიტეტი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, კავკასიის უნივერსიტეტი და ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი) ეკონომიკური პროფილის აკადემიურ პერსონალს შორის ჩავატარეთ ონლაინ-გამოკითხვა კორპორატიული ელ. ფოსტების გამოყენებით. მიგვაჩნია, რომ საქართველოს ეკონომიკის სწრაფი განვითარების ფაქტორების ძიებისა და კვლევის პროცესში, მნიშვნელოვანია იმ პირთა შეფასებები, ექსპერტული ცოდნა და შეხედულებები, რომლებიც ყველაზე მეტად არიან საქმის კურსში ქვეყნის ეროვნულ მეურნეობაში არსებულ მდგომარეობაზე და რომლებიც თავიანთი პუბლიკაციებით და

მიმართვებით რეგულარულად აწვდიან შესაბამის მოსაზრებებს და რეკომენდაციებს ხელისუფლების ცენტრალურ თუ ადგილობრივ ორგანოებს.

კითხვარს უპასუხა 60-მა პროფესორ-მასწავლებელმა, სადაც მოცემული იყო საქართველოს ეკონომიკის დაჩქარებული ზრდის ხელშემწყობი და ხელშემშლელი 11-11 ფაქტორი და ერთი კითხვა. რესპოდენტებს კითხვარის შევსებისას უნდა მოეჩინათ მათთვის ყველაზე მნიშვნელოვანი მხოლოდ 3-3 ფაქტორი, ხოლო კითხვისთვის გაეცათ ერთი პასუხი. გარდა ამისა, ღიად დავტოვეთ ველები და სურვილის შემთხვევაში რესპოდენტებს საშუალება ჰქონდათ ჩაეწერათ ისეთი ფაქტორები ან განსხვავებული აზრი, რომლებიც მოცემული არ იყო კითხვარში.

მართალია გამოკვლევამ, გამოავლინა ეკონომიკის დაჩქარებული ზრდის ყველაზე მნიშვნელოვანი ხელშემწყობი ფაქტორები, თუმცა არც ერთ მათგანს არ მოუპოვებია რესპოდენტთა აბსოლუტური (50%-ზე მეტი) მხარდაჭერა. ეს ნიშნავს, რომ ეკონომიკის დაჩქარებული ზრდა - ეს ეკონომიკური, ორგანიზაციული და პოლიტიკური ფაქტორების კომპლექსური ერთიანობაა და მისი მარტივი - „ერთმნიშვნელოვანი და ცალსახა“ გადაწყვეტის რეცეპტი, პანაცეა არ არსებობს. საქართველოს სწრაფი ეკონომიკური ზრდის ხელშემწყობ ფაქტორად რესპოდენტთა 41.7 პროცენტმა (25 პასუხი) დაასახელა ეკონომიკის მდგრადი და დინამიური განვითარების უზრუნველყოფი, რეფორმებზე ორიენტირებული ხელისუფლება. გამოკითხულთა 38.3%-ის აზრით (23 პასუხი) მნიშვნელოვანი ფაქტორია საქართველოს გეოპოლიტიკური მდებარეობა. ამასთან, ყველაზე დაბალი მხარდაჭერა მოიპოვეს ისეთმა ფაქტორებმა, როგორებიცაა საერთაშორისო კანონმდებლობასთან საქართველოს კანონმდებლობის მხარდი ჰარმონიზაცია (8.3%), კარგად განვითარებული საბანკო სისტემა (11.7%) და მდიდარი ბუნებრივი რესურსები (16.7%) (იხ. ცხრ. 1).

საქართველოს დაჩქარებული ეკონომიკური ზრდის ხელშემწყობი ფაქტორები

(ეკონომიკური პროფილის მეცნიერთა შერჩევითი გამოკითხვით)

	რაოდენობა	პროცენტი
ეკონომიკის მდგრადი და დინამიური განვითარების უზრუნველმყოფი, რეფორმებზე ორიენტირებული ხელისუფლება	25	41.7
საქართველოს გეოპოლიტიკური მდებარეობა	23	38.3
ევროკავშირის მიერ საქართველოს ევროპული პერსპექტივის აღიარება და საქართველოს ევროკავშირში გაწევრიანების რეალური პერსპექტივა	22	36.7
თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებებს მსოფლიოს უმსხვილეს ბაზრებთან (ევროკავშირი, ჩინეთი, etc.)	20	33.3
ლიბერალური საბაზრო ეკონომიკა (კორუფციის დაბალი დონე, მცირე ბიუროკრატია და პროცედურული სიმარტივე, მცირე საგადასახადო ტვირთი)	19	31.7
საქართველოს მდიდარი და მრავალფეროვანი ბუნება, ისტორია, კულტურა და გასტრონომია	16	26.7
კვალიფიციური და შედარებით იაფი სამუშაო ძალა	14	23.3
მეწარმეობის განვითარების სახელმწიფო პროგრამები: „აწარმოე საქართველოში“, GITA - ს გრანტები, „დანერგე მომავალი“ და ა.შ.	11	18.3
მდიდარი ბუნებრივი რესურსები	10	16.7
კარგად განვითარებული საბანკო სისტემა	7	11.7
საერთაშორისო კანონმდებლობასთან საქართველოს კანონმდებლობის მზარდი ჰარმონიზაცია	5	8.3

აკადემიური სფეროს რესპოდენტთა ნაწილმა ხელშემწყობ ფაქტორებს შორის, კითხვარის ჩამონათვალთან დამატებით დაასახელა: გაციფრების მაღალი დონე და ცოდნაზე დაფუძნებული ეკონომიკის მოდელზე გადასვლა.

საქართველოს ეკონომიკური განვითარების ხელშემშლელი ფაქტორების სიხშირეები გაცილებით კონცენტრირებული აღმოჩნდნენ ხელშემწყობ ფაქტორებთან შედარებით. რესპოდენტმა ნახევარზე მეტმა - 55 პროცენტმა (33 პასუხი) დაასახელა არასაკმარისად განვითარებული დემოკრატია, სასამართლო სისტემისადმი მუდმივი კითხვის ნიშნები, პოლიტიკუ-

რი არასტაბილურობა, სახელმწიფოებრიობის მცირე გამოცდილება, არაჯანსაღი პოლიტიკური გავლენისგან არათავისუფალი სახელმწიფო ინსტიტუტები. რესპოდენტთა 41.7-41.7 პროცენტმა ყველაზე მნიშვნელოვან უარყოფით ფაქტორად დაასახელდა შემდეგი სამი ფაქტორი: რეგიონული ეკონომიკური უთანასწორობა, ინვესტიციებისა და საზოგადოებრივი დოვლათის არაპროპორციული განაწილება თბილისსა და დანარჩენ საქართველოზე; უმაღლესი და პროფესიული განათლების დაბალი დონე, არასაკმარისი კვალიფიკაციური მუშა ხელი; სამეწარმეო ინოვაციური იდეების

განსახორციელებლად საჭირო კაპიტალის დეფიციტი, ეკონომიკის რეალური (წარმოების) სექტორის განვითარების დაბალი დონე და საგარეო ვაჭრობაში მაღალი დეფიციტი. ყველაზე ნაკლებად ხელშემშლელ ფაქტორთა შორის და-

სახელდა დამოუკიდებლობის მოპოვების პირველ წლებში საბჭოთა მემკვიდრეობით მიღებული ეკონომიკური სიმძლავრეების მასობრივი განადგურება და ჰიპერინფლაცია, აგრეთვე არასათანადოდ განვითარებული სატრანსპორტო ლოგისტიკური ინფრასტრუქტურა.

ცხრილი 2

საქართველოს დაჩქარებული ეკონომიკური ზრდის ხელშემშლელი ფაქტორები

(ეკონომიკური პროფილის მეცნიერთა შერჩევითი გამოკითხვით)

	რაოდენობა	პროცენტი
არასაკმარისად განვითარებული დემოკრატია, სასამართლო სისტემისადმი მუდმივი კითხვის ნიშნები, პოლიტიკური არასტაბილურობა, სახელმწიფოებრიობის მცირე გამოცდილება, არაჯანსაღი პოლიტიკური გავლენისგან არათავისუფალი სახელმწიფო ინსტიტუტები	33	55
რეგიონული ეკონომიკური უთანასწორობა, ინვესტიციებისა და საზოგადოებრივი დოვლათის არაპროპორციული განაწილება თბილისსა და დანარჩენ საქართველოზე	25	41.7
უმაღლესი და პროფესიული განათლების დაბალი დონე, არასაკმარისი კვალიფიკაციური მუშა ხელი	25	41.7
სამეწარმეო ინოვაციური იდეების განსახორციელებლად საჭირო კაპიტალის დეფიციტი, ეკონომიკის რეალური (წარმოების) სექტორის განვითარების დაბალი დონე და საგარეო ვაჭრობაში მაღალი დეფიციტი	25	41.7
რუსეთის მიერ საქართველოს ტერიტორიების ოკუპაცია, პოტენციური ომის სამიშროება და არასტაბილური სამხრეთ კავკასიის რეგიონი.	23	38.3
ემიგრაციის მაღალი დონე	12	20.0
განუვითარებელი საფონდო ბაზარი და არაკონვერტირებადი ეროვნული ვალუტა	11	18.3
მონოცენტრული სახელმწიფო, ტერიტორიულ-ადმინისტრაციული ერთეულების მაღალი დამოკიდებულება სახელმწიფო ბიუჯეტის ტრანსფერებზე	6	10.0
დამოუკიდებლობის მოპოვების პირველ წლებში საბჭოთა მემკვიდრეობით მიღებული ეკონომიკური სიმძლავრეების მასობრივი განადგურება და ჰიპერინფლაცია	4	6.7
არასათანადოდ განვითარებული სატრანსპორტო ლოჯისტიკური ინფრასტრუქტურა (ანაკლიის პორტის გაჭიანურებული პროექტი, ცუდად განვითარებული საგზაო ინფრასტრუქტურა, ერთზოლიანი სარკინიგზო ხაზები)	4	6.7
ბუნებრივი რესურსების სიმწირე და ენერგორესურსებზე მაღალი იმპორტდამოკიდებულება	3	5.0

დამატებით, ეკონომიკური განვითარების ხელშემშლელ ფაქტორად რესპოდენტთა მიერ დასახელებული იყო აგრეთვე ადგილობრივი ბაზრის მცირე მასშტაბი და ბიზნესის მხოლოდ ადგილობრივ ბაზარზე ორიენტირება.

მესამე კითხვის საპასუხოდ, რომელიც შეეხებოდა ჩამოთვლილი ფაქტორების გავალისწინებით დროს, რომელიც საქართველოს დასჭირდება 2022 წლის ეკონომიკური განვითარების საშუალო ევროპულ დონემდე მისაღწევად. მიღებული პასუხების მიხედვით, აღნიშნულმა მაჩვენებელმა დაახლოებით 15 წელი შეადგინა. მათ შორის რესპოდენტთა 25 პროცენტმა დაასახელა 10 წელზე ნაკლები, ხოლო 10 პროცენტმა - 25 წელზე მეტი.

ჩატარებული კვლევიდან გამომდინარე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ მიუხედავად საბაზრო ეკონომიკის თვითრეგულირებადი ხასიათისა, სწრაფი ეკონომიკური ზრდისა და ეკონომიკური კეთილდღეობის მიღწევისათვის ყველაზე მნიშვნელოვანი ფაქტორი მთავრობისა და სახელმწიფო ინსტიტუტების გამართული ფუნქციონირებაა. რეფორმებზე ორიენტირებულ სახელმწიფოში, სადაც შექმნილია სამართლიანი ბიზნეს გარემო და საზოგადოება თავისუფალია არაჯანსაღი გავლენებისგან, ჩნდება სამეწარმეო ინიციატივა, ინოვაციური იდეები და ადამიანები თავისუფლად მიისწრაფვიან ეკონომიკური კეთილდღეობისკენ. გამოკითხულ რესპოდენტთა უმრავლესობა, რომლებიც არ არიან რიგითი ამომრჩევლები და წარმოადგენენ საზოგადოების ავტორიტეტულ ნაწილს თავიანთი აკადემიური საქმიანობითა და ექსპერტული ცოდნით, ფიქრობს, რომ პირველ რიგში საჭიროა კარგად განვითარებული, ფუნქციური სახელმწიფო ინსტიტუტები და დემოკრატია, რაც განაპირობებს სწრაფ ეკონომიკურ ზრდას. კარგი მმართველობა, თავისუფალი და სამართლიანი ბიზნეს-გარემო, სტაბილური პოლიტიკური სიტუაცია, კრიმინალისა და კორუფციის დაბალი დონე და სახელმწიფო ინსტიტუტების გამჭვირვალობა ქმნის ეკონომიკური ზრდის საუკეთესო ნიადაგს.

რუსეთის მიერ საქართველოს ტერიტორიების ოკუპაცია, პოტენციური ომის საშიშროება და არასტაბილური სამხრეთ კავკასიის რეგიონი მნიშვნელოვნად აფერხებს საქართველოს ეკონომიკურ განვითარებას. რუსეთის მიერ საქართველოს ტერიტორიების ოკუპაციის მიზანი აგრეთვე არის მუდმივ არასტაბილურ მდგომარეობაში ვიმყოფებოდეთ და რუსულ ორბიტას არ მოვწყდეთ. ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენა უფრო მეტად საერთაშორისო პოლიტიკურ ვითარებაზე დამოკიდებული ვიდრე თავად ჩვენზე. თუმცა, ეკონომიკის სწრაფი განვითარების ხელშემწყობი სხვა დანარჩენი დადებითი ფაქტორების მეშვეობით შეგვიძლია შევარბილოთ ტერიტორიული მთლიანობის დარღვევით გამოწვეული რისკები. თუ არაოკუპირებული საქართველო ეკონომიკის დანარჩენი დადებითი ფაქტორების გამოყენებით სწრაფ ეკონომიკურ ზრდას მიაღწევს, ჩვენს წილ დიდ ნაბიჯს გადავდგამთ ქვეყნის დეოკუპაციისკენ და დანარჩენ, ოკუპირებულ საქართველოს ვაჩვენებთ, როგორია თავისუფლების ფასი, რომ თავისუფლება ნიშნავს განვითარებას.

საქართველოს სწრაფი ეკონომიკური ზრდის დადებით ფაქტორებს შორის აგრეთვე მნიშვნელოვანია გეოპოლიტიკური მდებარეობა. საქართველო წარმოადგენს მნიშვნელოვან სატრანსპორტო-ლოგისტიკურ დერეფანს, რომელსაც ემატება მსოფლიოში არსებული პოლიტიკური სიტუაციით (რუსეთ-უკრაინის ომის გამო რუსეთისთვის დაწესებული სანქციები), „შუა დერეფნის“ მნიშვნელობის გაზრდა. საქართველოს გეოპოლიტიკური წონა მნიშვნელოვნად იზრდება და გვაქვს შანსი გავხდეთ ენერგეტიკული (რუმინეთ-საქართველოს წყალქვეშა კაბელი), ციფრული (შავი ზღვის ინტერნეტ კაბელი) და ლოგისტიკური ჰაბი (შავი ზღვის პორტები), რაც მნიშვნელოვანი ფაქტორი გახდება სწრაფი ეკონომიკური ზრდისთვის. მიუხედავად იმისა, რომ ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებისთვის სასარგებლო წიაღისეული და ბუნებრივი რესურსები მნიშ-

ვნელოვანი ფაქტორია, ბევრად მეტ მნიშვნელობას გეოპოლიტიკური მდებარეობა იძენს. მიწოდების გლობალურ ჯაჭვში, რესურსებით ღარიბი ქვეყნები მეცნიერებადტევადი და ინოვაციური პროდუქციით სოლიდურ ადგილს იკავებენ, თუმცა არსებობენ რესურსებით მდიდარი ქვეყნები, რომელთაც მხოლოდ ნედლეულის საექსპორტო ნიშა უჭირავთ. ბუნებრივი რესურსების ქონა მნიშვნელოვანი პრივილეგიაა ეკონომიკური წინსვლისთვის, თუმცა ზოგჯერ სახელმწიფოებს „ზარმაცებთ“ ნედლეულის რეალიზაციით მიღებული შემოსავლები და საწარმოო სექტორი განუვითარებელი რჩება. ჩვენს მიერ ჩატარებული კვლევაც ადასტურებს, რომ გეოპოლიტიკური მდებარეობა უფრო მნიშვნელოვანი (პოზიტიური) ფაქტორია სწრაფი ეკონომიკური განვითარებისთვის, ვიდრე რესურსების სიმწირე თავისი უარყოფითი შინაარსით (ბარათაშვილი, და სხვა, 2008)

რუსეთ-უკრაინის ომმა რეგიონული და მსოფლიო პოლიტიკური პროცესები დააჩქარა. ევროკავშირის დღის წესრიგი სამეზობლო პოლიტიკიდან გაწევრიანების პოლიტიკად გარდაიქმნა და საქართველოს გაუჩნდა შანსი, გახდეს ევროკავშირის წევრი და შეუერთდეს მსოფლიოს ერთ-ერთ უმსხვილეს ეკონომიკურ სივრცეს. აღნიშნული გარემოება დამატებითი სტიმულია ინვესტორებისთვის, რომლებიც შეეცდებიან საქართველოს გავლით მოხვდნენ ევროკავშირის ბაზარზე, რაც საქართველოს ეკონომიკური ზრდისთვის მნიშვნელოვანი ხელშემწყობი ფაქტორი იქნება. ევროკავშირში გაწევრიანების პერსპექტივასთან ერთად უკვე არსებული მოცემულობაა, რომ ქვეყანას ჩინეთთან, ევროკავშირთან და თურქეთთან თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებები აკავშირებს. საქართველოში წარმოებულ პროდუქციას დამატებითი საბაჟო პროცედურების გარეშე შეუძლია მოხვდეს მსოფლიოს უმსხვილეს ბაზრებზე, რაც მნიშვნელოვანი ფაქტორია მაღალტექნოლოგიური ინვესტიციების მოზიდვისა და ეკონომიკის რეალური სექტორის განვითარებისთვის. თუ სახელმწიფო შეინარჩუნებს

ლიბერალურ საბაზრო ეკონომიკას და ისევ გავატარებთ რეფორმებს რომლებიც მიმართული იქნება კორუფციის, ბიუროკრატიის აღმოფხვრისა და მარტივი საგადასახადო პოლიტიკისკენ, ევროპულ პერსპექტივასთან და თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებებთან ერთად დამატებითი მნიშვნელოვანი ფაქტორი გვექნება ეკონომიკის მდგრადი განვითარებისთვის (საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო, 2022).

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს მდიდარი და მრავალფეროვანი ბუნება, ისტორია, კულტურა და გასტრონომია, ქვეყანას მზარდ ტურისტულ მიმართულებად აქცევს. ტურიზმი არ უნდა განვიხილოთ ეკონომიკის ისეთ სექტორად, რომელსაც განვითარების სტრატეგია ექსკლუზიურად უნდა დაეყრდნოს. ტურიზმისგან მიღებული შემოსავლები მრავალ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და ბუნებრივ ფაქტორზეა დამოკიდებული. ამიტომ, ტურიზმი საშუალო და გრძელვადიან პერსპექტივაში განხილული უნდა იყოს, როგორც საქართველოს ეკონომიკის დამატებითი, დამხმარე მამოძრავებელი სექტორი.

საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამის განათლებაზე ორიენტირების შემთხვევაში, სახელმწიფოში მოკლევადიან პერიოდში გაჩნდება კვალიფიციური და შედარებით იაფი მუშა ხელი, რაც დაგეგმვარება ინოვაციური, მეცნიერებადტევადი პროდუქციით ინვესტიციების თუ შიდა „სტარტაპების“ მეშვეობით მნიშვნელოვანი ადგილი დაეკავოთ მიწოდების გლობალურ ჯაჭვში. გლობალური ბაზრის მოთხოვნებთან შეუსაბამო განათლება და ნაკლებად კვალიფიციური მუშახელი ჩვენს კვლევაში საქართველოს ეკონომიკის განვითარების ერთერთ მთავარ ხელისშემშლელ ფაქტორად დასახელდა. ყველაზე კარგი ინვესტიცია ხარისხიან განათლებაში ინვესტირებაა და სახელმწიფომ პროფესიული და უმაღლესი განათლების მასშტაბური რეფორმა უნდა განახორციელოს.

კვლევის შედეგად აღმოჩნდა, რომ საქართველოს ეკონომიკის განვითარების დადებით ფაქ-

ტორებში მეწარმეობის განვითარების სახელმწიფო პროგრამებმა: „აწარმოე საქართველოში“, GITA-ს გრანტები, „დანერგე მომავალი“ და ა.შ. მხოლოდ მე-8 პოზიცია დაიკავა. თუმცა, უარყოფით ფაქტორებს შორის მეორე მნიშვნელოვან საკითხად დაფიქსირდა სამეწარმეო ინოვაციური იდეების განსახორციელებლად საჭირო კაპიტალის დეფიციტი, ეკონომიკის რეალური (წარმოების) სექტორის განვითარების დაბალი დონე და საგარეო ვაჭრობაში მაღალი დეფიციტი. იმ ფონზე როდესაც გლობალური კაპიტალი ათვისებულია განვითარებული ქვეყნების მიერ, განვითარებად ქვეყნებში იგრძნობა თავისუფალ სამეწარმეო კაპიტალზე შიმშილი, რაც კიდევ უფრო აფერხებს განვითარებადი ქვეყნების განვითარებას. აწარმოე საქართველოში და მეწარმეობის განვითარების ხელშემწყობი სხვა პროგრამების შინაარსი თავისთავად კარგია, თუმცა ამ პროგრამებს აკლია მნიშვნელოვანი, კონტროლისა და რისკების მართვის მექანიზმი, რაც ხშირ შემთხვევაში ამ გზით დაფინანსებული სამეწარმეო იდეების კრახს იწვევს და სახელმწიფო ფული ტყუილად გახარჯული რჩება. კაპიტალის გლობალური დეფიციტის შევსება საქართველოს შემთხვევაში საგრანტო პროექტების დახვეწითა და საფონდო ბაზრის განვითარებით იქნება შესაძლებელი.

ზემოთ მიმოხილული დადებითი და უარყოფითი ფაქტორების გათვალისწინებით, კვლევის შედეგად რესპოდენტთა პასუხები საკმაოდ ოპტიმისტურ პროგნოზს შეიცავენ და ფაქტობრივად სრულად ეწერებიან იმ ტრენდში, რასაც ადგილი აქვს ბოლო ათწლეულებში საქართველოს ეკონომიკურ განვითარებაში და მოსახლეობის ერთ სულზე წარმოებული ეროვნული პროდუქტის დინამიკაში.

ცხრილი 3

მოსახლეობის ერთ სულზე წარმოებული მშპ მსოფლიოსა და საქართველოში

2000-2021 წლებში¹ (აშშ დოლარი)

წელი	მსოფლიო	საქართველო	საქართველო- მსოფლიოსთან, %
2000 წ.	5533,0	763,3	13,8
2010 წ.	9621,1	3222,1	33,5
2020 წ.	10936,1	4275,3	39,1
2021 წ.	12262,9	4808,0	39,2

როგორც მე-3 ცხრილიდან ჩანს, ამ საუკუნის დასაწყისიდან დღემდე საშუალო მსოფლიო დონესთან ჩამორჩენა ყოველწლიურად მხოლოდ 1.2 პროცენტული პუნქტით მცირდება. აღნიშნული ტენდენციის შენარჩუნების შემთხვევაში საქართველოს ეკონომიკა საშუალო მსოფლიო დონეს მიაღწევს მხოლოდ 51 წლის შემდეგ - 2073 წლისთვის. თუ ჩვენ გვექნა საშუალოდ 7-პროცენტის ეკონომიკური ზრდა, ამჟამინდელ საშუალო ევროპულ დონეზე გავალთ დაახლოებით 20 წელიწადში, 9 პროცენტის ზრდის შემთხვევაში ჩვენ ამისთვის დაგვჭირდება 16 წელი, ხოლო 11 პროცენტის ზრდისას - მხოლოდ 13 წელი. ბუნებრივია, ამ პერიოდში ევროპა (ევროკავშირის წევრი ქვეყნები) გააგრძელებენ წინსვლას და 13, 16 თუ 20 წლის შემდეგ ჩვენ ისევ ვიქნებით უკვე იმდროინდელი ჩამორჩენის დაძლევის ამოცანის წინაშე. 2021-2022 წლები ქვეყანამ ორნიშნა ეკონომიკური ზრდით დაასრულა და ჩვენს მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგად მიღებული 11-15 წელი მართლაც სარწმუნოდ მოჩანს, თუმცა თუ საქართველო მთელი სიმძლავრით არ გამოიყენებს ეკონომიკური განვითარებისთვის მის ხელთ არსებულ პოზიტიურ ფაქტორებს, ეკონომიკური ზრდა ისევ ერთნიშნა გახდება, რაც

¹ ცხრილი მომზადებულია საერთაშორისო სავალუტო ფონდისა და ღია სტატისტიკური მასალების საფუძველზე: იხ.: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2021/October> და <https://www.google.com/>

საქართველოს, როგორც განვითარებული ეკონომიკის მქონე ქვეყნად ჩამოყალიბებას რამდენიმე ათწლეულით დაავიანებს.

დასკვნა

საქართველოს დაჩქარებული ეკონომიკური ზრდისთვის, ხელშემშლელ ფაქტორებთან ერთად არაერთი ხელშემწყობი ფაქტორი გააჩნია. მიუხედავად იმისა, რომ ეკონომიკური ზრდის ხელშემშლელი ზოგიერთი ფაქტორის საკუთარი ძალებით მოგვარება დღეს-დღეობით არ შეგვიძლია, სამაგიეროდ ხელშემწყობი ფაქტორების ეფექტიანი და კორდინირებული გამოყენებით შესაძლებელია რისკების მინიმიზება და ქვეყნის სწრაფი ეკონომიკური ზრდა. სწრაფი ეკონომიკური ზრდისთვის საჭიროა იმ უარყოფითი ფაქტორების სწრაფად დაძლევა, რომელთა მოგვარება შიდა ეროვნულ საკითხს წარმოადგენს და აგრეთვე ყველა პოტენციალისა და დადებითი ფაქტორის ერთდროულად გამოყენება, რითაც ხელი შეეწყობა რეალური ეკონომიკისა და ტექნოლოგიური ინოვაციების განვითარებას.

ლიტერატურა

1. ასათიანი რ. (2014) საით მიდის საქართველო? სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების კონცეპტუალური ანალიზი. თბ.,
2. ბარათაშვილი ე., ზარანდია ჯ., აბრალავა ა., (2008) რეგიონალიზმი: თეორია და პრაქტიკა, თბ.,
3. კოუტსი უ., სიმანსკი ს., მაინო ჯ., მკმორანი რ., პანიაგა ლ., (2020) პოსტ-COVID ეკონომიკური პოლიტიკა ეკონომიკის აღდგენის და მდგრადი განვითარების გზები. [HTTPS://PDF.USAID.GOV/PDF_DOCS/PA00Z2S4.PDF](https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00Z2S4.pdf) (გადამოწმებულია 12.04.2023)
4. საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო - 2018-2021 წლების საქართველოს რეგიონული განვითარების პროგრამის განხორციელებ

ბის კონსოლიდირებული 2018-2021 წლების მონიტორინგის ანგარიში, 2022 [HTTPS://MRDI.GOV.GE/PDF/6304B8317043C.PDF/](https://mrdi.gov.ge/pdf/6304b8317043c.pdf) (გადამოწმებულია 12.04.2023)

5. სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ვებგვერდი - www.geostat.ge

FACILITATING AND HINDERING FACTORS OF THE ACCELERATED GROWTH OF THE GEORGIAN ECONOMY AND OPINIONS OF THE SCIENTIFIC COMMUNITY

(RESULTS OF A SELECTIVE STUDY)

Alim Kherkhadze

Affiliated Assistant of Kutaisi University, Georgia
alimi.kherkhadze@unik.edu.ge

KEY WORDS: Rapid economic growth; Facilitating factors; Hindering factors; Expert knowledge, Research.

J.E.L. classification: O43, O47, O11 DOI:
<https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.04>

For citation: Kherkhadze A. (2023) Facilitating and hindering factors of the accelerated growth of the Georgian economy and opinions of the scientific community (results of a selective study) (in Georgian). Economic Profile, Vol. 18, 1(25), p. 103–112. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.25.04>

Summary

In order to firmly establish a place in the global economy, Georgia must ensure a high rate of economic development and turn from an import-dependent country into the most important player in the global supply chain. Our goal is to find an answer to the question that has been transformed from rhetorical to existential in the post-independence period: “Can we do anything?” Our country’s roe highway runs

through sustainable and dynamic development, reducing import dependence, achieving an active trade and payment balance - increasing the scale and efficiency of using local resources, attracting, training and using suitably trained personnel with entrepreneurial experience and skills.

In an ever-changing global world, new opportunities suddenly appear, and we must be ready to respond faster than others to the new demands of the economy and establish a place in the global supply chain. In our opinion, in order to overcome poverty, attention should be shifted to two main factors: investing a growing part of public funds in education adapted to the requirements of the modern world, and secondly, focusing on the production of products with high added value. The more the raw material goes through the recycling cycle, the more value is added to it and the richer society becomes. Qualified, high-quality education, together with appropriate supporting programs, restores and creates new sectors of the economy, which will be a determining factor in the economic development of Georgia.

In order to identify contradictions and opportunities, in the research process, we set the following tasks:

- Identification and analysis of factors promoting and hindering the dynamic development of the Georgian economy;
- Systematic presentation of conditions and factors ensuring rapid economic development of Georgia and development of appropriate recommendations.

In order to achieve the set goal, which included identifying factors promoting and hindering the rapid economic development of Georgia and determining the corresponding effects, from January 9 to January 16, 2023, four higher educational institutions of Georgia (Kutaisi University, Akaki Tsereteli State University, Caucasus University and Ivane Javakhishvili Tbilisi State University) We conducted an online survey among academic staff of the economic profile via corporate e-mail. We believe that in the process of searching and researching the factors of the rapid development of the economy of Georgia, it is important to have the assessments, expert

knowledge and opinions of those who are most aware of the situation in the country's national economy and who, through their publications and appeals, regularly provide relevant opinions and recommendations to the central or local authorities.

60 professors and teachers answered the questionnaire, where 11-11 factors promoting and hindering the accelerated growth of the Georgian economy and one question were given. When filling out the questionnaire, the respondents should mark only 3-3 factors that are most important to them, and give one answer to the question.

Factors facilitating to the accelerated economic growth of Georgia:

- A reform-oriented government providing sustainable and dynamic development of the economy – 41,7%
- Geopolitical location of Georgia – 38,3%
- The recognition of the European perspective of Georgia by the European Union and the real perspective of Georgia joining the European Union – 36,7%
- Free trade agreements with the world's largest markets (EU, China, etc.) – 33,3%
- Liberal market economy (low level of corruption, little bureaucracy and procedural simplicity, little tax burden) – 31,7%
- Georgia's rich and diverse nature, history, culture and gastronomy – 26,7%
- Skilled and relatively cheap labor force – 23,3%
- State programs for the development of entrepreneurship: "Make in Georgia", GITA grants, "Introduce the future", etc. – 18,3%
- Rich natural resources – 16,7%
- A well-developed banking system – 11,7%
- Increasing harmonization of Georgian legislation with international legislation – 8,3%

Factors Hindering to the accelerated economic growth of Georgia:

- Underdeveloped democracy, constant question marks to the judicial system, political

instability, little experience of statehood, state institutions not free from unhealthy political influence – 55%

- Regional economic inequality, disproportionate distribution of investments and public funds to Tbilisi and the rest of Georgia – 41,7%

- Low level of higher and professional education, insufficient qualified workforce – 41,7%

- Lack of capital needed to implement innovative entrepreneurial ideas, low level of development of the real (production) sector of the economy and high deficit in foreign trade – 41,7%

- Russia's occupation of Georgian territories, the threat of potential war and the unstable South Caucasus region. – 38,3%

- High level of emigration – 20%

- Underdeveloped stock market and non-convertible national currency – 18,3%

- Monocentric state, high dependence of territorial-administrative units on state budget transfers – 10%

- Mass destruction and hyperinflation of the economic powers inherited from the Soviet Union in the first years of independence – 6,7%

- Inadequately developed transport logistics infrastructure (delayed Anaklia port project, poorly developed road infrastructure, single-lane railway lines) – 6,7%

- Scarcity of natural resources and high import dependence on energy resources – 5%

In response to the third question, which was about the time Georgia will need to reach the average European level of economic development in 2022, taking into account the listed factors. According to the received answers, this figure was about 15 years. Among them, 25 percent of the respondents named less than 10 years, and 10 percent - more than 25 years.

For the accelerated economic growth of Georgia, there are many contributing factors as well as hindering factors. Despite the fact that we cannot solve some of the factors hindering economic growth

by our own efforts, on the contrary, with the effective and coordinated use of the contributing factors, it is possible to minimize the risks and the rapid economic growth of the country. For rapid economic growth, it is necessary to quickly overcome the negative factors, the solution of which is an internal national issue, and also to use all the potential and positive factors at the same time, thus promoting the development of the real economy and technological innovations.

References

1. Asatiani R., (2014) Where is Georgia going? Conceptual analysis of socio-economic development.
2. Baratashvili E., Zarandia J., Abralava A., (2008) Regionalism: theory and practice.
3. Coats W. Symansky S. Maino J. McMorran R. Paniagua L. (2020) Post-Covid Economic Policy Ways of economic recovery and sustainable development. https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00Z2S4.pdf
4. Ministry of Regional Development and Infrastructure of Georgia - Consolidated 2018-2021 Monitoring Report on the Implementation of the Regional Development Program of Georgia for 2018-2021 (2022) <https://mrdi.gov.ge/pdf/6304b8317043c.pdf> (Verified on 12.04.2023)
5. National Statistics Office of Georgia - www.geostat.ge

წიგნი, რომელიც ამდიდრებს და ამზენებს ქართულ ეკონომიკურ ლიტერატურას

წიგნი „ეკონომიკა და მენეჯმენტი ენერგეტიკაში“, რომლის რეცენზიასაც ვთავაზობთ მკითხველს, 2022 წელს გამოიცა ქუთაისში. იგი ეხება თანამედროვეობის ერთ-ერთ აქტუალურ თემას. მისი ავტორია ამ დარგის ცნობილი სპეციალისტი ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი დემურ ჩომახიძე. სარეცენზიო წიგნი უთუოდ გამორჩეულია მის მრავალრიცხოვან სამეცნიერო შრომებში, რომელთა მნიშვნელოვანმა ნაწილმა ჩვენი მეცნიერ-ეკონომისტთა დადებითი რეცენზია დაიმსახურა.

ჩვენი რეცენზიის ეს სათაური ავიღეთ საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტის, ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის პირველი პრეზიდენტის აწ გარდაცვლილი ლეო ჩიქავას გამოსვლიდან, რომელიც მან 2004 წლის 24 ნოემბერს გააჟღერა საქართველოს ილია ჭავჭავაძის სახელობის მწიგნობართა ასოციაციისა და ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის ერთობლივ სხდომაზე. აქ პროფესორ დემურ ჩომახიძის წიგნი „საქართველოს ენერგეტიკული უსაფრთხოება“ განიხილებო-

და (რეცენზია 2004 წელს ჟურნალში „ენერჯია“ N4(32) დაიბეჭდა). ბატონმა ლეომ მაშინ წიგნს შესაბამის შენიშვნებთან ერთად საბოლოოდ აღნიშნული შეფასება მიცა.

პროფესორი დ. ჩომახიძე მას შემდეგაც ნაყოფიერ მოღვაწეობას ეწეოდა და განვლილ პერიოდში, გარდაცვალებამდე (2023 წელი) არაერთი გამორჩეული ნაშრომი გამოსცა. მათ შორის უნდა აღინიშნოს მისი „ეკონომიკა და მენეჯმენტი ენერგეტიკაში“, რომელიც აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობამ დასტამბა.

წიგნი მოიცავს 400-ზე მეტ გვერდს, სადაც ჩამოყალიბებულია ენერგეტიკის განვითარების ეკონომიკისა და მენეჯმენტის აქტუალური საკითხები.

კომპლექსური ნაშრომი 13 თავისაგან შედგება და მასში განხილულია დარგის სტრუქტურის, ენერგეტიკის დამოუკიდებელი რეგულირების, ენერგოდაზოგვის მენეჯმენტის, ბუნებრივი ენერგეტიკული რესურსების, ენერგეტიკის განვითარებაში საზოგადოების შეგნებული მონაწილეობის აუცილებლობის, საქართველოს ენერგეტიკული სექტორის აგებულების და მართვის, ტარიფების დონის, ენერგეტიკული უსაფრთხოების მენეჯმენტის, ენერგეტიკული ბალანსის, ენერგეტიკაში გარემოდაცვითი მენეჯმენტის საკითხები, აგრეთვე საქართველოს ენერგეტიკის განვითარების კონცეპტუალური და მეთოდოლოგიური საფუძვლები და ენერგეტიკის მენეჯმენტის სრულყოფის თანამედროვე მიმართულებები.

ნაშრომის აქტუალობა ეჭვგარეშეა. დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ ენერგეტიკის ეკონომიკისა და მენეჯმენტის პრობლემათა მოგვარება სახელმწიფო პოლიტიკის ერთ-ერთ უმთავრეს საკითხად იქცა. ნაშრომი საინტერესოდ იკითხება და ეყრდნობა უახლეს, სარწმუნო წყაროებსა და მონაცემებს. მასში იკვეთება ავტორის ღრმა ანალიზის უნარი და დარგის

უაღრესად მაღალ დონეზე ცოდნა.

მიგვაჩნია, რომ პროფ. დ. ჩომახიძის წარმოდგენილი ნაშრომი ქართულენოვანი სამეცნიერო ლიტერატურის კარგი შენაძენია. იგი დიდ სარგებლობას მოუტანს ენერგეტიკის ეკონომიკისა და მენეჯმენტის პრობლემებით დაინტერესებულ ყველა პირსა და უწყებას.

ევგენი ბარათაშვილი

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი

ნიკოლოზ ჩიხლაძე

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, თეოლოგიის დოქტორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, ქუთაისის უნივერსიტეტის პროფესორი

THE BOOK ENRICHES AND DECORATES GEORGIAN ECONOMIC LITERATURE

The book “Economics and Management in Energy”, review of which is also offered to the reader, was published in 2022 in Kutaisi. It refers to one of the current topics of modernity. The author of the book is a well-known expert in this field, Doctor of Economic Sciences, Professor Demur Chomakhidze. The review book is undoubtedly outstanding among its numerous scientific works, a significant part of which has received a positive education from our scientific economists.

The review title is taken by us from the speech of Leo Chikava, member-correspondent of the Georgian Academy of Sciences, the first president of the Academy of Economic Sciences, which he delivered on November 24, 2004 at the joint session of the Ilia Chavchavadze Association of Scribes of Georgia and the Academy of Economic Sciences. The book “Energy Security of Georgia” by Professor Demur Chomakhidze was being discussed at joint session (the review was printed in “Energia” magazine N4(32) in 2004). Mr. Chikava then gave

the book notes together with the final set.

Professor D. Chomakhidze was engaged in fruitful work, and during the past period, before he passed away (2023), he published a number of outstanding works in the past period. Among them, it should be noted his “Economics and Management in Energy”, which was recently printed by the publishing house of Akaki Tsereteli State University.

The book includes more than 400 pages, where current issues of economics and management of energy development are formulated.

The complex work consists of 13 chapters and discusses the structure of the industry, independent regulation of energy, energy saving management, natural energy resources, the need for conscious participation of society in the development of energy, the structure and management of the energy sector of Georgia, the level of tariffs, energy security management, energy balance, environmental management in energy. As well as the conceptual and methodological foundations of energy development of Georgia and the modern directions of improvement of energy management.

The accuracy of the paper is doubtful. Solving energy economy and management problem has become one of the main issues of state politics. The paper is interesting to read and is based on the latest, reliable sources and data. In it, the author’s ability of deep analysis and knowledge of the field at a very high level were demonstrated.

It seems that Professor D. Chomakhidze’s work is a good acquisition of Georgian scientific literature. It will be beneficial to all legal entities and individuals interested in the problems of energy economy and management.

Evgeny Baratashvili

Doctor of Economic Sciences,
Professor of Technical University of Georgia

Nikoloz Chikhladze

Doctor of Economic Sciences, Doctor of
Theology, Professor of Akaki Tsereteli State
University, Professor of Kutaisi University

